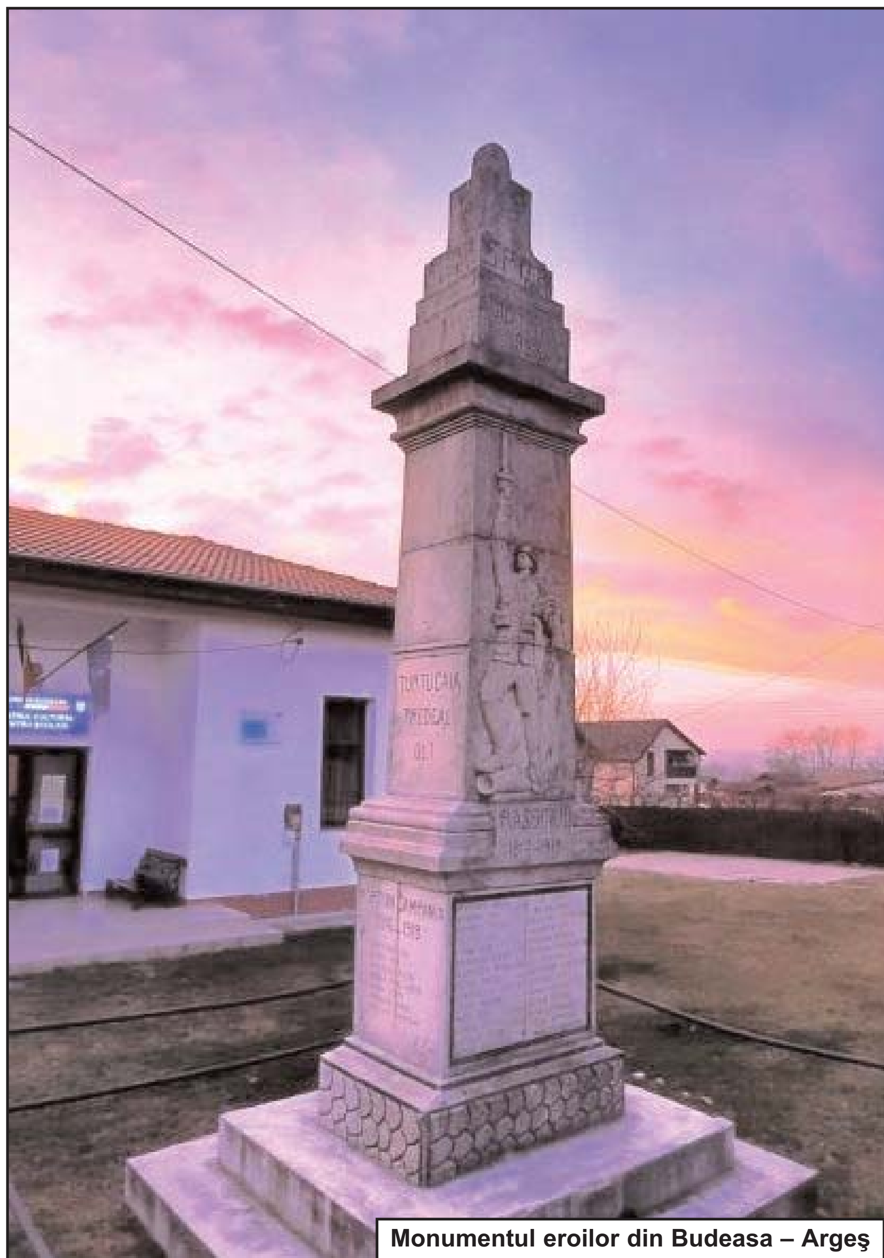

c y m k

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XIII ■ Nr. 3 (136) ■ Martie 2022

Monumentul eroilor din Budeasa – Argeş

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Stat versus cetăţean

Gheorghe PĂUN

Dacă în spatele acestui text ar sta presupunerea că există o teorie a conspiraţiei (dar nu este cazul!), aş fi mai liniştit, pentru că un conspirator poate fi eventual identificat şi i te poţi opune. Premisa este însă că procesul e totalmente natural, organic, structural, deci inevitabil şi de neoprit. Poate aduce şi asta un fel de linişte, căci neputinţa simplifică. Nu te poţi pune cu natura, cu istoria însăşi. Numai un cataclism major o poate întoarce din drum, nu oamenii (mai ales după un anumit stadiu).

Provizoriu, titlul a fost *Ciuma albă,* iar explicaţia este următoarea: secolul XX a fost „colorat” de două „ciume”, cea brună şi cea roşie, secolul XXI se prefigurează a rămâne în carte drept cel al molimelor verzi (culoarea vine de la pârdalnicul de certificat cu controversată justificare medicală, dar cu sigur efect social, juridic, psihologic, economic, însă trimite şi la ce va urma curând – restricţiile/şocul ecologic, deja în plină pregătire, ba chiar în desfăşurare), prelungire subtilă a celor două dinainte, dar, mai încolo, culorile vor converge, recompunând lumina numită de obicei *albă* (corect ar fi *incoloră*) înainte de dispersie.

Ciuma brună a avut ca simbol svastica, ciuma roşie a stat sub semnul stelei roşii, cu secera şi ciocanul încrucişate pe ea, nu am o emblemă la fel de sintetică pentru etapa verde, dar se poate stiliza una din imaginea care a făcut înconjurul lumii în a doua zi a acestui an. Este vorba despre scena în care un poliţist mare de stat, având în lesă un câine-lup mare de stat, loveşte cu un baston lung şi negru un cetăţean pe care câinele îl prinsese cu fălcile de o mână. Cetăţeanul se zbătea, câinele nu-i dădea nicio şansă, pentru asta fusese antrenat, poliţistul lovea amplu şi „convingător”, aşa cum fusese antrenat.

Am amânat două detalii. Cetăţeanul era un participant la un protest împotriva restricţiilor legate de Covid, iar scena se petrecea într-o ţară occidentală democratică, ba chiar *cu democraţie consolidată,* parca aşa sună clişeul, în Olanda. Una dintre ţările cele mai „progresiste”, cu ghilimelele subliniind pervertirea curentă a termenului.

Pentru ciuma finală, cea albă, am un logo potrivit: un dreptunghi, alb, desigur, sugerând în acelaşi timp un ecran şi un ţarc, pe scurt spus, un *ecranoţarc.*

Pentru a demonstra că ciuma albă este inevitabilă, că scena dinainte va deveni tot mai frecventă, nu avem nevoie de argumente sofisticate. Ajunge *să privim din nou istoria de sus,* parcurgând-o în fugă din mileniu în mileniu, aşa cum am mai făcut cândva, pornind de acum aproximativ douăsprezece mii de ani, de când cu agricultura, cu proprietatea, cu organizarea. *Organizarea* este cuvântul-cheie.

Axiomă de reţinut: *nicio organizaţie nu-ţi dă mai mult decât îţi cere!*

Pentru a-şi proteja proprietatea şi pe ei înşişi de diverse pericole, în primul rând de alţi oameni, oamenii s-au grupat în familii, triburi, state, uniuni de state, cedând organizaţiei o parte din libertate (din *drepturile naturale* se spune uneori, chiar dacă nu toate sunt naturale). Să ne gândim direct la relaţia cetăţean-stat şi la *contractul social* explicitat de Jean-Jacques Rousseau (1712-1778; important: imediat înainte de Revoluţia Franceză), dar lucrurile au evoluat în timp, în principiu într-o singură direcţie, chiar dacă diferit de la un loc la altul, cu fluxuri şi refluxuri. Direcţia acoperitoare a fost: *statul a preluat tot mai multe drepturi şi libertăţi, cetăţeanul consimţind uneori, dar şi fiind constrâns-păcălit de multe ori, în schimbul unor promisiuni, uneori onorate de stat, de multe ori însă uitate sau din start mincinoase sau utopice.* Dreptul la violenţă este primul pe listă, dar urmează multe altele, de pildă, dreptul de a legifera, de a bate monedă, de a purta arme, de asociere, de control al preţurilor (aluzie, desigur, la ce se întâmplă chiar acum pe piaţa energiei) – în diverse epoci, diverse drepturi au fost transferate statului, ca să nu spun direct acaparate de acesta. În schimb, cetăţeanul era apărat, ajutat, mai mult, i s-a promis (în „democraţie”) posibilitatea de a participa la decizia colectivă, la stabilirea legilor după care să funcţioneze societatea şi propria lui apărare.

S-a întâmplat asta de multe ori, într-o măsură mai mare sau mai mică, s-a întâmplat şi invers de destule ori. Au existat state dedicate binelui public şi despoţi luminaţi, au existat şi multe dictaturi. Două şanse a avut, în principiu, cetăţeanul: (1) din vechime până acum vreo două secole, statul avea o directă legătură cu divinitatea, iar divinitatea este în general morală, corectă, justiţiară, şi (2) monarhul tradiţional (*l'état c'est moi,* nu-i aşa?) avea constrângeri impuse de tradiţie, familie, ştaif, de interese. Teoretic, se adaugă şi justiţia, fundamentele ei (nu neapărat şi legile însele), dreptul cutumiar mai demult, dreptul internaţional în ultima vreme.

Da, dar un principiu fundamental al biologiei (extins la orice organism, fie el şi socio-politic) spune că *funcţia creează organul.* O observaţie simplă de teoria sistemelor sociale adaugă faptul că *orice subsistem tinde să se autonomizeze.*

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Ar fi dar practic ca confraţii să ne spună ce cred în privirea aceasta. Am făcut drumuri de fier care, după lege şi natura lucrului, au să fie odată administrate numai de români. Cu toate acestea, pân-în ziua de azi n-a gândit nimeni la înfiinţarea unei şcoli politehnice din ai cărei elevi buni să se recruteze inginerii şi administratorii viitori ai reţelei noastre de căi ferate. E adevărat că o sumă de români se aplică în străinătate la studii tehnice, ba par a avea chiar o înclinare şi un talent deosebit pentru ştiinţe pozitive; e adevărat asemenea că la o şcoală înfiinţată imediat, funcţiile s-ar ocupa, ca după obicei, nu după merite, ci după protecţiile de care se bucură concurenţii; cu toate astea nu credem ca, pentr-un timp îndelungat, să ne putem dispensa de o asemenea şcoală înaltă. În toate zilele aproape coloanele optimiste ale ziarelor guvernamentale ne vorbesc de dezvoltarea agriculturii noastre, de întrebuinţarea maşinilor în locul braţelor, de sute de alte îmbunătăţiri. Cu toate acestea, într-o ţară a cărei producţiune se-ntemeiază aproape exclusiv pe plugărie, se află o singură, zi una, şcoală de agronomie, şi chiar despre acest institut unic nu se poate afirma că ar putea servi de model. Dar oricine pronunţă vorba „maşină" spune totodată că aceste instrumente, dacă înlocuiesc puterea braţelor, cer pe de altă parte concursul inteligenţei omeneşti. Deşi românul e din natură inteligent, proroc nu e şi nu putem aştepta de la el, ca fără cunoştinţe mecanice, să poată conduce o maşină. Dovada? Aproape toţi maşiniştii sunt străini. Se vorbeşte în acelaşi ton de dezvoltarea industriei şi a meseriilor. Dar cum se pot acestea fără educaţie profesională, fără ca încercările şi începuturile să fie încurajate şi sprijinite. Dovadă că nu se poate e că unul dintre magnaţii noştri, carele s-a-ncercat a fonda o fabrică, e azi aproape ruinat după cât auzim, cu toată activitatea şi cu toată cunoştinţa sa de cauză. El nu poate lupta cu primele de export ale statelor vecine.

Tot astfel foaia guvernamentală vorbeşte azi de navigaţiune naţională „bulgaro-franco-engleză". Cum îşi închipuie confraţii istoria aceasta?

Cred că, substituindu-se unei companii străine o altă companie străină, aptitudinile nautice ale poporului românesc se vor dezvolta mult? Fără îndoială, multe şi curioase abateri s-au comis de către Societatea de Navigaţie, mai cu seamă multe uzurpaţiuni şi, pentru a reafirma dreptul ţării şi a nu-l lăsa să cadă în desuetudine – deşi în asemenea cazuri nu există prescripţiune –, poate fi, precum am zis, un expedient practic de-a opune pe-o altă societate celei existente. Dar e un expedient; să nu ne-nchipuim că fără muncă proprie, fără ca populaţiuni proprii ale noastre să deprindă arta navigaţiunii vom avea vreodinioară vase şi marinari. Oriunde intervine concursul inteligenţei, deprindere şi o educaţie specială se cere, căci e mare deosebire între a ridica o sarcină în spate numai cu putere musculară şi între a dirige un vas. (*Timpul,* 28 august 1882)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Iar Simone Weil, într-un eseu faimos pe care nu voi obosi să-l reamintesc, *Note sur la suppression générale des partis politiques,* din 1943, spune că ***primul şi ultimul obiectiv al unui partid politic este propria creştere, fără limite.*** Coborând în „viaţa reală", vă reamintesc că, acum câţiva ani, s-a făcut caz de faptul că un politician a răspuns la întrebarea de ce el şi ai lui au făcut cutare năzbâtie în parlament cu „pentru că am putut"; lumea a luat-o drept o aroganţă hlizită, dar semnificaţia este cu adevărat profundă: tocmai asta e, *au putut!*

Aşa funcţionează prin urmare lumea şi de aceea lumea merge spre statul care dresează câini din gura cărora nu se poate scăpa. Şi, mai departe, spre *ecranoţarc* şi spre ciuma finală, albă.

Dar, din varii motive, pe rând sau simultan, şi statul, şi cetăţeanul încalcă înţelegerea, provocând o reacţie pe potrivă, dacă nu amplificată, dinspre partener. Tensiunea stat-cetăţean este continuă – răzmeriţe, haiducie, demonstraţii, revoluţii… – dar s-a generalizat, sofisticat, acutizat. Mai ales că statul s-a extins-perfecţionat, a prins gustul banului şi al puterii, în spatele lui s-au ascuns cei cu avere şi interese, corporaţiile, „laboratoarele", *forţa obscură,* internă sau externă. Priviţi lumea, de la Beijing la Amsterdam, cu trecere prin Bucureşti şi abatere prin Australia şi Filipine, prin Austria şi Franţa, şi-mi veţi da dreptate. Între timp, statul s-a şi secularizat-birocratizat, a renunţat şi la „controlul ceresc", şi la cel al tradiţiei care dădea ştaif monarhiei. (În acest context, se vede altfel asediul la care sunt supuse azi familia, tradiţia, morala comunitară, religiile, instituţiile identitare, naţiunile.)

Ajungem şi la un alt detaliu care-mi dă dreptul să consider evoluţia aceasta naturală şi deloc conspiraţionistă: ciumele secolului XX au fost sprijinite, exportate, implementate cu tancul, mitraliera, închisoarea – costisitor şi grosier; cea în care intrăm este promovată *blând* – dar nu mai puţin convingător – prin reeducare (în sensul lui Orwell, nu al Piteştiului), folosind… ecranele, *telebivizoarele* aceluiaşi Orwell, dar de generaţie modernă, 5G i-aş zice, care transmit şi spionează în acelaşi timp, exploatând copios psihologia cetăţeanului, nevoile rudimentare, frica în primul rând, lenea şi laşitatea în al doilea rând. *Reţelele* sociale chiar sunt *năvoade* sociale, mult cuprinzătoare şi cu ochiurile mici, paralizante. Nimeni nu putea prevedea acest lucru la vremea construirii primelor calculatoare, a proiectării primelor telefoane mobile – de-asta spun că nu e conspiraţie. S-au prins însă repede cei interesaţi în a controla lumea (cu voia ei, inconştienta) ce oportunităţi li se deschid, de aceea repede s-a transformat totul într-o amplă, multiplă afacere-caracatiţă, eficient organizată şi promovată de profesionişti cu şcoală şi cu bani. La umbra statului, spre folosul acestuia şi al marilor corporaţii (poate şi al unor „cluburi" cu două feţe).

Numai că efectele nu sunt deloc „blânde". Nu e vorba doar de câinele din Amsterdam, e vorba despre un păcat major, o boală chiar, cu urmări care nu se ştie unde vor duce: divizarea dramatică a societăţii, tensiunea, ura generalizată, frustrarea, dispariţia omeniei, a dialogului. Ciuma brună împărţea lumea în rase, cea roşie în clase. Molima verde (ezit încă s-o numesc „ciumă") a găsit criterii de învrăjbire mult mai subtile, transversale pe rase, clase, categorii mari. Acum sunt opuşi rude, colegi, prieteni, coechipieri. Vaccinaţi şi nevaccinaţi, tineri şi bătrâni, *noi* şi *ceilalţi,* iremediabil separaţi, noi având, desigur, totdeauna dreptate. Iar acesta este doar începutul. Trebuie să ai o mare tărie de caracter, *trebuie să ai caracter* pur şi simplu, ca să nu cazi în capcană, să nu te „aliniezi" orbeşte… (Mai e ceva, care cere/merită însă o discuţie separată: atomizarea a ajuns la nivel de persoană, fiecare om vede un pericol în fiecare alt om, vaccinat sau nu, căci fiecare om poate fi o sursă de virusuri, deci trebuie ţinut la distanţă...)

Toată discuţia de până acum a fost purtată în termeni de *drepturi naturale*, libertate etc. (ale persoanei), dar lucrurile devin şi mai grave dacă observăm trecerea perversă de la drepturi individuale la drepturi colective, apoi de la ***drepturi*** la ***obligaţii;*** dreptul (individual) de ieri a devenit azi obligaţie (comunitară) – şi revine statului sarcina să mă „ajute", cu forţa dacă nu sunt „înţelegător", să mă achit de obligaţiile pe care el, statul, mi le pune în cârcă. Sănătatea obligatorie este în curs de legiferare, fericirea personală va fi înscrisă direct în constituţie! Combinaţia cu dreptul la violenţă al statului devine astfel nesfârşit de periculoasă. Orwellienele Minister al Adevărului şi Poliţie a Gândirii sunt deja aici, mai ales în statele „cu democraţie consolidată", doar că nu le numim încă astfel!

Iar scenariul se poate generaliza-extinde, cu adaptările de rigoare, de la binomul cetăţean-stat la perechea stat-uniuni de state (statele cedează suveranitate, din foarte multe puncte de vedere, în schimbul unor beneficii, reale unele, iluzorii sau dăunătoare altele). Şi, imaginaţi-vă ce mic, insignifiant de-a dreptul, se vede cetăţeanul unui stat de la înălţimea unei uniuni de state… Presupunând că se mai vede…

Cer iertare cititorului pentru pesimismul acestor rânduri, dar mai şi insist: fiind un proces natural, organic, nu (mai) e nimic de făcut, omenirea îmbătrâneşte – şi îmbătrâneşte trist-bolnăvicios!... Tinzând asimptotic spre ciuma albă, finală.

Bun venit în lumea de mâine (a zombilor incurabil fericiţi)!

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Europa schismatică (II)

Universalismul fudul

Horia BĂDESCU

Am comentat pe larg în *Schimbarea la faţă a Europei* repercusiunile nefaste ale formulei suicidare Occidentul = Europa. O formulă care este un evident nonsens în contextul constructului denumit Uniunea Europeană. Un nonsens ce grevează, însă, modul de funcţionare al structurilor politico-administrative ale organismelor de conducere ale Uniunii. Fiindcă dacă cel de al doilea mit, evocat de către Dominique Hamon şi Serge Keller, acela al unei „uniuni pacificatoare, cu promisiunile ei de prosperitate şi progres imaginată de Sully, Kant, Saint-Simon, Briand ori Jean Monet" ar părea să devină realitate în construcţia europeană, cele ce decurg din obsesiile generate de celelalte două nu fac decât să aşeze obstacole şi să mineze înseşi fundamentele acestui construct.

Persistenţa acestui mod, aproape milenar, de a concepe lumea doar ca poligon de experimentare a unui unic model de existenţă, de societate, de civilizaţie şi de remodelare a acesteia în conformitate cu valorile şi cutumele ei, anacronic într-o contemporaneitate multipolară, în care se face atâta caz de alteritate, de multiculturalism, de practică consensuală în exercitarea actului politic la nivel planetar, nu e doar anacronic, ci extrem de periculos! El a generat şi poate genera în continuare dictatul şi dictatura, indiferent dacă pumnul acesteia e gol sau înmănuşat. Înmănuşat în retorică, în minciună, în ipocrizie, împărţind gablonzuri şi mărgele de sticlă dintr-un fals corn al abundenţei, gadgeturi pentru noii indieni ai internetului. Numai că, utopiile Umanismului: Libertate, Progres, Egalitate, încredere în Om, despre care am vorbit, sunt bune pentru alegeri, pentru marile reuniuni internaţionale, pentru a întreţine perdeaua de fum dincolo de care se joacă la Davos sau în altă parte *Marele Dans* în coregrafia ideatică a unor Richard von Coudenhove-Kalergi, Klaus Schwab şi a altor mărimi „milostive", preocupate până şi în somn de soarta planetei şi de viitorul umanităţii. Cât despre încrederea în Om, să fim serioşi! Despre ce vorbim atunci când, în fiece zi, Omul e cumpănit pe cântarul profitului şi balanţa înclină nesmintit spre zeul Profit? Pe bună dreptate remarca antropologul francez Claude Karnoouh, într-un eseu despre ruina stângii româneşti şi europene (revista *Argeş*, nov. 2021): „Profeţia lui Marx, şi anume că *lumea este suma mărfurilor lumii,* avea să-şi întâlnească adevărul în modernitatea târzie. Nimic nu mai scapă acestei determinări ultime a capitalismului globalizat şi legitim pe baza unei ideologii a ultra-individualismului, în care orice minoritate devine prilejul unui lobby al cărui ţel este admiterea fantasmelor sale, sau a intereselor sale exclusiviste, drept adevăr universal, pentru a obţine avantaje care să o scoată de sub regulile generale."

Însă chiar cotidiana retorică, în care se mestecă aceste defuncte valori, ascunzând adevărata faţă a lucrurilor, e valabilă pe bătrânul continent doar dacă şi numai dacă se acceptă ecuaţia amintită: Europa = Occidentul. De la bun început licitaţia a fost trucată. De la început cooptarea Estului în selectul club occidental a avut ca obiectiv nu implementarea (*horribile dictus!*) democraţiei şi statului de drept, sacrosanctele concepte „de la care atârnă binele naţiunilor" (cât încă mai există naţiuni?!), vorba lui nenea Iancu Caragiale, ci obţinerea unor importante pieţe de desfacere în noile colonii albe, pe care pronia jocului de interese ale superputerilor le puneau la îndemâna „adevăraţilor" Arnoteni (O, preaminunatule Mateiu, strălucit fiu al tatălui tău!), vreau a zice „adevăraţilor" Europeni. Cu atât mai mult cu cât sfârşitul imperiilor coloniale tradiţionale, fie şi doar teoretic, ridica probleme serioase nu doar economice, ci şi, şi mai ales, de psihologie socială (sindromul vinovăţiilor, atât de bine descris de Douglas Murray), cu repercusiunile, atunci încă imprevizibile, ale migraţiei fostelor colonii către metropole. Universalismul fudul al Occidentului primea nota de plată, pe care încerca s-o îndulcească pe spinarea Estului schismatic, aşa cum o făcuse de la 1054 încoace. Chit că, în contextul căderii comunismului, falia religioasă pe care o trasa Huntington, care va opera la eşalonarea aderării ţărilor estice, se va vădi, la un moment dat, iluzorie.

Aşa cum am arătat în *Schimbarea la faţă a Europei,* oamenii de bună-credinţă, minţile lucide ale Apusului, ne-au prevenit de la început asupra acestui lucru. Reiterez aici avertismentul pe care ni-l dădea la începutul anilor nouăzeci ai secolului trecut marele jurnalist belgian (adjectivul nu e unul de complezenţă!) Gérard de Selys, pentru precizia şi exemplaritatea analizei: „Temeţi-vă de felul nostru de a lucra. Aţi crezut mult timp că paradisul se află la noi, ei bine, nu-i paradis aici! Dumneavoastră înşivă aţi fost uimit când eu v-am relatat despre unele aspecte ale organizării noastre şi mi-aţi spus că seamănă a epocă Ceauşescu. E adevărat. Există şi aici lucruri oribile. Şi care nu se spun niciodată la dumneavoastră... Va exista o presiune teribilă din partea ţărilor bogate din Europa asupra ţărilor din Est, a ţărilor ex-socialiste, ca să le transforme în pseudo-colonii. Asta e! Dar chiar dacă ar fi aşa, eu cred în

capacitatea de reflecţie a popoarelor care vor spune: Gata! Ajunge! Aşa ceva nu se mai poate!"

Însă acest „Ajunge!" a venit destul de târziu. Abia atunci când statele occidentale au încercat, şi deseori au reuşit, să impună dictatorial, prin intermediul Comisiei Europene, direcţii şi acţiuni inconvenabile statelor estice. Şi, spre surpriza vesticilor şi desigur a lui Samuel P. Huntington, care din păcate n-a apucat să vadă momentul, el a venit, mai ales, din partea statelor aflate în zona catolico-protestantă, reunite în cadrul grupului de la Vişegrad, şi mult mai puţin, şi spre ruşinea lor, din partea ortodoxelor România şi Bulgaria, faţă de care politica Bruxellului a fost şi mai timorantă şi restrictivă, urmând schema huntingtoniană. Occidentalii au considerat de la bun început că favoarea făcută statelor estice de a fi acceptate în UE e suficientă pentru a obţine obedienţa acestora, fără a se gândi vreo clipă că acestea au şi alte valori şi nuanţe de care ar trebui să ţină seamă.

Să lăsăm, însă, deoparte, pentru moment, chestiunea atât de importantă a valorilor şi nuanţelor de vieţuire, de cultură, de judecată dintre Vestul şi Estul europene şi să discutăm lucrurile din perspectiva economică, dragă contemporaneităţii. Aceea care condiţionează totul, nu doar pe continentul nostru, ci la nivel planetar. Într-o analiză extrem de lucidă şi de acidă, publicată în *UnHerd* şi reluată de revista *Lumea,* via *Cotidianul.ro* – şi care, iată!, confirmă avertismentele lui Gérard de Selys – bancherul, istoricul şi consilierul politic al mai multor prim-miniştri polonezi, Matthew Olex-Szczytowski, scria recent: „Într-o vreme a schismelor care separă Vestul UE de noii membri din Est, ambele tabere au propriile raţiuni de a păstra marele secret economic al UE, şi anume că vechea UE (Uniunea celor 12, n.n.) stăpâneşte noile ţări membre ca pe nişte feude. Împotriva logicii şi justiţiei, 340 de milioane de vest-europeni bogaţi îi sug pe cei 103 milioane de estici săraci. Elitele din Europa Centrală şi de Est nu se revoltă pentru că nu suportă să recunoască realitatea, iar *mulţi dintre membrii elitei din Est au fost cooptaţi de vestici sau au fost intimidaţi.* (s.n.)" Parcă am mai citit despre aşa ceva în chestiunea migranţilor, analizată de Douglas Murray! Şi totuşi, unii nu se sfiesc să denunţe situaţia, precum a făcut-o premierul Slovaciei, citat de Olex-Szczytowski: „Nu suntem o colonie. Nu suntem membri de mâna a doua!", a transmis acesta Comisiei Europene. Reacţia premierului slovac înregistrează cu exactitate tiparul, mentalitatea membrilor occidentali ai Uniunii, care este perfect traductibilă în ideea unei Europe cu două sau mai multe viteze, între state de prima şi secunda mână, clasament implicând puterea de decizie în hotărârile administraţiei Bruxelleze. Şi adaugă analistul polonez „În Vest, cei care ştiu asta nu deschid gura, ci încurajează pe trâmbiţaşii lor din Est să spună că Vechea Europă menţine Estul pe linia de plutire." Numai că cei care practică „acest tip de gândire strâmbă", cum îl numeşte autorul, se feresc să prezinte faţa adevărată a lucrurilor. Se feresc să spună că, după căderea comunismului şi deschiderea graniţelor, a avut loc o adevărată hemoragie demografică şi Vestul s-a îmbogăţit cu 10 milioane de angajaţi veniţi din ţările estice. „Dintre aceştia, circa o treime aveau studii superioare şi ei sunt cei care au contribuit la o mare parte din creşterea economică a Vestului. La Bruxelles, nu este voie să vorbeşti despre acest uriaş transfer de bogăţie. Nimeni nu îndrăzneşte să se laude că a pus mâna pe aceşti imigranţi albi, creştini, bine pregătiţi, extrem de uşor de integrat. Este limpede că, dacă ar face asta, ar fi numiţi rasişti. În Est elitele tac de ruşine, pentru că au fost complice la o prăbuşire demografică cum numai în vreme de război se putea întâmpla. Croaţia a pierdut un sfert din populaţie, (...) România, Bulgaria şi Ţările Baltice au pierdut o cincime, iar Polonia o zecime din populaţie. Dezastrul social a fost înspăimântător. Spitalele au fost părăsite de medici. Dintre primele zece ţări UE la mortalitatea Covid, opt sunt din Europa Centrală şi de Est. Puteţi fi siguri că lucrurile nu ar fi stat astfel, dacă doctorii ar fi rămas în ţările lor."

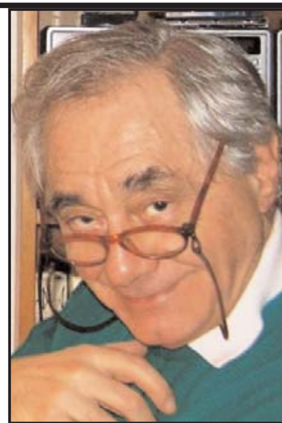
Nimeni nu vorbeşte despre costurile pregătirii acestor specialişti. Dar OCDE-ul afirmă, după cum scrie Olex-Szczytowski, că prin acest aport de muncă specializată, Estul a donat nu mai puţin de 400 de miliarde de euro, bani investiţi în educaţia acestor oameni, sumă ce depăşeşte cu mult ceea ce Bruxelles-ul a oferit acestor state. Spre exemplu, „Polonia a cheltuit 160 de miliarde pentru a-i educa pe cei 2,6 milioane de cetăţeni care au plecat, însă a primit de la UE 138 de miliarde de euro."

Întreg tabloul problemelor care grevează contenciosul Est-Vest este evocat de Olex-Szczytowski: Subminarea economiilor naţionale ale statelor central-estice şi copleşitoarea acaparare de către marile companii vestice şi de multinaţionale „a sectoarelor-cheie din industria şi serviciile statelor estice. (...) Europa Centrală şi de Est a devenit o uzină pe lanţurile de producţie occidentale... o piaţă cheie şi total captivă a Europei de Vest." Situaţia este agravată de interdicţia de favorizare a companiilor autohtone în cadrul licitaţiilor, în care forţa economică a multinaţionalelor nu lasă aproape nicio şansă acestora. În timp ce, dacă este cazul, vesticii practică cu dezinvoltură protecţionismul. „La Bruxelles, domnesc reţele vechi specializate în măsluirea jocurilor." Tot aşa cum măsurile restrictive în absurditatea emisiilor zero de carbon şi a arderilor lemnoase sunt nu doar neadecvate economiilor estice dependente de aceste surse energetice, ci pur şi simplu criminale. Discriminarea este vizibilă scrie autorul polonez. În domeniul cercetării, de pildă, domeniu cheie pentru dezvoltare: „Deşi are peste o cincime din populaţia UE, Europa Centrală şi de Est a primit doar a 12-a parte din cele 65 de miliarde pentru cercetare şi dezvoltare pe perioada 2014-2020. Pentru ca insulta să fie şi mai mare, ţări extra-UE, precum Norvegia, Israel şi Elveţia, au primit mai mult."

→

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Primesc vizita unui individ care se recomandă Dumitru Constantin. Cetăţean italian, plecat din ţară în 1978 prin căsătoria cu o profesoară italiancă. Zece ani mai târziu, soţia sa a murit de cancer, iar după asta a avut în casă o… explozie. În Italia a învăţat 500 de copii să joace volei. Aici, în Suedia, a venit ca să uite. A venit la părinţi şi acum învaţă limba suedeză. Peste două săptămâni se duce în Italia: probleme cu casa, proces, datorii. Mai târziu, în vară, se va duce probabil cu părinţii în România, că n-a mai fost de cinci ani. Dacă se duce în ţară e pentru că el n-are nimic cu România, cu Ceauşescu. Ce poate să facă el, de aici? Să facă românii rămaşi acolo.

Cam suspect tipul: după cum a intrat pe uşă, după cum gesticulează, cum vorbeşte. Şi cam contradictorii frazele: „Eu i-am scos pe toţi din ţară, toată familia" – zice. Dar cum de-au ajuns părinţii lui tocmai în Suedia? Apoi: secretar de UTC la I.C.E.F., este dat afară din facultate după anul II fiindcă l-au prins cu cărticica lui Mao înainte de vizita lui nea Nicu în China. A lucrat mai multe luni, ca laborant înţeleg, a vrut să facă şi film, s-a înscris la I.A.T.C.

Prea romanţată istorie ca să fie şi adevărată. Am aşa o senzaţie că e unul din acei „căsătoriţi cu sarcină"… Mai ales dacă el a fost primul din familie care a părăsit ţara.

Cum a ajuns la mine? I-a spus cineva la Institutul Italian din Stockholm, unde se duce la conferinţe, expoziţii şi întâlneşte… intelectuali. Vrea să-mi dea numărul lui de telefon, dar îi spun că sunt foarte ocupat. Totuşi, nu pleacă. Lungeşte vorba şi adaugă: „Sunt singur aici şi mă simt *marginato* (?!), poate ne mai vedem, mergem după femei…" Îşi dă seama că a dat-o în bară şi-şi cere scuze că m-a deranjat. Îi privesc mâinile: manichiurate proaspăt, mai îngrijite decât la o femeie. Puah! (16 mai 1989)

La întrebarea unui jurnalist care o făcea pe isteţul: „Domnule Picasso, picioarele trebuie pictate dreptunghiular sau pătrat?
– Nu ştiu. În natură nu există picioare."

(André Malraux, *La tête d'obsidienne,* Gallimard, 1974, p. 108.)

Ieri la televizor, emisiunea unui canal american – ABC, CNN?, nu mai ştiu – realizată în Suedia. Reportaj la uzina de automobile SAAB, în care un tip, director al sectorului „Caroserie", relatează: „Am plecat în concediu şi când m-am întors am găsit o maşină total diferită şi cu mult mai bună." Am, brusc, revelaţia că Suedia este, probabil, singura ţară din Europa în care un *şef* poate spune aşa ceva.

Printr-un ricoşeu ciudat, fiindcă nu există nicio legătură între declaraţia de mai sus şi cea care urmează, îmi amintesc de butada atribuită generalului De Gaulle, care, întrebat cum ar dori să fie prezentat într-o viitoare enciclopedie, a răspuns: „Important scriitor francez al secolului XX. A făcut şi politică." (18 mai 1988)

Din cartea lui Bedros Horasangian *Sala de aşteptare,* semnificative pasajele despre dezertorii români care au format batalionul roşu de la Odessa în 1918. Despre cum au început să jefuiască şi să aresteze pe românii refugiaţi acolo, precum şi pe camarazii care nu voiau să se înroleze în batalionul lor. Sunt descrise realist şi obiectiv atrocităţile, excesele, cruzimea gratuită a bolşevicilor. Şi o definiţie a revoluţiei: un popor naiv dus de nas de o ceată de intelectuali exaltaţi. Eu îi numisem, parafrazând pe Lenin, „manipulatori de profesie". (4 iunie 1989)

A fi sau a nu fi... nostalgic

Mihaela MALEA STROE

Multatuli (scriitorul olandez Eduard Douwes Dekker) comenta, în secolul al XIX-lea, „progresul" din ţara natală: „Ciudat chip de progres acela de a zice lucrurilor altfel pe nume". De vreo trei decenii încoace, din acest punct de vedere, „progresăm" şi noi, straşnic. Nu mai facem *planuri de lecţie*, facem *proiecte didactice*, nu mai avem *şcolari*, nici *elevi,* avem *educabili*, nu mai *consimţim*, ci *achiesăm,* candidaţii la bacalaureat nu mai dau *probe orale*, ci *competenţe* şi, din când în când, câte-un vorbitor, firoscos-foc, *permeează* cu avânt progresist, în loc să *pătrundă/străpungă*... ceva (poate, din greşeală, tocmai învelişul unei idei?!). Francezii numesc progresul ăsta *c'est bonnet blanc et blanc bonnet.* La noi este... personificat, personalizat prin pixul creatorilor de (diferite) mode: *aceeaşi Mărie, cu... altă pălărie*. Dar modele, se ştie, sunt ca valurile şi putem măcar spera că, vorba poetului, „Ce e val, ca valul trece!"

Problema gravă apare când se recurge sistematic la resemantizarea negativă a unor cuvinte, adică atunci când, sub o deja cunoscută şi stabilă pălărie lexicală, se ascunde altă Mărie, una smăcuită şi siliconată politic. Într-un articol mai vechi (în *Curtea de la Argeş*, an 10, nr. 6, iunie 2019, „A fi sau a nu fi... mioritic") am exemplificat o atare situaţie, pornind de la deturnarea înţelesului firesc, pozitiv, al lui *mioritic* şi substituirea cu un înţeles negativ, contrafăcut, în baza căruia mioritic a devenit, aberant!, sinonim cu *fatalist, laş, inert.* Un apetit pantagruelic pentru astfel de agresiuni soldate cu sinonimii bizare, malformate, manifestă politicienii şi acoliţii lor, inşii dispuşi oricând să-i imite fără discernământ şi să le răspândească inepţiile sub formă de clişee verbale.

La tratament abuziv din partea vorbitorilor răuvoitori este supus, cu aceeaşi nocivă perseverenţă, încă un adjectiv: *nostalgic.*

„A fi nostalgic", în accepţiune firească, înseamnă (conform DEX) a avea un „sentiment de melancolie, de tristeţe provocat de dorinţa de a revedea un loc iubit, în special pe cel natal, o persoană dragă, sau de a retrăi un episod din trecut", sinonime pentru nostalgie fiind *alean* şi *dor*, care definesc sentimente general-umane, fără nicio conotaţie negativă. Sunt stări, sentimente naturale, care se pot întâlni oricând, la orice fiinţă sensibilă, bipedă şi cuvântătoare de pe planetă. Totuşi, „specialiştii" autohtoni în radicalizare lexicală au dibuit că se poate răspândi (rapid, eficient, ca un virus) un alt înţeles, cu valoare de stigmat: nostalgic = *comunist* (eventual *ceauşist*). Dacă îndrăzneşti să critici ceva din realitatea prezentului (socială, culturală, economică, politico-ideologică), eşti imediat etichetat drept „nostalgic". Dacă ai o vârstă care ţi-a permis să trăieşti trei-patru decenii predecembrist şi tot cam pe-atâtea postdecembrist şi compari, din proprie experienţă, cele bune şi cele rele ale ambelor perioade, orice june politruc recent îndoctrinat, care prin anii '80 încă nu era în stare să se şteargă singur la nas, te pune la colţ: „eşti nostalgic = comunist = ceauşist!" Îţi explică el, sfătos, cum ai trăit (rău atunci!) şi cum trăieşti (bine acum!), că tu nu ai habar ce-i cu tine pe lumea asta. El ştie cum ţi-a fost! Din auzite ştie, bineînţeles. Din apriga lui cultură de sorginte *facebook* şi *cancel*. Dacă tu îţi aminteşti că perdelele de Paşcani erau frumoase, ori că pantofii de Guban erau de calitate excelentă (şi nu-i găseai decât cu „pile" în comerţul socialist pentru că se exportau...), e de rău: „eşti nostalgic!" Dacă susţii că învăţământul era temeinic înainte de '89, orice absolvent (*tagma cum laude*, vorba caţavencilor) de Yale ot Dunărea de Jos, membru în alianţa analfabeţilor funcţionali produşi în serie de învăţământul actual, îţi poate reproşa – etalându-şi diploma fără acoperire – că... „eşti nostalgic!", adicătelea „eşti comunist".

→

Concluzia lui Olex-Szczytowski este extrem de sumbră: „Crevasa economică din UE va conta pe mai departe. Ea este deja prea mare şi vor apărea multe resentimente, regiunea se va depopula şi ar putea face implozie în orice moment. Pentru a reduce acest risc, Bruxelles-ul ar trebui să pună la cale un *New Deal* pentru imperiul său. Ar trebui să ajute afacerile din Est să se extindă."

Numai că Bruxelles-ul este încremenit în tiparele sale, tot mai departe de realitate, incapabil să înţeleagă că statele central-estice au în spate o istorie europeană milenară care le interzice acceptarea statului semi-colonial, incapabil să iasă din pattern-ul mental al ecuaţiei Occident = Europa. Ecuaţie care hrăneşte îmbelşugat o pletoră de funcţionari mediocri şi interesaţi şi de politicieni care nu au nimic de-a face cu alura omului de stat, nealeşi, numiţi în funcţie de jocurile politice şi de interese care nu ţin de buna funcţionare a Uniunii, ci de marea finanţă şi de multinaţionale. O administraţie care legiferează pornind de la standarde care ignoră decalajele economice istorice dintre Est şi Vest. Şi nu doar economice! Dar, cum spunea profesorul Vasile Puşcaş, negociatorul-şef în procesul de aderare al României, pe care l-am citat şi în eseul amintit: „Eu nu detectez nicio voinţă clară de a fi schimbată structural Uniunea Europeană, liderii de astăzi propunând mai degrabă să fie aduse amendamente politicilor europene, dar pe cât posibil, *fără modificări substanţiale la Tratate* (s.n.), ceea ce ar însemna ca cetăţenii să-şi exprime nişte opţiuni pe care liderii statali şi ai instituţiilor europene să le evalueze cu grila trecutului şi nu prin o nouă perspectivă de dezvoltare şi intensificare a integrării europene."

Nu e vorba doar de o criză gravă de lideri politici, ci de faptul că absenţa unui *leadership* veritabil la nivel unional şi naţional accentuează încremenirea în proiect şi într-o viziune vetustă şi păguboasă şi adânceşte crevasa despre care vorbea şi analistul polonez. Orbiţi de mentalitatea unui secular universalism de forţă, bazat pe impunerea, prin cunoscuta şi atât de des folosita metodă a cravaşei şi morcovului, unei voinţe unilaterale, nu doar în chestiunile economice, ci şi în acelea cu mult mai sensibile ale valorilor spirituale, culturale şi de vieţuire, Europa occidentală riscă să-şi taie singură craca de sub picioare. Fiindcă adevărata crevasă la acest nivel se află. Pentru cei mai mulţi dintre politicienii occidentali, şi nu doar dintre ei, este greu dacă nu imposibil de conceput că Europa cea adevărată se află deopotrivă la Est ca şi la Vest, că valorile unora au acelaşi drept de cetate ca ale celorlalţi şi că, de la începuturile umanităţii, s-a murit mai degrabă de trufie, decât de modestie, bună-cuviinţă şi bunăvoinţă. Şi nu trebuie să uităm că astăzi, în condiţiile presiunii globalizării, şi poate tocmai de aceea mai mult ca oricând, statele, actorii politici, se definesc „în termeni de civilizaţie", iar „conflictele între ele sunt din ce în ce mai mult limitate de factori culturali şi civilizaţionali", realitate evidenţiată nu doar de Samuel P. Huntington.

Din această perspectivă, pretenţia de dominaţie a civilizaţiei europene/occidentale pe temeiuri axiologice, temeiuri care nu au ce căuta în definirea termenului de civilizaţie, devine cu atât mai absurdă cu cât se manifestă în perimetrul continentului. Proasta guvernanţă şi dictatul nu se pot ascunde în nesfârşit analizelor critice în spatele acuzelor de suveranism, naţionalism, rasism, antieuropenism ori conservatorism adresate celor ce le întreprind, în încercarea de a-i reduce la tăcere. Cum am spus, sunt european prin naştere, geografie, istorie, limbă, spiritualitate, cultură. Iubesc acest continent, aflat, însă, în derivă tocmai la nivelul valorilor care i-au forjat identitatea. De aceea latinul adagio *Amicus Plato sed magis amica veritas* îmi este atât de aproape în această chestiune atât de importantă. Iubesc Europa, dar iubesc şi mai mult adevărul.

(Va urma.)

Homo sapiens

Nicio minte limpede nu face asemenea confuzii. Dar, în marasmul (generat politic, social, cultural, economic, pandemic) în care încercăm să supravieţuim acum, oare câte minţi îşi pot păstra limpezimea?

De nostalgică ce sunt, am recitit deunăzi piesa *Iona* a lui Sorescu. Tragedie modernă, plină-ochi de (sub)înţelesuri valabile şi când a fost scrisă (1968), şi în zilele noastre. Pescarul „fără noroc" (omul de rând, „nemaipomenit de singur", cum spune însuşi autorul piesei), este înghiţit de chit („barosanul" pe care dorea să-l prindă în năvod). Vânătorul/pescarul – în ipostază de „pradă". Chitul/peştele (regimul politic), în burta căruia Iona – nedumirit dacă a fost înghiţit „de viu" sau „de mort" – se pomeneşte „închis", este, la rândul lui, înghiţit de alt peşte (alt regim)... mai mare, mai flămând. Cum zice vorba din popor: peştele mare îl înghite pe cel mic. Ca să-şi recapete libertatea, Iona e nevoit să spintece din interior succesiunea nesfârşită de peşti care se tot înghit unii pe alţii, succesiunea de „burţi peste burţi" (regimuri peste regimuri), cercuri concentrice tot mai largi, dar iremediabil închise, privative de libertate, deşi, lărgindu-se, oferă celui captiv iluzia libertăţii. În monologul său, Iona îşi dă sieşi sfaturi. Unul dintre acestea vizează imprudenţa de a „vorbi de bine" peştele (regimul) anterior, din care abia apucase să iasă, trezindu-se într-altul, mai încăpător, dar, totodată, mai puţin „luminat":

– Nu vezi ce întuneric e? – (Uşor regret:) Celălalt parcă era mai luminat. – Nu-l vorbi de bine aici, faţă de prezentul. – Acum, după ce l-a înghiţit, cred că-i e totuna. – Dacă-i era totuna, nu-l mai înghiţea. – O fi greşit. – (Nu se lasă:) – Era aşa, mai transparent. Mai trecea cât de cât soarele din apă. Nu era acoperit, cum o fi ăsta, cu olane vechi, cu muşchi pe ele!

Iona păcătuieşte prin sinceritatea cu care reflectează, obiectiv, la ce e bun şi ce e rău în interiorul prădătorilor care l-au înghiţit, respectiv s-au înghiţit unii pe alţii.

În viziunea deformată a pescuitorilor de (pseudo)nostalgici, până şi Iona ar figura în categoria blamată. La vremea publicării şi premierei tragediei sorasciene, a vorbi (fie şi codificat, metaforic) despre binele/transparenţa de dinaintea lui 1944, presupunea riscuri şi nu e de mirare că piesa a fost repede interzisă de cenzură. Precum se vede, nici astăzi nu e indicat ca, obiectiv, să-ţi aminteşti şi mai ales să susţii că au fost, pe lângă multe rele, şi anumite lucruri bune înainte de '89. Rişti să te trezeşti stigmatizat de împărţitorii de etichete, care te îmbrâncesc spre coşul lor de gunoi pe care scrie „nostalgic = comunist/ceauşist". Tot acolo te repartizează şi dacă nu faci altceva decât să critici relele prezentului, fără să pomeneşti de trecut. În acest caz, primeşti ca bonus încă o etichetă pe care scrie că te lamentezi, critica devenind pentru etichetatori sinonimă lamentaţiei. Atitudinea oficial agreată este să bălăcăreşti din toţi rărunchii trecutul şi să lauzi cu şapte guri prezentul. Să i te „aliniezi" necondiţionat, ca *om nou.* Cine a mai trecut prin asta... sigur n-a uitat! Culmea este (sau nu?!) că predicatorii vehemenţi ai bunăstării generale actuale sunt – cu puţine excepţii – cei care, şi în trecut, şi în prezent, au trăit/trăiesc (ei şi/sau urmaşii lor), în puful privilegiilor. Pe ei n-are de ce să-i încerce vreo amintire duioasă despre trecut pentru că n-au termeni reali de comparaţie a „nivelului de trai", traiul lor fiind... otova sau cu variaţiuni de la *bine* la *mai bine,* oricând şi în burta oricărui chit. Şi-atunci – ce să facă sărmanii? – ca să-şi mascheze duplicitatea (sau multiplicitatea facială), fie se plâng ipocrit de câte au suferit ei în comunism (ei??!! – să fim serioşi! – ei au provocat suferinţe!), fie se joacă de-a vocabularul, răspândind cu mare zel false sinonimii în numele „progresului" pe care omul de rând, zic ei, îl ignoră.

Mă întorc la Iona, care problematizează „progresul" în timp ce, deja înghiţit, încearcă să pescuiască, în... captivitate, puţinul care „cade" din prada peştelui mare: *(În năvod cad vreo zece peşti.) – (Nu se opune evidenţei.) – Totuşi, progresul e progres. – A, nu, nu s-apucă nimeni să-l conteste. – (Ducându-şi mâna la cap.) – Numai că nu mă simt eu aşa de bine. – Să-l pot gusta după pofta inimii. – Zău, nu prea sunt în apele mele. (Se clatină.) Care-o fi cauza?*

Răspunsul se inserează subtil, printre rânduri: pescarul nu se simte „aşa de bine", nu e „în apele lui", nu poate gusta „după pofta inimii" progresul (incontestabil, dar mărunt) din cauză că preţul plătit este pierderea libertăţii („viaţa aceea, sau soarele") avute înainte de a fi fost înghiţit – *in illo tempore* – de primul peşte.

Iona descoperă, tulburat, că orizontul însuşi, oricât de „larg" şi de „luminos" ar fi perceput, se profilează în nota aceleiaşi iluzorii libertăţi: *– Ce e orizontul ăla? – (îngrozit:) – O burtă de peşte. /.../ – Ce-ai văzut? – Nimic, decât un şir nesfârşit de burţi. Ca nişte geamuri puse unul lângă altul. – Închis între toate aceste geamuri.* Ceva mai târziu, constatând infinitatea captivităţilor, va medita grav: *– Problema e dacă mai reuşeşti să ieşi din ceva, odată ce te-ai născut. Doamne, câţi peşti unul într-altul! – Când au avut timp să se aşeze atâtea straturi?*

Piesă parabolică, scrisă cu adresă directă la libertatea mutilată de abuzurile unui regim totalitar, *Iona* îşi păstrează actualitatea. Mesajul transmis prin protagonist se dovedeşte a fi supratemporal şi profetic.

Printre noi vieţuiesc şi autenticii nostalgici ai regimului totalitar (unii cu funcţii decizionale importante, alţii în calitate de „cetăţeni" fideli celor cu funcţii). Le trădează prezenţa nu atât discursurile împănate cu aşchii remanente din limbajul de lemn, cât atitudinea înverşunată, despotic-autoritară care le-a... intrat în sânge şi de care nu se pot dezbăra nici ei, nici progeniturile lor, indiferent în ce culoare îşi văcsuiesc apartenenţa politică... Doar nu e secret că „năravul din fire, n-are lecuire", că „lupul blana-şi schimbă, dar năravul – ba", că „aşchia nu sare departe de trunchi" sau că „ce naşte din pisică, şoareci mănâncă". Ei nu-şi amintesc „nostalgic" de pădurile bogate de altădată, acum prăduite, de sistemele de irigaţii care – hocus-pocus! – au pierit, de călduroasele cizme de Agnita, de iaurtul ieftin, fără conservanţi, de ciocolata Pitic... N-au cum să-şi amintească „pe viu" nici de cele bune, nici de cele rele (de teama că „aproapele" are „ochi albaştri" şi, dacă îndrăzneşti să critici regimul, te bagă la zdup), de frigul din case pe timp de iarnă, de cozile interminabile, de penuria alimentară, de raţii şi cartele, de înghesuiala din troleibuze, de călătoriile-cascadorii pe scara autobuzelor aglomerate, de întreruperile programate de curent electric ş.a. din „epoca de aur", pentru că nu le-au trăit aşa cum le-a trăit omul de rând. Ca să nu lipsească mentosanul de pe gogoaşă, tot ei au tupeul să-i acuze pe aşa-zişii nostalgici că regretă epoca egalitaristă pentru că atunci „eram toţi o apă şi-un pământ". Toţi, adică, vezi Doamne, şi ei o duceau greu, în rând cu plebea! S-o găsi cineva să le înghită minciunile gogonate?

Nostalgicii autentici şi/sau vlăstarele lor tânjesc după puterea deplină de care s-au bucurat în comunism, frustraţi fiind acum că, într-o oarecare măsură, li s-a limitat. Limitarea puterii e genul de progres care nu le convine şi tare le-ar prii să poată da timpul înapoi. Privind cu atenţie, îi vedem cum tânjesc după impunerea unor norme ilogice prin mijloace bine cunoscute din practicile anterioare: forţă, abuz, ignorarea legii, „recompense", şantaj... Vedem cum, necredincioşi de felul lor, atacă, în continuare, fără istov, credinţa şi biserica. Tânjesc după unitatea monolitică de opinie, disciplina de fier, alinierea totală, obedienţa absolută care, obţinute prin metoda „pumnului în gură", le-au făcut odinioară viaţa uşoară, dându-le, plocon, iluzia că sunt importanţi, puternici şi, mai ales, veşnici. E de înţeles că sunt nostalgici. Îi obsedează înlăturarea opozanţilor şi, întrucât nu-i pot executa sau încătuşa fără proces, ca prin anii '50, recurg cu disperare, în cârdăşie cu presa aservită lor, la alte strategii ca să se debaraseze de cei care îi înfruntă: discreditarea, compromiterea, hărţuirea, marginalizarea, ridiculizarea, înscenările, intimidarea, ameninţarea, calomnia. Ei, autenticii nostalgici (comunişti/ceauşişti/dictatoriali ca mentalitate, ca structură lăuntrică), sunt artizanii falselor sinonimii generatoare de confuzii în ceaţa cărora să-şi poată ascunde adevărata faţă. Ei, nu (pseudo) nostalgicii pe care, chipurile, îi demască, sunt cei care suspină şi lăcrimează nevăzut, în spatele măştilor, după cenzura care, vremelnic, l-a scos pe reflexiv-profeticul Iona sorescian de pe scenă.

Şi mai zice profetul: *– Se clatină lumea ca un ou clocit. – Clocit şi răsclocit. – Din care trebuia să iasă cine ştie ce viitor luminos. – (Râzând.) Dar s-a răzgândit. – O fi amânat. – S-a clocit oul. – Acum sunt vesel, ori...? – Aşa şi-aşa. – Simt o moleşeală... – De ulcior care se umple, gâlgâind în fântână. – Într-o fântână seacă. – (Pauză.) Ce pustietate. – Aş vrea să treacă Dumnezeu pe aici.*

Fără să fie deznădăjduit („Răzbim noi cumva la lumină", spune, în final, referindu-se la lumina/libertatea interioară, inaccesibilă prădătorilor), Iona, în ton cu Arghezi-psalmistul, resimte altă nostalgie, ancestrală şi profundă: aceea a prezenţei concrete, cândva-demult posibilă, a Creatorului în lume. Prezenţă dorită cu atât mai mult cu cât oamenii s-au însingurat, s-au izolat, fiecare în chitul lui, şi s-au distanţat unii de alţii, într-o lume pustiită, secătuită, infertilă, care se clatină.

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Insula luminii

Gabriel Rosenstrock (Irlanda)

pentru Varavara Rao

Există o insulă a luminii
am să te duc la ea
gratii de fier nicicând n-a cunoscut
vino cu mine pe insula luminii.
Acolo nu există guvern
domnesc mările şi curenţii oceanici
iar anotimpurile se succed după glasul poeţilor
hai cu mine pe insula luminii.

Să nu uiţi niciodată

Kim Chi-ha (Coreea)

Să nu uiţi niciodată
muntele sterp în primăvară
cel invadat de roşii talazuri de bujori
ce se aştern prin valuri de zăpadă,
iar mai presus de toate, pe coamele semeţe,
văzduhul

Să nu uiţi niciodată răsunetul cascadei
şi cruda unduire prin firele de apă
a trestiei de bambus viguros

Purtată în lanţuri, dusă cu de-a sila,
supusă îndelungatelor încercări,
mult timp dată pierdută pe vecie,
o simţi din nou aproape, venită din senin,
prezenţa celor dragi.

Foc

Manolis (Grecia)

Focul se va răzbuna
pârjolind pământul,
mai apoi, dresat, tigrul încarcerat
va aprinde şura gata să se surpe
candela stingheră
pâinea o va coace în tava de oţel
sprijinită pe doi bolovani
sub cer liber fi-va el întâiul cuptor reciclat
hainele îmbibate de sudori de amor
vor sta atârnate pe frânghie, la uscat.
Focul se va răzbuna
pârjolind pământul
transformat în antic sfânt mântuitor
personaj de mit
zugrăvit de icoane
stâncă neclintită, stană şi statuie,
ferecat în veşnicia timpului.

Nicolae Breban şi trădarea criticilor (I)

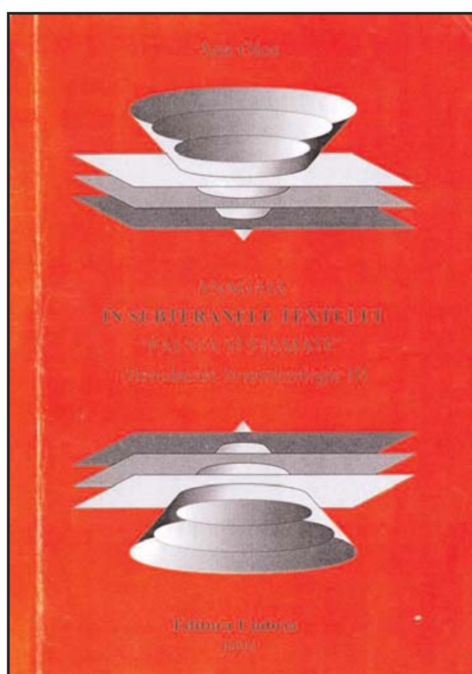

Theodor CODREANU

Estetica şi teoria grupurilor. O carte de factură singulară în opera lui Nicolae Breban este *Trădarea criticii Sau o încercare de a-mi înţelege timpul, cultura din care provin şi spiritul ei, în actualitate* (Bucureşti, Editura Ideea Europeană, 2009). Cum am mai semnalat, un precedent cu titlu asemănător datează din 1927, al francezului Julien Benda, *La trahison des clercs*, invocat, altminteri, în partea introductivă, cu o noimă similară, dar adaptată conjuncturii istorice româneşti, începând cu „obsedantul deceniu" şi până la primele decenii postdecembriste: „Într-o perioadă când spiritul politic şi agitaţiile de dreapta, ca şi cele «revoluţionare» de stânga, îşi începeau, ca să zicem aşa, marşul lor pseudo-istoric care a dus la inimaginabile catastrofe umane, J. Benda deplânge faptul că unii *clercs,* în spiritul cărţii, intelectualii şi creatorii de vârf ai momentului, în loc să se preocupe de principiile artei lor, de litera şi spiritul etern al imperiului cultural, «coboară» în arena tuturor patimilor şi stratagemelor politice" (p. 20). A fost un curent larg european ce a atras în sorbul lui energiile modernităţii interbelice, dar şi postbelice (André Breton, Louis Aragon, Henri Barbusse, Léon Blum, Jean-Paul Sartre, Drieu de la Rochelle, Henri de Montherlant, Louis-Ferdinand Céline, la noi, Panait Istrati, suprarealiştii, cu afinităţile lor ideologice de stânga, grupul de dreapta de la *Criterion,* mai apropiat de performanţele valorice etc.).

Structura cărţii lui Nicolae Breban este surprinzătoare: după o introducere dedicată, în mare parte, lui Ion Negoiţescu, urmează *teoria grupurilor literare,* după care zece portrete ale următorilor critici şi istorici literari: Lucian Raicu, Matei Călinescu, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Gabriel Dimisianu, Mircea Martin, Al. Călinescu, Cornel Ungureanu, Petru Poantă, Irina Petraş, pentru ca al IV-lea capitol să treacă sub lupă *Stafia prezentului.* De la bun început trebuie spus că prozatorul respinge schema consacrată în cultura românească de critici şi istorici literari, precum Laurenţiu Ulici şi alţii, anume că prin istoria literaturii s-ar perinda *promoţiile/generaţiile*, botezate numeric: '50, '60, '70, '80, '90, douămiişti etc. Cum falsurile se impun, public, cu o uşurinţă remarcabilă, criteriul *generaţionist* şi-a urmat calea, cu dimensiuni orgolioase, încât, de pildă, „generaţia '80" şi următoarele „promoţii" au ajuns să triumfe politic şi cultural, după 1989, preluând *progresismul* ideologic din vechea orânduire comunistă sub masca neomarxismului cultural, încât postmodernismul s-a erijat în suprema evoluţie în plan artistic, declarând realizările celorlalte „generaţii" ca fiind anacronice, depăşite, deşi lucrurile sunt cu totul irelevante privitor la valoarea artistică. Poezia din *Cântarea cântărilor* sau din *Rugăciunea unui dac* sunt, ontoestetic, strivitoare axiologic comparativ cu vorbăria textualistă, nemaivorbind de naturalismul scabros al „pornoliricii" trecute, prin contaminare mimetică, chiar şi la grupuri din alte vârste biologice. Nicolae Breban, altminteri, desfide permanent naturalismul în artă, remanenţă a secolului al XIX-lea francez, cu antecedente în raţionalismul exacerbat, fals iluminist şi ateu, al Marchizului de Sade, încă admirat în al XX-lea secol de deconstructiviştii *noii critici* franceze, în frunte cu Roland Barthes (1), liderul de excepţie al grupării.

Răsturnarea propusă de Nicolae Breban constă în înlocuirea conceptului de *generaţie* cu acela de *grupare*. Diferenţa este revelatoare: generaţia biologică e un dat, pe când gruparea este o diferenţiere electivă formată prin educaţie estetică, spiritualitate, cultură, prietenie, ideologie. Altfel spus, cu termenii lui Harold Bloom, o *singularitate stilistică*. Într-o generaţie coexistă mai multe *grupări,* dar şi singularităţi ale unor izolaţi, toate împreună dând o varietate benefică, emulatoare în cadrul unei culturi dintr-o anume perioadă istorică. Între grupări, pot exista rivalităţi stimulatoare, fecunde, dar şi duşmănii de ordinul aberant al *antitezelor monstruoase,* cum le-a numit Eminescu. Fenomenul e valabil pentru toate culturile şi civilizaţiile, iar Nicolae Breban îl radiografiază pentru toate perioadele culturii româneşti din ultimele două secole, fie expeditiv, fie prin zăboviri (1950-1989, 1989-2009), subliniind şi nucleele formatoare de grupuri, ca, de pildă, credinţa în *tradiţie* (gruparea *Daciei literare,* sămănătorismul, *Gândirea*, gruparea de la *Luceafărul* ş.a.) sau aspiraţia spre *modernitate tendenţială* (ilustrată exemplar de sincronismul lovinescian), concept lansat în sociologia contemporană, la noi, de către Constantin Schifirneţ. (2) Din perspectiva nucleelor coagulante, două vor sta, permanent, în atenţia lui Nicolae Breban: *proletcultismul* (reper fundat pe ideologia marxist-leninistă) şi *esteticul* (antiteza proletcultismului, care străbate în gruparea asumată de Nicolae Breban alături de Nichita Stănescu, Nicolae Manolescu, Matei Călinescu, Eugen Simion, Cornel Ungureanu, Petru Poantă, Irina Petraş ş.a.), dar şi nucleele anticipatoare la *Steaua* lui A.E. Baconsky, apoi „Cercul literar de la Sibiu", „Şcoala de la Târgovişte", grupul oniricilor (Dumitru Ţepeneag, Leonid Dimov etc., Cenaclul de Luni al lui Nicolae Manolescu).

Insistenţele constante ale romancierului se focalizează către estetic, biruitor irevocabil în lupta cu *proletcultismul*. În atare privinţă, Nicolae Breban argumentează, prin toată opera lui, dar şi la nivel conceptual, adevărata *rezistenţă prin cultură,* nu doar în timpul regimului comunist, dar şi după dobândirea libertăţii prin „revoluţia" din 1989. Aceasta mi se pare partea cea mai originală a doctrinei estetice brebaniene. De aceea, el va vorbi aproape în toate cărţile sale de atitudine despre importanţa covârşitoare a *esteticului* în istoria unei naţiuni. La noi, orientarea estetică a fost consacrată, prin gruparea junimistă (*Convorbiri literare*), de către Titu Maiorescu, în emulaţie cu ideologia de stânga a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea (*Contemporanul*). Continuatorii direcţi, programatic, ai esteticului s-au dovedit a fi E. Lovinescu, cu doctrina *sincronismului* (cenaclul şi revista *Sburătorul*), G. Călinescu (*Principii de estetică*), Vintilă Horia (revista *Meşterul Manole*). Evident, sincronismul, în sine, nu a dat nicio garanţie axiologică, în linie estetică. De aceea, orientările tradiţionaliste (sămănătorismul, poporanismul, gândirismul, gruparea *Criterion*), dincolo de matricea naţională (vezi *spaţiul mioritic* blagian), au adunat condeiele cele mai valoroase ale vremii, ca în cazul *Gândirii* lui Nichifor Crainic, revistă de talie europeană. Către o asemenea emulaţie cu Occidentul, în opoziţie cu primitivismul ideologic proletcultist, s-a orientat, consideră Nicolae Breban, gruparea identificată ca „generaţia '60" (de la *Gazeta literară* devenită *România literară*): „Noi, de aici, din colţul nostru pământesc, luptând, spuneam, cu puţinele, ele însele zdruncinate şi calomniate, arme ale spiritului, noi, atunci, câţiva, e drept, dar mereu aceiaşi, noi am crezut că vom fi capabili nu numai de a prezerva valorile şi trecutele criterii şi prestigii, dar, poate naivi şi idealişti încă o dată, precum tinerii şi mult ridiculizaţii paşoptişti, am crezut şi am visat că, în ciuda asprelor şi absurdelor oprelişti, vom fi capabili de o artă, cu adevărat... mare! Capabilă să se măsoare în sfârşit, cum credeau un Heliade sau Călinescu, Iorga sau Pârvan, cu cele ale Apusului orgolios al continentului. Capabilă nu numai de a lupta cu un sistem anti-naţional, anti-uman, dar şi de a afirma geniul naţional în plenitudinea sa, cum visa un Cantemir sau Eminescu." (pp. 23-24)

Antiteze eşuate. Surpriza cea mare, atrage atenţia Nicolae Breban, e că gruparea/grupările angajate în *estetic* au avut a se confrunta nu numai cu ideologia oficială a regimului comunist, ci, peste ani, şi cu ideologia *anticomunistă* de la „Europa Liberă", gruparea Monica Lovinescu-Virgil Ierunca, Eugen Ionescu-Marie-France Ionesco, care a supus, în sorbul ei ideologic, rezistenţa estetică din ţară sau pe cei care au ales exilul, într-un soi de reeducare *est-etică,* punând sub negare valorile create în Ţară. Eugen Ionescu a vehiculat ideea că în fostele ţări prizoniere în imperiul sovietic a existat o *Siberie a spiritului,* etichetă preluată cu avânt şi în România postdecembristă, ba, încă şi mai surprinzător, de către foşti adepţi ai esteticului, ca Matei Călinescu, acesta uitând „că era să fie «zburat» din postul său de cronicar literar la *Gazeta literară,* organ al Uniunii Scriitorilor comunişti, după ce a îndrăznit să publice prima cronică pozitivă despre «ciumatul» Lucian Blaga, creionat în romanul lui Beniuc (3), prieten al dictatorului Dej, drept un element «fascistoid»!" (p. 25) În loc de militantism disident, *estetism,* suna acuza imediată după 1989, acuză emisă tocmai de către cei care tăcuseră timp de decenii, dând naştere speciei „disidenţilor autocronici", cum i-au botezat, îndreptăţit, Şerban Cristovici şi Paul Goma. Iată ce răspunde Nicolae Breban, inclusiv textualiştilor: „Da, dragii mei tineri, metafora a făcut acest miracol! Cea pe care o ironizaţi, unii dintre dvs., după te miri ce modă, şi ea obsoletă, a vreunui universitar isteţ european, crezând-o depăşită, aşa cum, deunăzi – ridicolul nu are măsură – un literat din provincie îmi reproşa mie, romancierului care sunt, că «îl iau ca model pe Dostoievski, care el însuşi e depăşit»! Metafora, e drept, a făcut posibilă nu numai rezistenţa, dar şi lupta. Şi a fost într-adevăr o luptă; nu am decât cel mai compasiv dispreţ faţă de cei care au declarat şi mai declară, încă: «Tot ce s-a făcut bine şi valoros în cultură a fost făcut cu voie de la poliţie»!" (pp. 24-25)

Dacă radicaliştii, viteji de după război, mai puteau fi ignoraţi, prozatorul nu înţelege de ce chiar şi criticii implicaţi în rezistenţa estetică se dezic de propriul crez. Destul de simplu, însă: oportunismul se dovedeşte mai totdeauna lucrativ. În partea introductivă, ne întâmpină prima mare mirare brebaniană: Ion Negoiţescu (1921-1993), poet, prozator, dar mai ales un critic estet de rar rafinament, venit din sânul cerchiştilor sibieni, autor al unei remarcabile cărţi despre *Poezia lui Eminescu* (1968), plecat în exil în 1980, obţinând, în cele din urmă, cetăţenie germană. În 1977, s-a solidarizat cu Paul Goma. De neînţeles însă ideologizarea trăită în exil: între altele, din eminent eminescolog se transformă în denigrator al poetului, etichetându-l ca protolegionar. A respins, ostentativ, *Istoria*... lui G. Călinescu, intrând în conflict cu prietenul său, Nicolae Breban, chiar pe tema talentului de portretist al marelui critic, riscând dezicerea de constanta estetică a meseriei: „Ne aflam amândoi în exil, la München, el într-unul total, eu într-un exil politic şi estetic în acelaşi timp (după *Tezele din Iulie* ale lui Ceauşescu, care ameninţaseră cu scoaterea de la naftalină a proletcultismului, n.n.), deoarece refuzasem să mă rup de literele române şi de solul lor, fapt ce a întreţinut nu puţine calomnii şi bariere la Paris, ridicate, bineînţeles, tot de co-naţionalii mei, care nu înţelegeau că prima şi dramatica urgenţă era, atunci, solidarizarea, pe deasupra şi în afara atâtor nuanţe de păreri, origini, biografii sau resentimente." (pp. 28-29)

→

Istoria de lângă noi

Sate dispărute de pe Valea Lotrului: Prisăceanii şi Luncani

Pr. Nicolae MOGA

Vom prezenta câteva referiri la aşezările umane dispărute de pe Valea Lotrului, judeţul Vâlcea valorificând informaţiile provenite pe calea documentelor.

Aceste aşezări umane au reprezentat, de-a lungul timpului, unităţi administrativ-teritoriale de sine stătătoare şi de mare interes pentru Lotru şi nu numai. Procesul de locuire a munţilor s-a amplificat şi s-a diversificat, din cele mai vechi timpuri, prin condiţiile economice specifice care au stimulat o puternică dezvoltare a economiei rurale din această zonă. În aceste condiţii prielnice se poate vorbi de apariţia unor teritorii-nucleu, atestate documentar, care s-au transformat în cătune, iar cătunele, la rândul lor, şi-au consolidat statutul de aşezări umane. Astfel, noi grupuri de case, nuclee ale viitoarelor aşezări umane s-au concentrat în zone de mare interes economic pentru populaţia din acele vremuri.

Înşirate pe Valea Lotrului, satele păstrează şi astăzi în mare parte aceleaşi vetre din urmă cu câteva secole, puţine fiind cele care au dispărut sau şi-au schimbat locul. Totuşi, unele nu mai sunt, rămânând doar în amintirea celor bătrâni sau şi-au lăsat amprenta în lutul de sub temelie, astăzi nemaiştiind nimeni că au existat sau se mai păstrează o locuinţă uitată de lume, reminiscenţă a satului de odinioară. Oamenii dispar, satele dispar şi în urmă nu mai rămâne nici măcar amintirea în unele situaţii. Doar hărţi uitate de vreme ne mai aduc aminte că prin anumite locuri a existat cândva viaţă, că pământul ascunde atâtea secrete câte nici măcar nu bănuim noi astăzi.

Pentru Valea Lotrului, dispunem de documente, începând cu secolul al XVI-lea, în care se menţionează despre existenţa a numeroase sate bogate, ceea ce ne înlesneşte afirmaţia că acestea îşi au începutul mult mai devreme. S-a precizat în istoriografie faptul că menţionarea toponimelor Lovişte (1) şi Lotru presupune existenţa în aceste părţi şi a satelor. Însă documentul din anul 1233 prin care principele de coroană Bella al Ungariei oferă contelui Conrad de Tălmaciu „teram, Loystha vocatam ab aqua Lothur, que fluit al aquam Olth”, ca de altfel şi altul din anul 1265, menţionate într-o diplomă din anul 1311 (2), s-au dovedit a fi false (3). Aceste falsuri au fost întocmite în vederea anexării munţilor dintre Olt şi Lotru comitatului Nicolae de Tălmaci. Distinsul cercetător Aurelian Sacerdoţeanu consideră că în acea perioadă (1310-1320), unul dintre personajele de seamă ar fi fost Voyna de Loystha care îşi va fi avut curtea la Voineasa, de unde îşi trage şi numele, iar nepotul său Stoican, la anul 1374, fugise la regele unguresc. Autorul susţine aceasta bazându-se pe două etimologii asemănătoare, însă este greu de acceptat existenţa unei curţi „aşezate destul de departe de principalele căi de comunicaţie, aflate în general pe malurile râurilor mari”. (4)

Atestarea documentară a aşezărilor de pe Valea Lotrului, a fost influenţată de cercetarea pe care au efectuat-o cei care au scos din negura vremurilor informaţii despre acestea.

Astfel, Brezoiul este menţionat în registrele vamale braşovene la anul 1549 (5), iar atestarea comunei Mălaia datează din 1 septembrie 1515, când domnitorul Neagoe Basarab întăreşte Mănăstirii Cozia munţi de pe Valea Lotrului, printre care şi „…vârful dealul Mălăii, curmătura cea adâncă a Mălăii”. (6) Din acest an, toponimul Mălaia a existat neîntrerupt până astăzi. Prima atestare documentară a localităţii Voineasa datează din 9 iunie 1520, când Neagoe Basarab, domnitorul Ţării Româneşti, întăreşte aşezământul făcut împreună cu Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, prin care se stabileşte hotarul dintre Ţara Românească şi Transilvania, în care se aminteşte despre toponimul Voineasa: „Astfel de acolo tot pe vârf către partea de apus, muntele Voineasei şi de acolo tot pe vârf până la Piatra Albă şi de acolo tot pe vârf până la vârful Muntelui lui Pătru”. (7)

Constantin Zărnescu

Ţara lui Ormuz

Scrisul Românesc

Despre satele Luncani şi Prisăceanii, dispărute de pe Valea Lotrului, amintesc hrisoave din diferite perioade de timp.

În satul Luncani, menţionat în anul 1661, situat pe Valea Lotrului, care a dispărut, îl întâlnim pe monahul Onufrie, care, împreună cu fiul său Stoian, dăruiesc Mănăstirii Cozia fiecare al 9-lea peşte, partea lor din Luncani şi din văile cu peşte, Valea Vasilatului, Valea Păscoaiei şi Valea lui Stan, danie aprobată de Episcopul Râmnicului şi Noul Severin, Ignatie, unde se precizează: „...adică eu, Onufrie monahul, din sat din Luncani ... ca să se ştie că mi-am dat partea mea de moşie din sat din Luncani ca să fie sfintei mănăstiri ... şi mi-am dat partea mea toată câtă se va alege de preste tot hotarul şi cu arăturile şi cu pometul şi cu văile cu peşte şi cu vadurile şi cu morile şi cu dârstele şi de peste tot, veri ce venit se va alege: deci să aibă sfânta mănăstire a căuta şi a lua ver den peşte ver den păsări ce se vor prinde pe acest hotar”. (8)

După cum putem observa, acest sat Luncani avea o economie bine întemeiată în timp, cu ogrăzi, cu pomi, cu mori, cu dârste, cu venituri din vaduri, iar dintre preocupările principale ale localnicilor erau pescuitul şi vânătoarea, ceea ce ne îndreptăţeşte să considerăm mult mai veche această aşezare, care a pierit cu totul în valurile furioase ale Lotrului într-o anumită dată.

Satul este amintit în anul 1699 decembrie 5 (9), într-un zapis prin care Vasile, egumenul Mănăstirii Cozia, cu tot soborul, se învoiesc cu Grigore, Ioan, Iordan şi Oprea Bărbuleţ din Voineasa, Oancea şi Vasâi din Mălaia, alţii din Luncani şi Brezoi, Oancea şi fratele său Stan şi Sar… pentru adentul moşiilor pe care le are mănăstirea pe Valea Lotrului, primite danie sau cumpărate. Pentru folosirea acestor moşii, lotrenii numiţi vor da pe an 4 jderi, 400 peşti (lipani sau păstrăvi) şi 4 lostriţe. Sunt puse condiţii că dacă nu vor aduce de buna lor voie peştele şi pieile de jderi, să le fie luate forţat. De asemenea, urmează să-şi facă parte când ar fi mâncare pentru râmători şi ar fi aduşi râmătorii în pădurile ce sunt parte ale mănăstirii, iar mănăstirea să aibă parte atunci când s-ar face leasă, iar oamenii trimişi de egumeni să pescuiască netulburaţi. Semnează Vasile ieromonah, egumen din Cozia.

La data de 16 decembrie 1699, Bucur, feciorul lui Stan, mama sa Stanca, soţia sa Neacşa şi cu nepotul său, feciorul lui Toma din satul Luncani de pe Lotru, dăruiesc Mănăstirii Cozia şi egumenului Grigorie jumătate din moşia lor din Luncani, „…de a noastră bună voie, de am închinat sfintei mănăstiri moşia Luncani, de pre tot hotarul, siliştea cu tot câmpul, cu apa, cu vad de moară, plaiul cu munţii din hotar până în hotar”.

Din această danie, doar jumătate a fost donată, cu condiţia de a înscrie în pomelnicul Mănăstirii Cozia 18 nume, „iar pentru jumătate de hotar ni s-a plătit precum ne-am putut tocmi,… 2 vaci cu lapte şi un cal şi opt oi cu lapte”. (10) Acest document este foarte important pentru că precizează hotarele acestui sat dispărut, anume, „Şi semnele hotarului să se ştie din hotarul Brezoiului dăn Pietrele Roşii până în hotarul Păscoii în sus în lac, den Căndoaia, pestre Lotru pre Plaiu până în Chica Pietroasei, den Plaiul Pietroasei până în Plaiul Veveriţului şi al Brezoiului şi ce ni se va cuveni din Dealul Negru partea noastră”. (11)

Acelaşi Bucur, la 16 decembrie 1699 donează sfintei Mănăstiri Cozia alte moşii situate în cuprinsul satului Luncani: „…am închinat sfintei mănăstiri toată partea mea de moşie den Luncani, câtă se va alege, de preste tot hotarul den câmpu, den pădure, den apa cu peştele, den săliştea satului şi toată Lunca Chililor şi partea de peşte din Valea lui Stan, care este a noastră” (12), cu menţiunea să fie scrişi la sfântul pomelnic, cu moşii, părinţii şi feciorii lor în număr de 10. (13)

În acest context, domnitorul Constantin Brâncoveanu, în anul 1707, îi dă dreptul, printr-o „carte” egumenului Mihail de la Cozia, „a-şi lua dijma după moşia mănăstirii din Lotru, de la tot omul, cum a fost mai înainte vreme”. (14)

Mănăstirea Cozia avea un inventar cu toate terenurile pe care le deţinea pe Valea Lotrului. Egumenul Mihail scrie, la data de 7 martie 1728, într-un catastif „cărţile Lotrului”, cu zapisele de închinare şi cele de cumpărare, precizând hotarele munţilor pe care le poseda mănăstirea la „Gura Lotrului, dealul Mălăii, Curmătura Mălăii cea adâncă, Curmătura Cărării, Rudăreasa, Piatra Albă, Piatra Fetei, Pietrele Roşii, Obârşia Repezii, Vârful Mălăii, Vârful Mocani, Vârful Beliţilor… Brezoi, lunca din Cârlig, livezile din Dobra, Obrejia, satul Vasilaţi, Luncani, Valea lui Stan, satul Mălaia, satul Grebleşti...” (15)

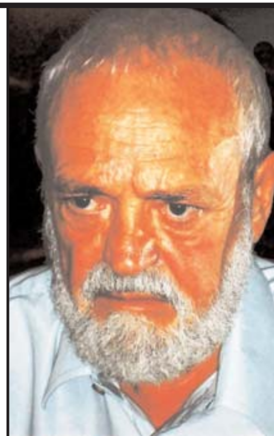
→

Asemenea mărturie, care ţine de ermetismul ontoesteticii înseşi, rămâne, cu siguranţă, obscură minţilor care rămân prizoniere logicii ideologice de tradiţie stagiritică şi carteziană, care a impregnat sufocant utopiile secolului al XX-lea, jurând pe *principiul lui Adolf*, pus în practică şi de Stalin: *trebuie să fie un învingător, şi numai unul.* Or, Nicolae Breban gândea şi gândeşte polifonic, *oximoronic,* cum zice însuşi, indiciu al harului său de romancier. De altfel, aşa sunt şi portretele sale din *Trădarea criticii*, ca şi structura personajelor din romane. În virtutea acestei polifonii estetice apără şi *Antologia poeziei moderne. De la G. Bacovia la Emil Botta* (I-II, 1968), a lui Nicolae Manolescu, trimisă imediat la topit, acuzată de *legionarism,* ca şi gândirea lui Eminescu, sub pana lui Nego. Abaterea de la estetic în favoarea ideologicului, consideră Nicolae Breban, explică şi eşecul proiectului unei istorii a literaturii române, anunţată public de Ion Negoiţescu, înainte de punere în act. În schimb, ceilalţi doi cerchişti, Ştefan Aug. Doinaş şi Nicolae Balotă şi-au împlinit opera, în condiţii neprielnice (p. 56).

Note

1. Cf. Roland Barthes, *Sade, Fourier, Loyola,* Paris, Éditions du Seuil, 1971.
2. A se vedea Constantin Schifirneţ, *Civilizaţie modernă şi naţiune. Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu*, 1996; *Geneza modernă a ideii naţionale*, 2001; *Formele fără fond, un brand românesc*, 2007; *Sociologie românească modernă*, 2009; *Europenizarea societăţii româneşti şi mass-media,* 2011, coord.; *Filosofia românească în spaţiul public. Modernitate şi europenizare,* 2012; *Românii cum au fost şi cum sunt,* 2013; *Mass-media, modernitate tendenţială şi europenizare în era Internetului,* 2014.
3. Mihai Beniuc, *Pe muche de cuţit,* roman, Bucureşti, 1959.

Portretul lui Neacşu din Câmpulung

Adrian RADU

Când eram elev la Liceul de Artă „Nicolae Tonitza" din Bucureşti şi la lecţia de Istoria Artei se ajunsese la Theodor Aman, profesorul Marin Nicolau Golfin ne-a explicat cum acesta a creat chipul lui Tudor Vladimirescu. Pictorul s-a născut la 10 ani după moartea eroului, iar responsabilitatea de a-l picta şi-a asumat-o după alţi 34 – 36 de ani. Dar marele revoluţionar nu avusese vreun portret pictat în timpul vieţii, iar aparatul fotografic încă nu apăruse. Toate informaţiile despre chipul lui au fost adunate de pictor din amintirile câtorva persoane care apucaseră să-l vadă, dar cel mai mult din relatările unor panduri bătrâni. Aceştia vorbeau deja fără dinţi şi, la un moment dat, pretinzând fiecare că ştie mai bine, au început să se certe în atelierul lui Theodor Aman care, răbdător, se chinuia să le creioneze orice sugestie pe coli de hârtie.

Aşa apare şi în ţara noastră, după 3 ani de trudă, primul portret propus pentru o personalitate istorică despre care nu se ştie cu certitudine cum arăta. Dar începând cu data vernisării pânzei (anul 1876), românii s-au familiarizat atât de bine cu chipul eroului încât toţi sunt convinşi că-i autentic.

În jurul anului 1975, Uniunea Artiştilor Plastici din România a organizat un concurs cu sculptorii pentru portretul lui Burebista. Inspiraţia pleca de la chipurile dacilor de pe Columna lui Traian şi de la statuile lor din Italia. Material de studiu exista suficient. Dar acţiunea, fiindcă n-a fost încurajată suficient de oficialităţi, s-a lungit câţiva ani şi nu s-a încheiat aşa cum se dorise. Mişcarea artistică profesionistă trecea în umbra cultului personalităţii. Pentru Burebista s-au creat mai multe chipuri, dar n-au mai trecut printr-o triere. Majoritatea au fost donate unor instituţii, iar unul, cioplit în piatră, e expus în capul suitei de busturi din faţa Muzeului Militar din Bucureşti.

Anul 2021 a fost marcat de împlinirea a 500 de ani a scrisorii lui Neacşu din Câmpulung, trimisă lui Hanăş Begner – judele Braşovului. Ea nu e prima scriere în limba română, ci e cea mai veche din câte s-au păstrat.

Pentru lingvişti, documentul reprezintă proba formării şi conservării în timp a limbii române literare. În *Istoria Literaturii Române,* George Călinescu îl trece pe Neacşu pe primul loc în înşiruirea literaţilor, şi îi redă scrisoarea aproape integral.

Dar nu ar trebui să vedem doar aspectul lingvistic al documentului. Dacă o recitim, vedem că autorului nu i s-a dat atenţia cuvenită pentru a beneficia şi el de o „descifrare" corectă.

Despre boierul Neacşu nu se ştie cu certitudine dacă era comerciant sau jude la Câmpulung. Dar fiindcă ginerele lui, Negre, era comerciant, înclinăm să credem că putea fi şi una, şi alta. În sprijinul primei variante stă mulţimea de informaţii pe care autorul scrisorii le aduna din ţară şi din afara graniţelor, iar statutul de jude îi justifică responsabilitatea pentru viaţa socială, diplomaţia, dezvoltarea relaţiilor de pace cu ţările vecine şi iubirea pământului strămoşesc.

Epistola e interesantă pentru felul cum anunţă deplasarea pe Dunăre, în amonte, a unor corăbii încărcate cu trupe otomane:

***I pak dau de ştire domnietale** za lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au eşit den Sofia, şi aiminterea nu e, şi se-au dus în sus pre Dunăre. I pak să ştii că bagă den tote oraşele cîte 50 de omin să fie în ajutor în corabii. I pak să ştii cumu se-au prins neşte meşter den Ţ(a)rigrad cum vor treace acele corabii la locul acela strimtul ce ştii şi domniiata. I pak spui domnietale de lucrul lui Mahamet beg, cum am auzit de boiari ce sunt megiiaş, şi de gener-miu Negre, cumu i-au dat împăratul slobozenie lui Mahamet beg pre io-i va fi voia pren Ţeara Românească iar el să treacă. I pak ştii domniia ta că are frică mare şi Băsărab de acel lotru de Mahamet Beg mai vîrtos de domniele vostre. I pak spui domnietale, iar domniiata eşti înţelept, şi aceaste cuvinte să ţii domniiata la tine, să nu ştie omin mulţi, şi domniele voastre să vă păziţi cum ştiţi mai bine.*

Textul e scurt, cam de un sfert de pagină, dar pentru a sublinia importanţa mesajului, autorul îl împarte în patru segmente.

→

De menţionat faptul că documentul face precizare că aceste cărţi datează din vremea domnitorului Neagoe Basarab din anul 1519 şi de la Leon. (16) De aceea, aceste cărţi ale Lotrului sunt numite „domneşti" şi ele cuprind zapisele de închinăciune, cât şi cele de cumpărare. Ultima însemnare despre satul Luncani datează din 20 august 1729, când această aşezare devenise proprietatea Mănăstirii Cozia şi, în urma unei cercetări efectuate la faţa locului de către postelnicul Şerban Ştirbei şi boierii Udrea Zătreanul şi Vasile Zătreanul, au fost împuterniciţi să rezolve conflictul dintre urmaşii lui Frederich Schwantz, care cumpăraseră terenuri pe Lotru de la moşneni, terenuri care nu le aparţineau, iar în urma cercetării s-a constatat că, „Aşijderea Chiră Ghijdea iar au vândut dumnealui numitului Sfanţ Luncani loţ(i) de peste tot hotarul, până în apa Pâscoii, în zloţi 45, pe care hotar, Luncani are sfânta Mănăstire Cozia zapise de danie şi cumpărătoare de tot hotarul, şi acest om s-a dovedit că a vândut rău, neavând nicio treabă". (17)

Există o strânsă legătură între documente şi toponimie. Din această perspectivă s-ar explica şi existenţa toponimului Podul Călugărului, aproape de Păscoaia. A existat în mentalul unor oameni din aceste locuitori o tradiţie, culeasă de Nicolae Ciurea-Genuneni, potrivit căreia un monah de la sfânta Mănăstire Cozia a venit în această zonă, după care „A mai coborât pe Lotru până-n dreptul satului Luncani... Au început după aia ploile şi a venit Lotru mare şi vreo trei luni de zile nu a putut să coboare de acolo, din cauza apelor care se revărsaseră, nici baba, nici călugărul. După retragerea apelor s-au găsit numai bolovani. Satul Luncani dispăruse (între Păscoaia şi Vasilatul)." (18) Această tradiţie confirmă faptul că a existat un sat cu numele de Luncani, dispărut de pe Lotru datorită revărsării râului, care l-a ras de pe faţa pământului. (19) Dispariţia satului s-a produs pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, pentru că din acea perioadă nu se mai aminteşte de această aşezare.

Pe baza acestor documente, toponimul Luncani având sensul de „locuitor din luncă", se poate identifica locul unde a existat acest sat, pe Valea Lotrului, anume la vest de oraşul Brezoi, la aprox. 10 km de la Gura Lotrului, cu hotare bine stabilite pe ambele maluri ale râului Lotru, astăzi locul numindu-se Lunca Calului.

Prisăceani, un alt sat situat pe Valea Lotrului care a dispărut, este menţionat de domnitorul Neagoe Basarab într-un document din 26 aprilie 1519, care întăreşte Mănăstirii Cozia „…să-i fie în Prisăceani partea lui Andronic, oricât se va alege, pentru că el Andronic s-a uns călugăr la sfânta mănăstire numită Cozia şi numele lui de călugărie Cteotist. Şi partea lui Prisăceani care este mai sus scrisă, el a închinat-o sfintei mănăstiri unde este hramul sfintei Troiţe, pentru 4 suflete ce sunt scrise la proscomidie". (20)

Acest toponim, Prisăceani, nu este menţionat cu precizie, nici măcar cu probabilitate, identificând zona, judeţul, regiunea unde s-ar afla. Însă, un document din 7 martie 1728, în care sunt menţionate de către monahul Mihail al Coziei într-un catastif „Cărţile Lotrului", se precizează la un moment dat: „iar în Lotru, la Prisacă au închinat Andronic, care s-au făcut călugăr la Mănăstirea Cozia, patru delniţe, care au cumpărat el şi au dat cu cartea lui Basarab voievod, leat 7027." (21)

Însemnarea este foarte importantă, pentru că plasează satul Prisăceani pe Lotru, fără a preciza locul unde s-a aflat acest sat, menţionând doar că, Andronic din Prisăceani a îmbrăcat haina monahală şi s-a închinoviat la Mănăstirea Cozia.

Sperăm ca viitoarele cercetări să aducă mai multă lumină în stabilirea locului unde a fost situată această aşezare pe Valea Lotrului.

Note

1. Loviştea de la slavonescul „Loviti" cu înţeles de „vânătoare".
2. Ion Conea, *Ţara Loviştei, Geografie istorică,* Bucureşti, pag. 1.
3. Aurelian Sacerdoţeanu, *Andreanum şi alte acte,* în *Ţara Bârsei,* Anul VII (1935), nr. 1 (ianuarie-februarie), pag. 25.
4. Petre Bardaşu, *Prisăceani şi Luncani – două sate dispărute de pe Valea Lotrului. Contribuţii documentare*, în *Oltenia, Studii şi Comunicări,* I, Craiova, 1974, pag. 121
5. Radu Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei, cu Braşovul (secolele XIV-XVI),* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965, pag. 252, 259, 287.
6. Corneliu, Tamaş, Ion Soare, Carmen Andreescu, *Tezaur medieval vâlcean. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu-Vâlcea (1388-1715),* vol. I, Bucureşti, 1983, pag. 41.
7. *Documenta Romaniae Historica,* B. *Ţara Românească*, volumul II, Editura Academiei, Bucureşti, 1972, pag. 378.
8. I. Ionaşcu, *Data morţii mitropolitului muntean Ignatie Sîrbu* în *Revista Istorică Română*, Anul 1943, vol. 13, facs. II, pag. 50; Prof. Surdu Gheorghe, *Despre vechimea satelor de pe Lotru*, în *Lotru,* nr. 2/10, sept. 1967, pag. 25-27; Ing. Gheorghe N. Efrim, *Brezoi file de istorie*, Sibiu, 2009, pag. 26; Pr. Nicolae Moga, *Mălaia*, Craiova, 2010, pag. 80.
9. Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Vâlcea, pachet 140, pag. 2.
10. Petre Bardaşu, *Prisăceani şi Luncani…*, pag. 123; Nicolae Moga, *Loviştea în date,* Editura Agnos, Sibiu, 2011, pag. 36
11. Arhivele Statului Bucureşti, *Mănăstirea Cozia,* mss. 709, f. 206, v. 207, în Petre Bardaşu, *Prisăceani şi Luncani…*, pag. 123.
12. *Ibidem,* mss. 712, f. 294, v. 295
13. Nicolae Moga, *Loviştea în date…*, pag. 40
14. Petre Bardaşu, *Prisăceani şi Luncani…*, pag. 125; Arhimandrit Gamaliil Vaida, *Mănăstirea Cozia, vestită ctitorie a lui Mircea Voievod cel Mare*, Editura Episcopiei Râmnicului şi Argeşului, Râmnicu Vâlcea, 1986, pag. 125.
15. Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Vâlcea, fond Gh. Surdu, pachet CXL, doc. 270, f. 1.
16. *Comori Arhivistice Vâlcene, Catalog de documente*, vol. II, 1467-1800, Bucureşti, 1985, pag. 61.
17. Arhivele Statului Bucureşti, *Mănăstirea Cozia,* mss. 709, f. 287, în Petre Bardaşu, *Prisăceani şi Luncani…*, pag. 124.
18. Prof. Nicolae Ciurea–Genuneni, *Lovişte, mirific plai,* Rm. Vâlcea, 1971, p. 110–111.
19. Costea Marinoiu, *Toponimia Ţării Loviştei,* Editura Vestala, Bucureşti, 2001, pag. 116.
20. *Documenta Romaniae Historica,* B. *Ţara Românească,* volumul II, Editura Academiei, Bucureşti, 1972, doc. 181, pag. 344-345, în Petre Bardaşu, *Prisăceani şi Luncani…*, pag. 122.
21. Petre Bardaşu, *Prisăceani şi Luncani…*, pag. 122.

Istoria de lângă noi

Alexandru Voievod, fiul lui Ştefan cel Mare

Andrei BREABĂN

Mai multe cronici şi documente vechi pomenesc de un anume Alexandru, primul fecior al voievodului Ştefan cel Mare şi Sfânt al Moldovei. Deşi a avut un rol important în realizarea măreţelor planuri ale tatălui său, implicându-se personal în unele dintre ele, numele său continuă să rămână închis în cămările ascunse ale timpului, fiind uitat sau amintit doar în treacăt chiar şi de unii dintre marii istorici.

Chiar dacă sfârşitul timpuriu nu i-a permis să-şi lege numele de cel al Moldovei, trecerea sa prin istorie a lăsat urme mai adânci şi mai bogate decât mulţi dintre cei care au ajuns să ocupe temporar tronul. Începând cu primele războaie cu otomanii şi sfârşind cu evenimentele care au premers Bătăliei din Codrii Cosminului, numele lui Alexandru este peste tot prezent, el fiind alăturat şi unor importante ctitorii din acea vreme.

Nu s-au păstrat documente care să ateste anul naşterii lui Alexandru, ba chiar nu se cunoaşte cu certitudine nici cine i-a fost mamă. Trecând cu uşurinţă peste acest *semnificativ amănunt,* cei mai mulţi dintre istorici îl atribuie Evdockiei de Kiev, cu care Ştefan cel Mare s-a căsătorit la 5 iulie 1463. Era mai convenabil aşa, frumoasa prinţesă blondă nu era o simplă cneaghină, ci însăşi nepoata marelui cneaz de Kiev şi vară cu Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei, făuritorul Rusiei mari. Toate ar fi bune pentru susţinătorii acestei opinii, numai că Pomelnicul de la Mănăstirea Bistriţa spune altceva:

„Pomeneşte, Doamne, pe binecinstitorul domn Ştefan Voievod, fiul lui Bogdan Voievod şi pe mama sa Oltea şi pe fii săi; pe Alexandru, pe Iliaş, pe Petru, pe Bogdan şi pe Bogdan-Vlad şi pe fiica lui Oleana şi pe doamnele sale Evdochia, Maria şi altă Maria şi pe Maruşca, mama lui Alexandru şi pe fraţii săi: Ioachim, Ioan şi Cîrstea şi pe surorile sale Maria şi Sora."

Aşadar, potrivit celor consemnate de egumenii mănăstirii, mama lui Alexandru este Maruşca, şi nicidecum Evdochia de Kiev. Textul Pomelnicului este clar, iar, dacă Ştefan nu ar fi fost cununat cu cneaghina, călugării nu i-ar fi trecut numele, la fel cum nu o pomenesc pe Maria, mama viitorului voievod Petru Rareş. Iar, pe deasupra, nici ipoteza naşterii prinţului Alexandru după anul 1464 nu stă în picioare, craiul Cazimir al Poloniei nu ar fi chemat un copil de cel mult 8 ani să ia parte în fruntea unei cete de călăreţi la încoronarea fiului său şi nici Ştefan nu şi-ar fi luat fiul în bătălia de la Războieni, din anul 1476, fără ca acesta să fi împlinit cel puţin 15 ani, vârstă a majoratului în Moldova din acea vreme.

Despre această Maruşca nu se deţin date certe, existând doar tot felul de presupuneri. Cele mai multe din ele o consideră a fi o cneaghină din Moldova, prima dragoste a lui Ştefan, pesemne dinainte de a veni pe tron. S-au mai emis opinii potrivit cărora Maruşca era din Transilvania sau chiar din Ţara Românească, unde Ştefan a cunoscut-o în anii de pribegie, după asasinarea la Reuseni a tatălui său, Bogdan al II-lea. Iar cea mai năstruşnică dintre ele este aceea că a fost ţiitoare, deşi cronicile şi documentele vremii nu fac referiri la o asemenea instituţie în ţările române, iar, după cum am precizat mai sus, fără o legătură religioasă, numele mamei lui Alexăndrel nu ar fi apărut în Pomelnicul de la Bistriţa. Cât despre sfârşitul ei, acesta trebuie să fi intervenit prin anul 1460-1461, fie la o nouă naştere, fie din altă cauză, media de viaţă fiind pe atunci de 40 de ani. Tot la o naştere avea să moară şi viitoarea soţie a Voievodului, acea frumoasă prinţesă de Kiev, care îl va părăsi de tânără, la numai 4 ani de la căsătorie.

URMUZ
No. 7-8 2018
VITRINĂ DE ARTĂ NOUĂ
FONDATĂ DE GEO BOGZA LA 1 IANUARIE 1928
CÂMPINA ◆ SERIA A DOUA ◆ ANUL V
PUBLICAŢIE CU ŞI DESPRE POEZIE
ÎNGRIJITĂ DE FLORIN DOCHIA

Opinia este susţinută şi de faptul că nici înainte şi nici după urcarea sa pe tron, în viaţa lui Ştefan nu apare o altă soţie, prima atestată în documente fiind Evdokia, cu care s-a căsătorit abia în 1463, când, după toate dovezile, Ştefan se apropia de 30 de ani. Ori este ştiut faptul că una din primele obligaţii ale unui voievod sau principe era să se căsătorească şi să lase moştenitori la tron.

Ipoteza pare să fie combătută cu un document legat de o danie pe care Ştefan a făcut-o în anul 1466 Mănăstirii Zografu de pe Muntele Athos, prin care Voievodul cere ca alături de el să fie pomeniţi „şi pe doamna mea lângă domnia mea şi pe copii noştri dăruiţi de Dumnezeu, Alexandru şI Elena".

Înclin să cred că termenul *noştri* nu trebuie să ducă neapărat la concluzia că Alexandru era fiul Evdochiei, fiind o formulă îndeobşte folosită la plural când era vorba de persoana voievodului (*noi, noştri*). Cum la data daniei Ştefan avea doi copii în viaţă, iar Maruşca era moartă, era firesc ca în documentul de pomenire a celor vii să fie trecuţi Voievodul, soţia sa şi cei doi copii. *Pomelnicul pentru vii* trimis de voievod la Sfântul Munte nu trebuie confundat cu cel de la Mănăstirea Bistriţa, care a fost scris de egumenii mănăstirii, fiind o adevărată cronologie a domnilor Moldovei şi rudelor apropiate ale acestora. Pesemne că Ştefan a trimis pe Muntele Athos şi un *pomelnic pentru morţi*, în care trebuie să fi figurat bunicul său Alexandru, tatăl său Bogdan, mama sa Oltea, care a murit în anul 1464, prima soţie Maruşca şi alte rude apropiate decedate, aşa cum prevăd canoanele bisericii.

Cât priveşte anul naşterii lui Alexandru, cel mai plauzibil ar fi 1458. Astfel ar fi împlinit 13 ani în 1471 şi putea să călărească singur, iar în 1476 era deja destul de copt pentru a lua parte la bătălia cu turcii.

Prima menţiune documentară care s-a păstrat cu privire la prinţul Alexandru apare într-un document emis la 28 aprilie 1464, prin care Ştefan cel Mare îi dăruieşte lui Luca, fiul lui Petru Logofăt, jumătate din satul Toporăuţi şi îi întăreşte cealaltă jumătate de sat, pe care o cumpărase soţia sa Marena. Potrivit uzanţelor, uricul se încheie cu formula „Iar la aceasta este credinţa domniei noastre a mai sus scrisului noi Ştefan Voievod şi credinţa iubitului nostru fiu, Alexandru". Pare firesc să fie aşa. Abia după ce Alexandru a împlinit 6 ani, Ştefan l-a luat în Sfatul domnesc să asiste la judecăţi şi hotărârile luate de dregători. Fiindu-i consemnat numele ca martor, Alexandru trebuia să fie prezent în Sala tronului, ceea ce nu era posibil pentru un nou născut – dacă ar fi fost fiul Evdochiei de Kiev.

După această dată Alexandru apare în multe alte documente emise de Sfatul domnesc alături de tatăl său, hotărârile emise fiind întărite şi de credinţa „iubitului meu fiu Alexandru" sau „fiul domniei mele, Alexandru".

→

În primul, în afara informaţiei că sultanul a venit din Sofia şi şi-a îmbarcat armata în corăbii, e descrisă şi deplasarea dubioasă a flotei fluviale. Se menţionează că, în drumul ei, acosta în fiecare oraş (port) şi erau *băgaţi* câte 50 de oameni pentru ajutor *în corăbii.* Ne este limpede că aceştia erau români constrânşi să completeze rezerva de apă şi de hrană a armatei îmbarcate.

A doua informaţie, la fel de importantă pentru a înţelege că turcii pregăteau o invazie de proporţii spre Apus, este că aveau un grup de specialişti în navigarea prin spaţiul strâmt al Dunării, cum ştim că era cel de la Porţile de Fier.

Pe locul trei este explicat amestecul Turciei în viaţa internă a Ţării Româneşti. Noul sultan (Soliman Magnificul) îi dăduse mână liberă lui Mehmed (guvernatorul Nicopolei) să constrângă Valahia să accepte atât deplasarea turcilor pe Dunăre, cât şi hrănirea armatei. De măsurile drastice introduse de *lotrul Mahamet* se temea însuşi domnitorul ţării, Neagoe Basarab (1512 – 1521).

În ultima parte, Neacşu îi sugerează judelui Begner, într-un limbaj demn de cei mai înalţi diplomaţi, să nu răspândească vestea ci, fiindcă-i *înţelept,* să o ţină pentru sine şi să se păzească cum ştie el mai bine. Dar Dunărea nu trece prin Ardeal şi ne întrebăm de ce trebuia să-i fie teamă judelui. Credem că-i sugera, pe sub cuvinte, să anunţe doar liderii din Occident care puteau să organizeze o apărare eficientă. Când redacta scrisoarea, încă nu ştia nimeni planul sultanului de-a cuceri toată Europa. Dar legând toate informaţiile despre deplasarea vaselor cu crearea unei administraţii turceşti în ţară, Neacşu a intuit că se pregătea o invazie majoră şi a vrut să pună în gardă Apusul. Din ce a scris vedem că ştia tot cursul Dunării şi, mai mult ca sigur, şi ţările înşirate de-a lungul ei. Putea să trimită înştiinţarea direct acolo, însă, ca să nu fie vânată de Mehmed, a ales ruta ocolitoare a Ardealului. În acea perioadă nu exista o instituţie poştală care să asigure transportul şi distribuirea scrisorilor. De mii de ani, oriunde, informaţiile mai importante erau trimise prin mesageri. Suntem convinşi că purtătorul scrisorii spre destinatar avea sarcina să ducă şi o decriptare orală a textului.

Astăzi, dacă am avea ochi care să vadă bine comunicarea boierului Neacşu din Câmpulung în contextul tulbure al acelor vremuri, am înţelege curajul, patriotismul şi tot efortul său diplomatic.

Scrisoarea a fost redactată la 30 iunie 1521, iar după două luni, la 29 august, turcii cuceresc Belgradul şi Serbia este anexată Imperiului Otoman pentru aproape trei secole, până în 1815. Nu ştim cum s-a simţit Neacşu când a-nţeles că mesajul său nu şi-a atins ţinta, fiindcă despre asta nu s-a găsit nimic scris. Meritul său e c-a intuit din timp invazia otomană şi a vrut să atragă atenţia Creştinătăţi Europene asupra ei. Se pare că anunţul său a rămas în cercetare la Budapesta căci, de când s-au stabilit în Pannonia, pentru unguri a devenit tradiţie subminarea etniei române. Poate de aceea, după alţi 5 ani, în 1526, Ungaria este învinsă de Soliman Magnificul la Mohacs şi transformată în paşalâc pentru aproape două secole. Mai atentă, Austria s-a apărat mult mai bine la asediile Vienei şi a blocat definitiv expansiunea turcilor spre Occident.

Când mi-am propus să fac portretul lui Neacşu din Câmpulung, m-am gândit la toate motivele care l-au determinat să-şi scrie epistola aşa cum a scris-o şi s-o trimită la Braşov. Actul dovedeşte că a fost un creştin care a încercat, prin toată puterea minţii, să lupte împotriva ultimei hoarde migratoare, cea Otomană, care, după ce a cucerit Constantinopolul (1453), a vrut să se păstreze-n istorie jefuind şi restul popoarelor creştine din Europa.

Fiindcă, la timpul său, a fost un diplomat de certă valoare şi un luptător înzestrat cu toate virtuţile care-i pot asigura un loc aparte în lumea eroilor, m-am străduit să-i creez chipul unui om nobil, dar marcat de o suferinţă imensă. Suferinţa celui care ştie că are dreptate, ştie şi cum să vorbească, dar nu-i crezut şi înţeles de semeni. Bănuim că aşa a suferit şi Mântuitorul după singura Sa prelegere în sinagoga Nazaretului – localitatea unde S-a născut.

Originea românilor (X)

„Nobilii” venetici şi sedentarii

Dan D. FARCAŞ

Atât pe meleagurile noastre, cât şi în multe alte locuri, dar cu precădere în aria indo-europeană căreia îi aparţinem, există anumite „regularităţi” în mersul istoriei, adevărate paradigme, care au funcţionat, în nenumărate situaţii similare, milenii de-a rândul. Ele sunt adesea ignorate, ceea ce poate duce şi la neînţelegeri în explicarea unor fenomene petrecute cu strămoşii noştri.

De pildă, se acordă prea puţină importanţă faptului că, până acum câteva sute de ani, populaţia foarte multor locuri era formată din două pături foarte bine delimitate: *sedentarii* şi nobilimea provenită din *migratorii* care se impuneau peste aceştia cu forţa, mai mult sau mai puţin vremelnic. Sedentarii puteau fi agricultori, crescători de animale etc., dar şi meşteşugari (olari, lemnari, blănari, mineri, fierari etc.) şi comercianţi, trăind în cătune şi sate risipite, iubind stabilitatea, siguranţa casei şi a proprietăţii lor. Migratorii, dimpotrivă, dispreţuiau toate valorile şi ocupaţiile sedentarilor, singura activitate demnă de laudă, pentru elitele lor, fiind cea militară, însoţită de regulă de jaf. În secolele întunecate aceştia îşi mutau corturile, carele, familiile şi turmele, în funcţie de echilibrul militar cu alţi migratori (sau regate bine înarmate) şi după cum era iarba mai bună de păscut. Odată ce ocupau cu forţa un teritoriu, veneticii subjugau sedentarii de acolo, impunându-le biruri. Dacă ocupaţia dura, construiau cetăţi sau chiar oraşe. Oraşele şi cetăţile mai vechi, pe care le-ar fi găsit pe teritoriul ocupat, erau jefuite şi distruse, pentru că puteau sprijini o putere alternativă. Locuitorii acestora erau ucişi sau transformaţi în sclavi. Satele erau însă, de obicei, doar terorizate sistematic, dar cruţate, deoarece ele erau o sursă sigură de dări în natură, de sclavi şi de recruţi.

În cazurile în care veneticii îşi permanentizau ocupaţia, ei deveneau nobilimea locală. Populaţia sedentară în măsura în care era organizată, eventual de ocupanţii anteriori, dacă se supunea şi colabora, inclusiv militar, îşi putea negocia un statut de autonomie sau de oameni liberi, putând face şi justiţie după obiceiul locului. Dacă însă oamenii nu contau din punct de vedere militar, ei deveneau proprietatea (mai târziu şerbii) unui nobil.

E bine de precizat că agricultorii, posesorii de turme sau meseriaşii arareori fugeau din calea migratorilor, plecând în necunoscut, odată ce traiul lor depindea, înainte de toate, de resursele locului în care erau deja stabiliţi, eventual cu proprietăţi recunoscute de vecini. Iar în cazul particular al României, relieful complex, ca şi pădurile (mult mai multe în trecut) puteau ţine oamenii oricând la adăpost de eventualele excese ale năvălitorilor.

De regulă, a existat şi o interdicţie a amestecului genetic, prin căsătorii, între ocupanţii consideraţi „nobili” şi populaţia de rând. Uneori, ca în India, această interdicţie a dat naştere chiar la un sistem de caste. La început, localnicii şi veneticii vorbeau şi limbi diferite, dar, în urma unor perioade mai îndelungate de linişte şi convieţuire, majoritarii îşi impuneau limba, care se uniformiza astfel.

Drept mărturii istorice ale acestei paradigme, în vremea migraţiilor, în multe locuri în Europa au coexistat cele două pături ale populaţiei: pe de o parte, vechii sedentari, de regulă majoritari, pe de altă parte, o elită conducătoare militară, minoritară, dar bine ierarhizată, venită relativ recent şi vorbind o altă limbă. Bulgarii, originari de pe Volga, şi-au impus astfel dominaţia asupra slavilor sedentarizaţi din sudul Dunării. Vizigoţii au cucerit Spania, organizând-o în regate. Francii, un neam războinic german, au dat numele şi au organizat teritoriul actualei Franţe. Vikingii, deveniţi normanzi în Franţa, şi-au însuşit limba franceză; după aceasta au cucerit tronul Angliei, impunând un timp franceza la curte. Aceiaşi vikingi, numiţi varegi, în peregrinările spre Constantinopol, au organizat primele stătuleţe ruseşti ş.a.m.d. În toate cazurile de mai sus, după un timp, clasa stăpânitoare alogenă a preluat limba celor subjugaţi; dar au fost şi excepţii, ca în cazul romanilor, ungurilor sau al turcilor, care au reuşit, în cele din urmă să-şi impună limba în teritoriile cucerite.

Şi la daci populaţia era împărţită în două clase: nobilimea (*pileati* sau *tarabostes*) şi oamenii obişnuiţi (*comati*). Aceştia din urmă includeau ţăranii, meşteşugarii, dar şi militari. Numai nobilii aveau dreptul să-şi acopere capetele cu o căciulă de fetru. Cuvântul „tarabostes” ar putea fi de origine iraniană, adus la noi în perioada ocupaţiei scito-sarmate sau (mai puţin probabil) persane, de care aminteam în episodul trecut. Desigur, pe vremea lui Burebista, nobilii daci erau deja pe deplin asimilaţi. E bine să nu uităm nici faptul că limbile dacă şi iraniană (ambele din familia „satem” a indo-europenei) erau înrudite de departe. Dar, aşa cum sper să am prilejul să argumentez în viitoare articole, paradigma celor două pături a funcţionat şi în continuare, mult timp, pe teritoriul ţării noastre.

O imagine falsă, cu care ne-a obişnuit şcoala, a fost şi aceea care ne face să ne închipuim Europa ultimelor milenii ca fiind formată din ţări, fiecare având un nume (Grecia, Galia, Britania, Germania, Dacia etc.). Aceste ţări ar fi avut o populaţie conştientă de apartenenţa sa naţională şi o limbă vorbită pe tot teritoriul; iar pe măsură ce – în urma unor războaie – ţările şi graniţele lor se schimbau, şi populaţia arondată trebuia să se alinieze la aceste schimbări.

În realitate, până de curând, nicăieri nu a existat o populaţie omogenă; iar mai demult cu atât mai puţin. Până acum câteva secole, nu au existat (cu mici excepţii care confirmă regula) naţiuni posedând o „conştiinţă naţională”, ci doar, cel mult, triburi ori populaţii, având o „conştiinţă tribală”. Oamenii ştiau de „ai noştri” şi de „ceilalţi” (folosind diverşi termeni); fiecare stăpânea un anumit teritoriu de păşunat, de vânat şi, uneori, de făcut agricultură sau minerit. Cei din tribul vecin vorbeau poate aceeaşi limbă ca a mea sau o altă limbă, aveau aceleaşi obiceiuri sau altele, poate unii au ucis pe cineva din tribul meu, sau poate se putea face comerţ cu ei ş.a.m.d.. La un moment dat, puteam fi în război sau într-o bună înţelegere, ambele situaţii putând însă înceta oricând. Oamenii mai ştiau că, undeva departe, exista un şef mare care trebuia ascultat, şi că, din când în când, apăreau şi invadatori; în astfel de cazuri era de cântărit ce e mai bine: să te opui, să te aperi, să fugi părăsindu-ţi agoniseala sau să te supui.

Mai ales la indo-europeni, regişorii triburilor (*rege* în română, *raja* în sanscrită etc.) obişnuiau să realizeze uniuni vremelnice, sub conducerea unuia dintre ei (un *primus inter pares*), pentru a cuceri noi ţinuturi, pentru jaf ori pentru a se opune unei agresiuni. După ce obiectivul era atins, uniunile de obicei se destrămau şi fiecare îşi prelua teritoriul anterior sau, eventual, teritoriul cucerit era împărţit, conform înţelegerii. O ilustrare excelentă o găsim – aşa cum am mai menţionat – în *Iliada.*

Istoria ne-a fost prezentată în şcoală mai ales ca o confruntare între popoare, regate, imperii etc., dotate cu propria „conştiinţă naţională”, care uneori făcea diferenţa. Or, până acum câteva secole, practic n-a existat nicăieri o asemenea conştiinţă. La greci, aceasta a început să mijească mai timpuriu, după ce memorarea poemelor homerice a devenit obligatorie în şcoli, după ce sanctuarul de la Delphi a devenit sacru pentru toate neamurile greceşti şi după instituirea jocurilor olimpice. Dar asta nu a împiedicat războaiele dintre cetăţi. Apariţia unor imperii, regate sau ţarate în Europa datorează mult influenţelor din est, unde „paradigma” imperiilor avea vechi tradiţii, influenţe venite, la început, mai ales pe filieră iraniană. Mult timp după destrămarea Imperiului Roman, regatele nu erau mult mai puternice decât principatele sau ducatele componente. Statele cât de cât importante au apărut abia după ce năvălirile au scăzut în intensitate, s-au putut construi oraşe mari şi drumuri sigure între ele, pentru circulaţia rapidă a armatelor, a comercianţilor şi a informaţiilor.

Un fapt esenţial, care se pierde sistematic din vedere în tot acest context, este că istoria a fost scrisă aproape exclusiv din punctul de vedere al „nobililor” şi doar despre isprăvile lor, uitând de sedentarii supuşi, cu atât mai mult cu cât aceştia erau îndeobşte neştiutori de carte şi lipsiţi de ambiţia de a-şi nemuri faptele. Profitând de această situaţie, în zilele noastre, unele minţi interesate au tras concluzia că dacă documentele nu-i pomenesc pe cei umili, înseamnă că ei nici nu au existat, comiţând astfel o binecunoscută eroare logică, întrucât „absenţa dovezii nu înseamnă şi dovada absenţei”. (Va urma.)

Toţi cercetătorii amintesc de educaţia aleasă pe care Ştefan a dat-o fiului său, folosind iscusinţa unor călugări de la mănăstirile din Moldova, cât şi a unor cărturari pe care i-a adus din ţările vecine, făcând din el un tânăr temeinic pregătit atât în stăpânirea unor limbi străine, cât şi a unor întinse cunoştinţe de religie, filosofie şi istorie, iar mânuirea armelor a deprins-o cu cei mai buni dintre viteji săi. Încă din copilărie Alexandru avea să se facă remarcat prin sârguinţa de care a dat dovadă şi modul în care asculta de tatăl său. Acesta ar putea fi motivul care l-a determinat pe craiul Poloniei să-i ceară lui Ştefan să-l trimită pe Alexandru să ia parte la încoronarea fiului său ca rege al Boemiei. Chiar dacă voievodul avea să-l refuze, era socotită o adevărată onoare ca un tânăr la vârsta prinţului Moldovei să fie invitat să facă parte din suita regală.

Numai cunoscând originea şi contextul în care s-a format putem să înţelegem cum se cuvine rolul pe care prinţul Alexandru l-a avut în istoria Moldovei, acesta devenind un susţinător activ a acţiunilor tatălui său, slujindu-l cu credinţă până la sfârşitul vieţii.

Bibliografie

Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, Editura Minerva, Bucureşti, 1904.
Ştefan S. Gorovei, *Muşatinii*, Editura Albatros, Bucureşti, 1976.
Alexandru Artimon, *Civilizaţia medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Trotuş, Adjud)*, Editura Documentis, Iaşi, 1998.
Georges Boisnard, *Viaţa lui Ştefan cel Mare,* Editura House of Guides, Tipar executat la SC Tiparg SA, Piteşti, 2004.
Asociaţia culturală „Ştefan cel Mare şi Sfânt”, *Ştefan cel Mare în memoria băcăuanilor,* Editura Conexiuni, Bacău, 2004.

In memoriam

Solomon Marcus, istoriograf al ştiinţelor

Eufrosina OTLĂCAN

Cu 10 ani în urmă, m-am întâlnit cu fosta mea colegă de facultate Dana Tăutu Schlomiuk şi cu soţul ei, Norbert Schlomiuk, amândoi profesori la Universitatea din Montreal, care erau în vizită la Bucureşti. Eu avusesem câteva expuneri la Congresele internaţionale de istoria ştiinţei – Liège, Beijing, Barcelona – cu teme legate de istoria matematicii în România. Norbert, care ne fusese asistent la cursul de analiză funcţională al profesorului Alexandru Ghika, m-a întrebat: „Cine se ocupă acum la noi de istoria ştiinţei?" Am rămas puţin descumpănită, cu un semn de întrebare în minte, nu ştiam răspunsul exact, dar am spus că, din câte mai ştiu eu, doar profesorul Solomon Marcus are şi această preocupare şi publică articole şi cărţi despre matematica în România şi despre matematicieni ai noştri de-a lungul timpului.

În anii care s-au scurs de la întâlnirea mea cu Dana şi Norbert Schlomiuk, istoria ştiinţei, a matematicii în special, m-a cucerit tot mai mult, dar şi acum răspunsul meu ar fi acelaşi: Solomon Marcus.

Academician Solomon Marcus, pentru noi, cei care i-am fost studenţi în primii ani la facultatea de matematică din Bucureşti, pentru toţi cei care l-au avut îndrumător pe căi deschise chiar de domnia sa, pentru cei care i-am/i-au citit cu interes şi plăcere cărţile de gând creativ întins pe o gamă neobişnuit de largă de domenii ale ştiinţei şi artei, deşi a plecat cu şase ani în urmă din lumea asta tot mai zbuciumată, rămâne o prezenţă mereu vie.

În rândurile care urmează, voi aduce argumente în favoarea afirmaţiei că Solomon Marcus a fost şi istoriograf al ştiinţei. Încep cu cartea care din titlu ne încredinţează de acest lucru, *Din gândirea matematică românească,* apărută în 1975 la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, prefaţată de acad. Miron Nicolescu. Cuvintele acestuia glăsuiesc: „Autorul lucrării (…) este un matematician de un deosebit prestigiu, cunoscut tuturor specialiştilor din centrele ştiinţifice de la noi şi din afară, dublat de un lingvist situat la frontiera dintre matematică şi lingvistică. (…) Lectura lucrării lui Solomon Marcus a constituit pentru mine o înaltă desfătare, graţie stilului său cald, direct, simplu, stil de adevărat povestitor, care ştie să conducă cititorul chiar pe drumurile dificile ale unor dezvoltări cu caracter tehnic."

Cartea are răsunet şi în lumea literaţilor. Alexandru Ivasiuc scria: „*Din gândirea matematică românească* nu este o lucrare de istorie a severei discipline în ţara noastră, nu este o expunere de biografii şi nici o listă de cărţi şi articole de specialitate. Ea este opera unui moralist şi, de când există lumea moraliştilor, s-au etalat tristeţile prin portrete. (…) Profesorul Solomon Marcus îi reprezintă pe toţi aceştia în portrete memorabile, ca oameni vii sau ca purtători de operă." (*Eseuri, România literară*, 25 XII 1975, p. 5)

Solomon Marcus a scris multe, foarte multe pagini de prezentare şi reflecţie asupra istoriei matematicii în România, vorbindu-ne şi despre primele generaţii care aduceau şi profesau în ţară matematica, urmaţi de profesorii pe care i-a avut în facultate, ajungând la cei care s-au format ca matematicieni sub ochii săi. Adunate aceste pagini, s-ar putea edita o carte de istorie cu mai multe volume. În lucrarea sa, *Mathematics in Romania* (CUB PRESS 22, 2004), scria despre cât de deficitară este memoria matematicii româneşti: „Există o singură istorie a matematicii în România, scrisă acum vreo 40 de ani de un inginer care iubea matematica, dar care, totuşi, nu era matematician. (George St. Andonie). Istoria sa are puteri şi slăbiciuni datorită acestei situaţii. Cel mai important cercetător în domeniul istoriei matematicii, Petre Sergescu, este şi cel care a organizat primele congrese ale matematicienilor români (Cluj 1929, Turnu-Severin 1932; a luat parte la congresul de la Bucureşti, 1945). El a murit în Franţa în 1954, şi nimeni nu a continuat lucrarea sa la acelaşi nivel de calitate." Autorul îi mai aminteşte pe Florica T. Câmpan de la Iaşi şi pe N.N. Mihăileanu. Dar în alte ţări somităţi ale matematicii au publicat studii de istoria domeniului şi ne dă exemple: în Franţa, celebrii Bourbaki au publicat o istorie generală a matematicilor, în Polonia, marele Kuratowski a scris istoria matematicii poloneze, un remarcabil matematician, O. Lehto, a scris istoria matematicii finlandeze, iar pentru perioada dinainte de 1930 G. Elfving a scris o istorie a matematicilor finlandeze. În SUA, Societatea Americană de Matematică a publicat, în anii 1988-1989, două volume cu titlul *Un centenar de matematică în America*. „Nu s-a petrecut un fenomen similar încă în România. (…) Această lacună este parte a uneia mai serioase: importanţa aspectului istoric nu este destul de apreciat în procesul înţelegerii faptelor ştiinţifice."

Prezentând nume de matematicieni români, până la cea mai tânără generaţie, care au obţinut, prin rezultatele cercetărilor publicate, prestanţă în viaţa ştiinţifică internaţională, Solomon Marcus caută şi expune cauze care nu favorizează o poziţie de vârf a matematicii româneşti în lume, nici rezultatele dorite ale educaţiei, şi sesizează criza educaţiei matematice în România.

Este ameţitor să constaţi cu câtă uşurinţă şi siguranţă păşeşte Solomon Marcus şi în lumea artei, a poeziei, teatrului, muzicii, artelor vizuale. Am în faţă cartea *Artă şi Ştiinţă* (Editura Eminescu, 1986). Chiar primul capitol al cărţi, intitulat „Cultură ştiinţifică şi cultură umanistă în istoria românilor", amintind câteva începuturi, prezenţe din secolul al 17-lea ale unor cărturari umanişti care aveau şi cultură matematică, explică: „Dezvoltându-se cu întârziere şi în condiţii neprielnice, cultura românească i-a încărcat pe slujitorii ei cu o răspundere multiplă. Cei care atât de frumos au fost numiţi *oamenii începutului de drum* au căutat, parcă, să răscumpere, prin muncă şi prin talent, secole de rămânere în urmă." S. Marcus, este critic la adresa acelor dicţionare, apărute în România în 1972 şi 1977, care nu îi includ pe Antioh Cantemir, S. Micu, Gh. Lazăr, Gh. Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Petrache Poenaru, Simion Marcovici, despre aceştia S. Marcus spunând: „Vina lor este că n-au fost numai oameni ai ştiinţelor exacte, ci au avut şi alte activităţi, de cele mai multe ori acestea din urmă fiind preponderente. Dar, procedând astfel, escamotau compatibilitatea perfectă şi continuitatea interferenţelor dintre cultura ştiinţifică şi cea umanistă, dintre cea teoretică şi cea practică." Un relief aparte trebuie acordat personalităţii lui Ion Ghica, de obicei prezentat doar ca scriitor şi economist (a fost primul profesor român de economie politică), amintind că acesta a fost primul român cu studii inginereşti la Paris, avea o bogată cultură matematică, a fost şi profesor de matematică, geologie şi mineralogie, a preconizat introducerea sistemului metric la noi ca autor al lucrării *Măsuri şi greutăţi* (1848) şi un *Vademecum al inginerului şi comerciantului* (1865), fiind „printre primii români cunoscători ai calculului diferenţial şi integral, încrezător în posibilităţile românilor de a se emancipa de sub tutela străină, atât în domeniul învăţământului şi ştiinţei, cât şi al celorlalte activităţi sociale".

Recunoştinţa, dar şi recunoaşterea ca mari valori ale matematicii româneşti a profesorilor săi, l-au determinat la a edita şi prefaţa cu studii introductive volumele operelor acestora. O face pentru *Opera matematică a lui Dimitrie Pompeiu* (1959), pentru *Opera matematică a lui Grigore C. Moisil* (vol. I, 1976, vol. II, 1980), *Opera matematică a lui Miron Nicolescu* (două volume, 1980 şi 1992), *Opera matematică a lui Alexandru Froda* (vol. I, 2003, vol. II, 2004). Co-editor al volumului *Traian Lalescu, Opere* (2009), are aici minunata evocare: „O culme a culturii româneşti: Traian Lalescu".

Voi prelua unele rânduri elogioase ale lui Solomon Marcus pentru aceşti mari matematicieni. Pentru Moisil, mă îndrept către volumul *Grigore C. Moisil şi continuatorii* săi (2007), pe care îl deschide cu *Grigore C. Moisil: A life becoming a mith*, şi, din cele 12 pagini, aleg: „Atracţia sa pentru matematică nu i-a micşorat interesul pentru alte discipline. Curiozitatea sa era totală şi a rămas totală întreaga sa viaţă. Dar pasiunea pentru matematică şi calea sa de a înţelege matematica l-au condus să vadă lumea prin ochelarii matematicii; astfel, matematica nu a fost pentru el doar o profesie, un job, a fost un mod de a privi viaţa şi universul."

Pe Traian Lalescu îl va evoca în multe scrieri ale sale. Aleg câteva rânduri semnificative pentru modul cum ni-l face cunoscut Solomon Marcus: „Lalescu a fost un om al cetăţii, el avea o nevoie organică de a se face folositor patriei sale. (…) Prin întreaga sa operă, Traian Lalescu se înscrie în istoria ştiinţei româneşti. Selecţionându-l pe lista aniversărilor sale prestigioase, U.N.E.S.C.O. a validat o viaţă şi o operă care onorează cultura europeană." (Din *Nevoia de oameni.*)

Nevoia de oameni (Ed. Spandugino, 2015) este cartea în care sunt portretizaţi mari contribuitori la istoria ştiinţei, a culturii româneşti. Pe Dimitrie Pompeiu îl văd şi eu prin ochii autorului articolelor strânse în carte, dar îl şi recunosc pe profesorul meu Solomon Marcus. Citez: „Faţă de nimeni nu am simţit o afinitatea atât de mare ca aceea pe care am trăit-o faţă de Dimitrie Pompeiu, în care m-am regăsit cu tot ceea ce mi se pare esenţial: natura curiozităţii sale, apetenţa pentru paradox, pentru construcţiile insolite, care scandalizează intuiţia comună, natura sa lirică, reflexivă, contemplativă, dicţiunea sa la interfaţa dintre vorbire şi cântare, întârzierea sa asupra acelor aspecte care te conduc la frontiera dintre realitate şi vis."

Despre *Miron Nicolescu: Echilibru dintre clasic şi modern,* scrisese în *Academica* în 1996: „În ceea ce priveşte activitatea sa ştiinţifică, ne aflăm în faţa unei opere matematice perfect închegate, (…) o construcţie unitară, concepută pe termen lung. (…) Echilibrul dintre aspectul cognitiv, cel aplicativ şi cel pur estetic este în permanenţă respectat. (…) Profesorul Miron Nicolescu a avut un rol de primă importanţă în mutaţiile produse în învăţământul matematic universitar românesc, spre mijlocului secolului XX."

Un alt mare profesor pe care am avut şansa de a-l urmări la cursurile noastre în facultate este, văzut de Solomon Marcus, ca fiind *O viaţă cât o operă: Octav Onicescu.* Pe *Alexandru Froda, un gânditor al fundamentelor* îl aflăm în cartea numită mai sus, iar la „Centenarul Alexandru Froda", în *Academica* din septembrie 1994, a scris: „Am fost atras de atitudinea sa contemplativă, de meditaţia rostită cu voce scăzută, dar cu inflexiuni care acompaniau ritmul ideilor, o atitudine în acelaşi timp lirică şi filosofică, de extaziere în faţa construcţiei cantoriene a transfinitului cardinal şi ordinal. Dar acest extaz era tot timpul cenzurat de un pronunţat spirit critic, de o deosebită capacitate de reflectare a aspectelor controversate."

→

Nicolae Dabija, blândul Voievod al Basarabiei

Maria Mona VÂLCEANU

Academician, poet, prozator, jurnalist şi om politic, Nicolae Dabija a devenit acum un simbol, el este blândul Voievod al Basarabiei, fiindcă el a luptat pentru libertatea neamului său nu cu armele, ci cu poezia. Una din ultimele sale apariţii editoriale, *Te blestem să te îndrăgosteşti de mine,* Editura pentru Literatură şi Artă, Chişinău, 2017, poartă un motto care ar putea fi deviza acestui simpozion: *Bunătatea este expresia superioară a libertăţii.*

Născut la 15 iulie 1948 la Codreni-Chişinău, Republica Moldova, şi decedat la 12 martie, 2021, Dabija a lăsat o urmă de lumină pe cerul literaturii contemporane, era deja hrănit cu doinele şi baladele Moldovei natale, cu incantaţiile versului eminescian, singura fereastră a Basarabiei spre limba română, în anul 1972, când a absolvit Universitatea de Stat din Chişinău. La acestea se adăuga şi moştenirea spirituală lăsată de arhimandritul Serafim Dabija, al cărui nepot era, unul din marii duhovnici români, deportat în Gulag în 1947.

Ca redactor-şef al săptămânalului *Literatura şi Arta*, a avut un rol important în lupta de renaştere naţională. Această revistă a fost în anii 1988/1989 cea mai importantă publicaţie care susţinea revenirea limbii române la grafia latină şi declararea ei limbă oficială în RSS Moldovenească.

A fost deputat în Parlamentul Republicii Moldova între 1990-1994 şi 1998-2001, susţinând drepturile românilor din Basarabia. A ocupat funcţiile de preşedinte al Societăţii „Limba noastră cea română", preşedinte al „Asociaţiei Oamenilor de ştiinţă, cultură şi artă din Republica Moldova", vicepreşedinte al „Ligii culturale a românilor de pretutindeni", preşedinte al „Forului Democrat al Românilor din Republica Moldova". De asemenea, din anul 2016, a fost preşedinte al Mişcării „Sfatul Ţării-2", asociaţie nonguvernamentală care şi-a propus întregirea naţiunii române.

Pe Nicolae Dabija îl numesc deja de mulţi ani *fratele Nicolae,* sub influenţa colegului nostru de simpozion, frate şi el de vis şi luptă, Boris Vasiliev, autorul celebrei cărţi *Stalin mi-a furat copilăria*, care ne-a primit în satul său, la Sărăţenii Vechi, cu vorbele: *Au venit fraţii la fraţi!*

Cred că l-am cunoscut pe Nicolae Dabija în iunie 1989 la Botoşani, la festivităţile organizate sub egida Uniunii Scriitorilor, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la moartea poetului naţional. Eu aveam atunci 38 de ani, Dabija, 41. Eram doi intelectuali deja formaţi, cu inima clocotind de dor de Eminescu şi de România Mare. Grupul de scriitori basarabeni era găzduit la acelaşi hotel cu noi şi ne-am împrietenit imediat datorită lui Laurenţiu Ulici, preşedintele de atunci al Uniunii Scriitorilor, cel care luptase şi realizase această adunare şi pentru care Basarabia era România.

În noaptea aceea am făcut până în zori un priveghi pentru Mihai Eminescu şi am recitat pe rând versurile sale. Târziu, Nicolae Dabija a scos de sub cămaşă, de la piept, un ziar, de fapt o foiţă tipărită cu litere latine, o probă de tipografie, pe care mi-a înmânat-o în taină, pentru că numărul din ziua de 15 iunie 1989 al revistei *Literatura şi Arta* avea să apară cu litere latine, în 260 000 de exemplare, înfruntând cenzura comunistă. Cei din redacţie au îndrăznit fiindcă au vrut să facă ceva care să fie la înălţimea lui Mihai Eminescu, a cărui plecare la cer o comemoram. *Suntem un popor cu destinul răstignit pe Crucea Istoriei,* scria în editorialul apărut cu grafie latină în afara legii ocupaţiei sovietice.

L-am reîntâlnit pe poet la Chişinău, în toamna anului 2011 când am lansat revista *Curtea de la Argeş.* Am vorbit atunci în aula Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova despre Podul de flori de peste Prut la care am participat imediat după Revoluţie. În sală a intrat un bărbat nu prea înalt, cu ochi luminoşi şi mers maiestuos. Era Nicolae Dabija. *Am făcut un Pod de flori, vom face acum şi un pod de reviste peste Prut,* a decis el, şi revistele *Curtea de la Argeş* şi *Literatura şi Arta* s-au înfrăţit.

La Curtea de Argeş, ca şi la Piteşti, la lucrările acestui simpozion, l-am ascultat de multe ori vorbind pe scriitorul şi omul politic Nicolae Dabija despre istoria neamului său: *Noi am avut Biserici pe roţi, pe care le ascundeam în păduri, spunea, noi am avut Biserici pitite sub pământ, noi ne-am ascuns icoanele. Siberia, Siberia, cât a înghiţit ea din neamul românesc dintre Prut şi Nistru!*

Acesta este şi subiectul romanului *Tema pentru acasă.* Despre naşterea acestei cărţi Dabija mi-a povestit, într-o după-amiază de toamnă cu lumină de aur în curtea Bisericii Domneşti din Oraşul Regal, când era oaspetele revistei. În vara anului 2007, undeva lângă Nistru, în apropierea Mănăstirii Ţipodava, alunecase şi căzuse într-o prăpastie, zdrobindu-şi picioarele. Acolo, pe fundul gropii în care zăcea a auzit voci multe, a văzut femei, bărbaţi şi copii care nu l-au lăsat să moară în fundul râpei, i-au povestit cu toţii ceva. I s-a povestit această naraţiune, mai mult cu imagini decât folosind cuvintele. Când şi-a revenit din comă şi boală, a scris pe nerăsuflate romanul *Tema pentru acasă,* aşa cum îi fusese dictat de vocile din prăpastie.

Cartea a avut un mare succes, multe ediţii s-au tipărit. La una din numeroasele lansări, un bătrân s-a apropiat de el şi i-a spus: *Eşti prea tânăr să fi fost în Siberia, eu am fost acolo. Directorul închisorii-lagăr era exact aşa cum l-ai descris. Cum l-ai cunoscut?* Dabija a rămas impresionat, nu şi-a putut explica de unde au venit chipul lui Kudreavţev, şeful lagărului de la Zarianka, ca şi figurile personajelor, decât prin faptul că în momentul accidentului aceste lucruri i s-au transmis de Sus.

Tema pentru acasă prezintă povestea unui tânăr, Mihai Ulmu, profesor de literatură în Poiana, care-i iniţiază pe elevii săi, liceeni, în tainele universului eminescian, dar este în primul rând povestea Basarabiei, torturată, simbolizată prin personajul feminin, Maria Răzeşu. Într-o zi, în clasă intră ocupanţii sovietici care dau jos portretul lui Eminescu, înlocuindu-l cu Stalin. Elevii reacţionează şi restabilesc locul poetului naţional. Mihai Ulmu ia asupra lui gestul şi este arestat chiar de la catedră, condamnat la 25 de ani de închisoare. Una dintre elevele sale, Maria Răzeşu, o fată de o frumuseţe deosebită, care îl iubeşte în taină, pleacă după el, sub pretextul de a-i înapoia cartea de poezii a lui Eminescu, pe care profesorul i-o împrumutase. Drumul celor doi tineri, profesorul deţinut şi eleva sa, în trenuri diferite traversând taigaua spre îndepărtata Siberie, este unul simbolic, al iniţierii. Peisajul rus este aidoma stărilor sufleteşti, câmpii, lacuri, munţi, păduri nesfârşite, iar la lagărul de la Zarianka, cel care este capătul călătoriei, gerul imens. „Zarianka e un loc pierdut în taiga, uitat de Dumnezeu."

Maria pune la cale un plan prin care iubitul ei să-şi serbeze ziua de naştere, ziua în care împlinea 25 de ani, în libertate, „pentru că nu există pe lume lucru mai scump, mai sfânt şi mai fără de preţ ca libertatea". Mihai reuşeşte să evadeze şi paginile romanului devin o adevărată *Cântare a Cântărilor,* dragostea Mirelui pentru Mireasă. Nunta celor doi, în câmpul înflorit al verii, sub lună şi sub stele, cu inele de logodnă împletite din iarbă, simbolizează dragostea absolută, cea de la începuturile lumii: „Fiinţele lor se amestecară: el era ea, ea era el, iar lumea erau ei". Dar sunt prinşi şi arestaţi amândoi, trimişi în infernul închisorilor siberiene.

Maria Răzeşu naşte în închisoarea pentru femei pe fiul lor, Mircea, care este despărţit de mama sa la doi ani şi trimis în orfelinat, alături de copii născuţi din mame închise. „Era miercuri şi ploua", cuvintele deja cunoscute din prima propoziţie a romanului sunt rostite de Mircea, care la 12 ani este recuperat de tatăl său, după moartea lui Stalin şi desfiinţarea lagărului. Maria a rămas în cimitirul de la Zarianka, jertfă a sufletului moldav. Mihai Ulmu este aşteptat la şcoală de foştii săi elevi care au pregătit tema pentru acasă: *A fi om, o artă sau un destin?* Din banca Mariei Răzeşu răspunde prezent la apel fiul ei, Mircea, simbol al nemuririi neamului. (…)

Plecat prea devreme, poetul călătoreşte acum printre stele, printre atâţia din neamul lui şi al nostru care nu mai sunt, fiindcă ne-a avertizat: *Din când în când/ m-ascund de moarte/ în câte-un vers, în câte-un rând/ convins că dânsa-n altă parte/ coseşte-atunci/ din când în când.*

Am urmărit înmormântarea poetului de la Chişinău şi am fost emoţionată văzând ce mulţime de oameni s-a adunat acolo, şi cum toate cuvântările s-au transformat într-un recital poetic amplu, al cărui mesaj era acelaşi: Nicolae Dabija ne-a lăsat un Testament. Şi chiar dacă într-o zi mesajul acestui testament se va împlini şi Basarabia se va uni cu Ţara, cei care vom fi atunci la ospăţul Bucuriei vom fi un pic trişti, pentru că la masa de sărbătoare va fi mereu un scaun gol, cel al fratelui Nicolae.

Fragmente dintr-un text mai amplu, prezentat în cadrul Simpozionului *Experimentul Piteşti*, ediţia XXI, din 8-10 octombrie 2021, desfăşurat în Sala Filarmonicii din Piteşti. (Nota. red.)

Din multele, admirabilele evocări pe care ni le-a lăsat Solomon Marcus, mă opresc la a acelui care, fiind primul român doctor în matematici la Sorbona, a edificat învăţământul modern românesc, Spiru Haret. Scrie Solomon Marcus: „Aşa cum Haret s-a dedicat, la sfârşit de secol XIX, combaterii analfabetismului clasic, în a doua jumătate a secolului trecut, ca urmare a emergenţei paradigmei informaţionale, comunicaţionale şi computaţionale, a apărut problema alfabetizării computaţionale. Era nevoie de un nou Haret şi acesta s-a dovedit a fi Gr.C. Moisil." Acum mai vorbim şi de „analfabetismul funcţional", care este şi el generat de carenţe ale învăţământului actual. Iar, dacă eram pe cale să credem că nevoia comunicaţională prin intermediul tehnicii computaţionale ar fi ca şi rezolvată, a venit criza sanitară, pandemia care, trecându-ne la şcoala on-line, ne-a făcut să descoperim că sărăcia, lipsa mijloacelor tehnice şi a conectărilor internet a multor familii din mediul rural, zădărnicesc copiilor chiar şi acumularea cunoştinţelor de bază.

Mă întorc la *Nevoia de oameni,* cartea pe care, recitind-o mereu cu aceeaşi încântare, îţi apropii sufleteşte pe toţi aceia pe care autorul său a simţit nevoia să-i aducă în pagini memorabile, care sunt şi pagini de istorie a ştiinţei. Nevoia de astfel de oameni va fi o permanenţă pentru societatea noastră, ca şi nevoia de Solomon Marcus.

Mihail Diaconescu

sau despre cel care a reuşit să facă pustia roditoare

Narcis ZĂRNESCU

Întâlnirile cu Mihail Diaconescu au fost dintotdeauna, pentru mine, sărbători ale spiritului. *Post-mortem*, întâlnirea cu el devine o sărbătoare astrală.

Mihail Diaconescu a fost unul dintre cei mai activi scriitori români. Apologet al ortodoxiei şi promotor al spiritualităţii româneşti autentice, mereu prezent în marile cetăţi ale ţării. Mereu de pază la fruntariile României eterne. Ctitorind, an de an, încă o mănăstire-carte, încă o troiţă-studiu teologic, încă o capelă-roman.

A trăit, a gândit, a simţit, a scris cât o generaţie întreagă de truditori întru ale cugetului şi logosului. Poate că dispariţia lui fizică dintre noi, în vremuri de pandemie, a fost un semn: ne-a spus, pentru cine ştie să tălmăcească mesajele oculte, că de-acum înainte ne-am putea întâlni pe *zoom* sau pe *google classroom*, aşa cum face toată omenirea pandemiotă? Eu îl întâlnesc însă mai mereu în reveriile mele, pe pragul cărţilor sale.

Se întâmplă, atunci, să-mi amintesc de scrisorile, multe rămase fără răspuns, scrise de Ion Creangă către Mihai Eminescu. La fel, şi scrisorile mele către *Bădia Mihail* vor rămâne fără răspuns, dar însemnările lui Creangă îmi vor alina dorul de prietenul meu, Mihail Diaconescu…

Bădie Mihai,

Ai plecat şi mata […], lăsând în sufletul meu multă scârbă şi amăreală. Să deie Dumnezeu să fie mai bine pe acolo, dar nu cred. […] Această epistolie ţi-o scriu în cerdacul unde de atâtea ori am stat împreună, unde mata, uitându-te pe cerul plin cu minunăţii, îmi povesteai atâtea lucruri frumoase… frumoase… Dar coşcogemite om ca mine, gândindu-se la acele vremuri, a început să plângă… Bădie Mihai, nu pot să uit acele nopţi albe când hoinăream, fără pic de gânduri rele.

„Bădia Mihail", Mihail Diaconescu fusese iniţiat de Platon şi Aristotel, de părinţii şi scriitorii bisericeşti. Cunoştea bine, în profunzime, că la început a fost Cuvântul – Logos: „La început era Cuvântul, şi Cuvântul era cu Dumnezeu, şi Cuvântul era Dumnezeu. El era la început cu Dumnezeu. Toate lucrurile au fost făcute prin El." (Ioan 1:1-14).

Şi tocmai de aceea primise cu umilinţă şi smerenie misiunea de a semăna cuvinte cu noimă; tocmai de aceea avea mare grijă de spaţiul mioritic al Maicii Domnului şi de dumbrava voroavelor din vechime. Mihail Diaconescu ştia, la fel de bine ca Dumitru Stăniloaie, la fel de bine ca mulţi români care redesenaseră harta ţării, de câte ori fusese nevoie, cu sângele, mintea şi înţelepciunea lor, că forţele întunericului, la pândă, conspirau să distrugă rădăcinile identităţii noastre, tradiţia şi credinţa strămoşească: „Poporul român crescut spiritual în mistica ortodoxă a luminii, nu în mistica occidentală a întunericului, e un popor care se bucură de lumină, căci lumina e în planul fizic expresia rânduielii, iar în planul spiritual, expresia bunătăţii sau a relaţiei armonioase, generoase a omului cu semenul său". (1)

El, primul şi singurul până acum, a introdus în literatura noastră o viziune hegeliană, cartografiind prin opera sa o copleşitoare „fenomenologie epică a spiritului românesc în dezvoltarea sa istorică". Această fenomenologie epică s-a constituit, astfel, treptat, într-o armă subtilă de luptă împotriva scenariilor antiromâneşti. Romanele sale – *Culorile sângelui* (1973), *Adevărul retorului Lucaci* (1977), *Marele cântec* (1980), *Umbrele nopţii* (1980), *Călătoria spre zei* (1982), *Speranţa* (1984), *Depărtarea şi timpul* (1986), *Marele cântec* (1987), *Sacrificiul* (1988) – rescriu sinusoidele Istoriei noastre, zbătându-se între Orizonturile zbuciumate, răscolite de tranşee, înroşite de sângele ostaşilor, şi Verticalele credinţei, susţinută de bisericuţe din lemn, de troiţe, de mănăstiri şi catedrale, care prind rădăcini – adevărate păduri spirituale – şi nu încetează să se înalţe ca nişte stele călăuzitoare la marile şi micile răscruci ale neamului. Mai târziu, în volumul *Farmecul dialecticii şi fenomenologia narativă* (2001), Mihail Diaconescu va relua şi sintetiza teoriile sale despre roman şi natura specifică a epicului, lucrare post-Lukács-ană (*Specificul literaturii şi al esteticului*).

Privită din depărtare, din 2021, *Opera magna* mihail-diaconesciană are, metaforic vorbind, forma predestinată a unui *trifolium*, un trifoi, simbol al Treimii, al echilibrului şi armoniei. Forţând poate puţin logica şi răbdarea metaforei, se poate spune că opera mihail-diaconesciană poartă discret stigmatul pur al Întrupatului divin. Astfel, primul *folium* al acestui macro-simbol treimic este conturat de „fenomenologia narativă a spiritului românesc", care va prinde trup şi va primi argumente ontologice prin cele nouă romane. *Farmecul dialecticii şi fenomenologia narativă* (2001), lucrare apărută în perioada hermeneutică a autorului, va sintetiza cu rigoare şi calm experienţele epice ale romancierului. Al doilea *folium* se instituie din studiile de estetică a ortodoxiei şi artei (*Prelegeri de estetica Ortodoxiei*, I-II, 1996). Al treilea *folium* marchează o eternă întoarcere *ad originem*, adică la istoria sacră sau sacralizantă: *Istoria literaturii dacoromane* (1999), *Antologia de literatură dacoromană. Texte comentate* (2003), *Lainici. Capodoperă a artei româneşti şi europene* (2011), *Teologia ortodoxă şi arta cuvântului. Introducere în teoria literaturii* (I-III, 2013).

Primul *folium,* care poate fi citit fie cronologic, fie urmând traseele subiective impuse de autor, ne dezvăluie că istoria sacră se întrupează şi este reprezentată de „oameni care au fost" şi a căror energie modelatoare ne incendiază încă memoria: Arhidamos, ambasador al lui Burebista în Roma lui Cezar; astronomul şi teologul Dionysus Exiguus, discipol la *schola* unei mănăstiri tomitane; retorul Lucaci, truditor la imaginea Renaşterii pre-brâncoveneşti, din vremea Movileştilor; Pârvu Mutu, pictorul oficial al lui Constantin Brâncoveanu; muzicianul şi savantul Ioan Căianu-Valachus, episcop romano-catolic, în Transilvania; Principele Grigore Alexandru Ghica al X-lea, aflat *subt* vremurile romantismului; Marea Unire şi luptătorii ardeleni angajaţi în această misiune.

Principii de estetica Ortodoxiei (1995-1996, 2009) deschide al doilea *folium*, sub forma unui diptic: *Teologie şi estetică* şi *Ipostazele artei,* la care se adaugă un triptic, format din volumele I-III ale *Teologiei ortodoxe şi artei cuvântului* (2014).

Estetica ortodoxiei, aşa cum o concepe Mihail Diaconescu, pe baza unor categorii clasice (frumosul, mistagogia şi caligogia, jertfa, cateheza, simbol şi analogie, antinomie şi anagogie etc.), a fost nu de puţine ori comparată cu marile modele standard, datorate lui Hegel, Hartmann, Croce sau Vianu. O comparaţie superficială, deoarece, baza inspiraţională şi argumentativă a demonstraţiilor mihail-diaconesciene este complet diferită de fundamentele iluştrilor săi predecesori. La Mihail Diaconescu temeiul şi rostul discursului său estetic sunt asigurate de teologia dogmatică şi liturgică ortodoxă, ca şi de patrologia ortodoxă. Operele Areopagitului, ale Sfântului Maxim Mărturisitorul (*Ambigua*), dar şi ale scriitorilor stră-români sau daco-romani din secolele I-VI (Aethicus Histricus, Ioan Cassian, Niceta de Remesiana, Dionisie Smeritul, Leontius Byzantinus, Ioan Maxentius) conturează o replică ortodoxă, care, din perspectiva istoriei ideilor, completează şi nuanţează *mutatis mutandis* estetica teologică, scrisă în registrul catolic şi heideggerian de Hans Urs von Balthasar (1905–1988), autor a 85 de lucrări fundamentale, a peste 500 de articole, considerat drept unul dintre cei mai mari teologi ai veacului XX.

Spre deosebire de Hans Urs von Balthasar, Mihail Diaconescu aduce în prim planul dezbaterii, alături de părinţii fondatori ai dogmaticii şi învăţăturilor ortodoxe, şi filosofia vieţii, aşa cum a fost înţeleasă şi practicată de trăiriştii români: Nae Ionescu, Mircea Eliade, Dumitru Stăniloae, Nichifor Crainic, Mircea Vulcănescu, Vasile Băncilă, Constantin Noica, Traian Brăileanu, Virgil Bogdan, Petre Ţuţea, Octav Onicescu, Arşavir Acterian şi alţii.

Al treilea *folium* ar putea cuprinde volumele *Biserici şi mănăstiri ortodoxe* (1988), *Istoria literaturii dacoromane* (1999) şi *Antologia de literatură dacoromană. Texte comentate* (2003).

Fiind o sinteză ştiinţifică cu caracter fundamental şi monumental, unică în cultura română şi europeană, *Istoria literaturii daco-romane* constituie o noutate într-un domeniu interdisciplinar, compus din elemente istoriografice, teologice, arheologice, literare, estetice, puncte de plecare care deschid perspective multiple asupra unor autori ignoraţi până atunci sau pierduţi prin arhive, din care Mihail Diaconescu construieşte temelia pentru o nouă revoluţie intelectuală, o răsturnare controlată a ierarhiilor valorice, necesară periodic, şi care confirmă, de fapt, vitalitatea energiilor naţionale, geniul românesc, care se adaptează Istoriei, păstrându-şi însă, pe mai departe, identităţile profunde. Mihail Diaconescu invită în agora şi îi pregăteşte pentru Judecăţile de Apoi ale Istoriei pe strămoşii daco-romani, pe care îi purtăm cu toţii, chiar dacă nu suntem întotdeauna conştienţi, în sânge, în cuget şi simţiri. Şi în destin, mai ales în destin: Gaius Noster, Aethicus Histricus, Laurentius Mellifluus de Novae, Sfântul Ioan Cassian, Sfântul Niceta de Remesiana, Sfântul Dionisie Smeritul, Dionysius Exiguus, Dionysius Areopagita, Auxentius de Durostorum, Leontius Byzantinus, Sfântul Martinus de Bracara, Ioan Maxentius şi alţii.

Contemporanii, nu toţi, din păcate, l-au considerat pe Mihail Diaconescu, „reputat profesor, romancier, estetician, critic şi istoric literar", autor al unei „ample lucrări de sinteză, intitulată *Istoria literaturii dacoromane* (...). Este cea mai amplă sinteză ştiinţifică dedicată literaturii dacoromane din câte au fost elaborate până acum în cultura română" (2), crede pr. acad. prof. univ. Dumitru Popescu. Altcineva, Theodor Codreanu, scrie că „Un asemenea cărturar, care merge împotriva cursului postistoriei (…), este şi Mihail Diaconescu, personalitate de anvergură hasdeiană, cu cel puţin două proiecte ciclopice împlinite: e vorba de cele două volume de *Prelegeri de estetica Ortodoxiei* şi de recenta *Istorie a literaturii dacoromane*, însumând 830 de pagini. Atributul monumental devine inevitabil pentru ambele lucrări." (3) Un alt contemporan, latinistul Liviu Franga, plusează: „Adevărul despre primordiile culturii române a fost ţelul cărţii pe care ne-a dăruit-o profesorul Mihail Diaconescu în unul din ultimii ani ai secolului şi mileniului. O carte, i-am spune, milenară, în ambele sensuri ale termenului." (4) Un celebru filosof, Alexandru Surdu, şi un cunoscut istoric, Ioan Scurtu, subliniază, şi ei, monumentalitatea proiectului mihail-diaconescian: „În 1999, a văzut lumina tiparului (...) o lucrare monumentală – *Istoria literaturii dacoromane,* semnată de domnul Mihail Diaconescu. (...) Această carte fundamentală este o expresie vie a faptului că românii – prin strămoşii lor din secolele I-VI d.Hr. – au realizat opere durabile, prin care au sporit zestrea intelectuală a umanităţii." (5) Şi: „Monumentala lucrare *Istoria literaturii daco-romane* de Mihail Diaconescu este o contribuţie fundamentală la edificarea istoriei noastre spirituale". (6)

→

Reluare selectivă a prefeţei albumului Rodica Vătăman Subţirelu, *Mihail Diaconescu. Scriitorul şi opera în imagini,* Editura Magic Print, Oneşti, 2020/2021.

Claude Dignoire, francezul devenit român

Elis RÂPEANU

Profesorul (cu P mare) meu de Franceză de la Filologia bucureşteană, Claude Dignoire, personalitate de seamă a culturii româno-franceze şi francezo-române, este un parizian get-beget care a prins rădăcini în România, ţara în care dorul se vălureşte deal-vale, deal-vale, se leagănă pe râuri, se scaldă în Dunăre şi se unduieşte pe valurile Mării Negre. De la Domnia Sa am aflat amănunte privind această „împământenire" de mai bine de 65 de ani. Convingerea mea este că aici a acţionat Destinul.

Era în vara lui 1953, când Festivalul Internaţional al Tineretului şi Studenţilor a avut loc la Bucureşti. Din grupul numeros de francezi făcea parte şi un adolescent de aproape 16 ani numit Claude Dignoire. Pe străzile capitalei noastre se plimbau tineri din mai toate ţările lumii, de toate culorile şi rasele. Francezii au fost cazaţi la Căminul „Elena Pavel" de pe strada Occidentului. Au stat în România cu cincisprezece zile mai mult, din cauza grevei feroviarilor francezi.

Claude s-a dus la un meci de rugby unde a întâlnit un student care ştia franţuzeşte. De la el a aflat că la noi se studia rusa din clasa a IV-a şi, apoi, în clasele mai mari, se adăuga franceza. Atitudinea prietenoasă a studentului român l-a impresionat; în plus, în afară de sentimentul de prietenie, relaţia dintre cei doi era reciproc avantajoasă: francezul avea un fel de ghid de la care afla multe lucruri despre români, putea să se familiarizeze cu aspectele vieţii din România de la un locuitor al capitalei acestei ţări, iar românul avea ocazia să-şi perfecţioneze franceza. După meci, tinerii şi-au dat întâlnire în apropiere de căminul în care era cazat Claude, în Piaţa Sfinţii Voievozi, unde se află un mic monument cu o fântână arteziană. Tânărul român era însoţit de două fete, dintre care una de şaptesprezece ani şi jumătate, numită Maria, care în acea toamnă dădea examen la Facultatea de Chimie alimentară din Calea Victoriei nr. 149. Fata a devenit studentă „din primul foc" şi şi-a perfecţionat cunoştinţele de franceză. Corespondenţa cu tânărul francez o stimula în tot ce făcea: cursuri, seminarii, sport. În anul III s-a dus la Galaţi unde se mutat Facultatea de Chimie alimentară, dar n-a stat decât două săptămâni, transferându-se la Bucureşti, la „Chimie pură".

Au corespondat din '53 până în '58, când Claude a reuşit să vină iar în România, ca turist. În fiecare scrisoare, unul îi trimetea celuilalt o poezie. Erau acele timpuri de „comunism" adus de tancurile sovietice, care nu se pot compara cu cele de după '65, când s-a dezvoltat, cu sacrificii, e drept, întreaga ţară, deşi profitorii de azi pun semn de egalitate între aceste perioade. Când primea sau trimetea o scrisoare, Maria se prezenta la poştă cu buletinul. Sosit la Curtici, ca turist – pentru că altfel nu primea viză – Claude a trebuit să prezinte bagajul la control, iar în bagaj vameşii au găsit un pachet cu toate scrisorile primite de la Maria, conţinând şi poeziile. I le-au reţinut la vamă, promiţându-i că le va primi înapoi la înapoiere. Claude i-a crezut şi a mai crezut că, venind aici, va grăbi formalităţile necesare căsătoriei. Era convingerea unui tânăr care venea dintr-o ţară liberă, necomunistă, într-una supusă de bolşevici şi reprezentanţii lor. La Paris se înscrisese la facultate, dar n-a frecventat-o. Dorinţa sa arzătoare era să se căsătorească cu Maria. Fiind mereu filată pentru că avea „relaţii cu străinii", odată cu venirea lui Claude a fost chemată la Miliţia Capitalei, unde a fost luată la întrebări. „Ce urmăriţi?" „Să mă căsătoresc!" „De ce nu v-aţi ales un român, un bulgar, un rus?" „Pentru că a fost dragoste la prima vedere şi mă bucur că m-aţi chemat, că înseamnă că cineva se ocupă de noi!" „Şi cum v-aţi văzut în toţi aceşti ani?" „De ce mă mai întrebaţi, sunt sigură că ştiţi că nu ne-am văzut, ne-am scris" „Şi ce vă scriaţi?" „Ce credeţi că-şi pot scrie doi tineri care se iubesc?" „Şi altceva ce vă scriaţi?" „Ne scriam poezii. Prima pe care i-am trimis-o se intitula *L'Aurore des Temps nouveaux*."

Ca să se căsătorească aveau nevoie de aprobare de la Marea Adunare Naţională. Maria bătea degeaba drumul spre Dealul Mitropoliei pentru că era mereu amânată. Claude putea să stea în România 15 zile, cât îi permitea viza de turist. În aceste două săptămâni tot n-a primit aprobarea. A mai stat ascuns pe la prietenii şi rudele Mariei, dar tot a trebuit să se întoarcă la Paris, aşteptând să se rezolve problema. El se zbătea în Franţa, iar ea, în România. La sfârşitul lui '58, Maria a primit, în plic autorizaţia dorită, din partea M.A.N. Claude a venit tot ca turist, pe 22 mai 1959. Au depus cerere pentru programarea căsătoriei la Sfatul Popular al raionului Stalin (azi, Sectorul 1). Din nou li se cerea să aştepte. Solicitau diverse adeverinţe, găseau tot felul de chichiţe ca să se amâne. Nici analizele medicale din Franţa ale lui Claude nu mai aveau valabilitate, pentru că trecuse o lună de când le făcuse. Era mai mult decât puteau suporta. S-au dus la M.A.N. unde Maria, revoltată, le-a spus celor care au primit-o că Sfatul Popular nu respectă o hotărâre a Marii Adunări Naţionale.

→

Printre primii învăţaţi care au remarcat noutatea, rigoarea şi multidisciplinaritatea operei sale, s-a numărat şi un redutabil comparatist, Ovidiu Drimba, ucenic al unor mentori de prestigiu (Lucian Blaga, Tudor Vianu, D. Popovici), autor al *Istoriei culturii şi civilizaţiei* (I-IV, 1984-1995): „Vasta sinteză *Istoria literaturii dacoromane* este o noutate absolută în cultura română şi europeană. Ea oferă lectorului date istorice, repere biografice, prezentări de texte, interpretări estetice, analize comparatiste, stilistico-lingvistice, teologice şi sociologice, într-un demers critic, analitic şi sintetic multidisciplinar, pe cât de amplu, pe atât de riguros conceput şi realizat. (...) Dominantă în vasta sinteză a domnului Mihail Diaconescu este metoda istorică. Faptele literare sunt grupate şi ordonate cronologic, în funcţie de succesiunea lor în timp. Ordinea cronologică face posibilă urmărirea unor constante, dar şi a unor influenţe de la o etapă la alta, respectiv a descendenţelor literare. Şase secole de cultură literară echivalează cu o perioadă de lungă durată. În răstimpul duratelor lungi din istorie, evenimentele, inclusiv cele literare, sunt totdeauna de o mare diversitate." (7)

Se adunaseră, la un moment dat (2009), aşa cum a confirmat Ilie Barangă, bibliograf cu răbdare benedictină, peste două mii (8) de „intrări", cuprinzând exegeze, studii, recenzii, asupra vastei creaţii a lui Mihail Diaconescu. Printre semnatari se numărau Patriarhul de fericită amintire Teoctist, Mitropolitul Antonie Plămădeală, IPS Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, IPS Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, IPS Andrei Andreicuţ, Mitropolitul Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului, PS Sebastian, Episcopul Slatinei şi Romanaţilor, pr. acad. Mircea Păcurariu, pr. prof. univ. Dumitru Abrudan, pr. prof. univ. Dumitru Radu, pr. acad. Dumitru Popescu, pr. prof. univ. Gheorghe I. Drăgulin, pr. conf. univ. Ioan Stancu, pr. prof. Vasile Boholţeanu, pr. prof. univ. Gheorghe Bogdan, pr. dr. Valentin Bogdan, pr. prof. univ. Ioan Chirilă, arhidiacon dr. Sebastian Barbu Bucur, pr. Nicolae Crângaşu, Ieromonah Cristofor Dancu, pr. Iosif Zoica, pr. Ion Ionaşcu, pr. Ion Marin Mălinaş, pr. prof. univ. Vasile Nichita, pr. Dorel Octavian Rusu, pr. Dumitru Sandu, pr. Cornel Paiu, arhidiacon dr. Teodor Savu, pr. Sabin Vodă, pr. Florin Croitoru şi mulţi alţii. Elita intelectuală a României se constituise într-un cor antic de binecuvântare. O laudatio colectivă, rarisimă în spaţiul carpato-danubiano-pontic şi, acum, european.

Aşa cum remarcam undeva, Mihail Diaconescu ţine locul mai multor generaţii, care au fost cenzurate, blocate, exterminate sau nenăscute încă. El a încercat să umple golurile din memoria şi conştiinţa istoriei şi istoricităţii noastre. Acum, la un an de la dispariţia sa, încep să înţeleg că, şi el, a fost „glasul celui ce strigă în pustie: «Îndreptaţi calea Domnului», precum a zis Isaia proorocul." (Ioan 1:23) Dar, continuând să visez şi să-l recitesc pe Isaia, mă gândesc că porunca de Sus a fost poate mai aspră, mai greu de îndurat, aproape imposibil de împlinit: „Un glas strigă: «În pustiu gătiţi calea Domnului, drepte faceţi în loc neumblat cărările Dumnezeului nostru»." (9) (Isaia 40:3)

Pe o scenă încărcată cu semne şi simboluri, îl văd parcă pe Mihail Diaconescu cum este trimis într-o Ţară pustiită de comunism, într-un timp golit de miez şi rosturi. Ştie că trebuie să înalţe o *opera magna*, ştie că prin opera sa va găti Calea Domnului şi va face drepte, în loc neumblat, cărările Dumnezeului nostru. Acesta a fost destinul lui sau cel puţin aşa îmi place să cred.

Am vrut să scriu iniţial că zborul acestui spirit elevat şi subtil, l-am numit încă odată pe Mihail Diaconescu, s-a frânt neaşteptat ca zborul lui Icar, cel îndrăzneţ şi necugetat, care ţinea cu orice preţ să se apropie de Soare. Aş fi greşit, căci Mihail Diaconescu nu era un Icar orbit de lumina cunoaşterii. El a fost mai degrabă un Prometeu, care a furat focul sacru al cunoaşterii din Olimpul zeilor ca să îl dăruiască oamenilor, iar vulturul mitic care îi sfâşia ficatul, sediu al sufletului şi al divinaţiei, după Platon, va deveni la Mihail Diaconescu vulturul voinţei de a crea, de a ctitori idei, de a le lăsa moştenire neamului său.

A reuşit să facă Pustia roditoare. A reuşit să găsească miezul teologic din străfundurile Istoriei noastre. A reuşit, cred, să întrezărească la orizont primele semne ale unei soteriologii (10) posibile, după modelul sfântului Atanasie din Alexandria, o soteriologie a neamului românesc, rămasă nescrisă.

Note

1. Dumitru Stăniloaie, *Ortodoxie şi naţionalism*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1939 / 2011, p. 195.
2. Pr. acad. prof. univ. Dumitru Popescu, „În patrimoniul naţional şi universal", *Steaua*, Cluj-Napoca, An LI, Nr. 7-8 (622-623), iulie-august 2000, p. 60.
3. Theodor Codreanu, „O demistificare a istoriei şi culturii", *Literatorul,* Bucureşti, An XI, Nr. 3 (357), 22 ianuarie 2001, p. 6.
4. Liviu Franga, „Romanitate, creştinism, românitate, Ortodoxia latină a originilor culturii române", *Viaţa Românească,* Bucureşti, An XCVII, Nr. 1-2, ian.-febr. 2002, p. 27).
5. Ioan Scurtu, „O sinteză remarcabilă, *Istoria literaturii dacoromâne*", *Opinia naţională,* Bucureşti, Nr. 338, 27 mai 2002, p. 4.
6. Alexandru Surdu, „Despre istoria literaturii dacoromâne", *Argeş*, Serie nouă, Piteşti, An II (36), Nr. 7 (238), aprilie 2002, p. 4.
7. Ovidiu Drimba, „Valoarea sintezei istorice", *Steaua literară, artistică şi culturală,* Cluj-Napoca, An LVII, Nr. 6/2006, pp. 37-39.
8. Cf. Ilie Barangă, *Noi contribuţii bibliografice la studiul operei lui Mihail Diaconescu,* Oneşti, Editura „Magic Print", Oneşti – Bacău, 2009.
9. *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* (*Vulgata*, Isaia 40:3)
10. *soţêria* = mântuire şi *logos* = cuvânt.

Seniori ai culturii

La asemenea observaţie, autorităţile au reacţionat şi, în sfârşit, li s-a fixat ziua căsătoriei pentru care se zbătuseră necontenit atâta timp. S-au prezentat în faţa Ofiţerului Stării Civile pe 29 mai 1959, era într-o vineri. N-au făcut masă şi bairam cum se obişnuieşte, tinerii n-aveau venituri. Maria terminase facultatea, dar, când să-şi dea „examenul de stat", a avut o criză de apendicită şi l-a ratat. Totuşi, chiar fără licenţă, absolvenţii erau repartizaţi la posturi şi ea a fost trimisă ca profesoară de Chimie în fosta regiune Craiova, în raionul Gura Jiului. Nu s-a prezentat, motivând că, din cauza bolii, nu şi-a dat examenul de stat şi că vrea să rămână în Bucureşti să se pregătească, deci, singurul venit din care trăiau era al mamei.

N-au făcut nici cununie religioasă, deşi toată lumea era convinsă că cei doi au fost ajutaţi de Destin. Claude spunea „în faţa Credinţei eu tac." „Când văd pe cineva care crede, mă bucur cu el, nu-l contrazic, ci mă abţin". Având, totuşi, în vedere toate prin care au trecut şi până la urmă cei doi tineri au învins, Profesorul meu poate să aibă convingerile sale sau poate să nu aibă nicio convingere, dar eu înclin să cred că acesta a fost Destinul lor, acesta a fost Destinul său să se „împământenească" în „Grădina Maicii Domnului", după cum aminteşte şi Papa Paul al II-lea. Vorba marii mele Profesoare, Acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, monahia, *Dumnezeu lucrează în noi. El lucrează în noi şi noi nu ştim.*

Mai multe amănunte despre viitorul meu Profesor de la Facultatea de Filologie, Secţia Franceză, pe care am urmat-o între 1966-1971, după ce între 1957-1962 făcusem Limba şi literatura română, am aflat de la Domnia Sa.

Claude Lucien Dignoire s-a născut în 1937, 13 septembrie, la Paris. Şi-a dat bacalaureatul în Franţa, în 1957, examen care a fost echivalat de Ministerul Învăţământului şi Culturii din România, în 1961. În Franţa a mai urmat un curs de asambalat aparate de radio, care i-a fost recunoscut şi i-a fost de ajutor: după căsătorie, ca străin, îi era greu să-şi găsească de lucru ca să aibă din ce trăi. Cu greu, a ocupat diverse servicii: la Fabrica „Radio Popular" de pe strada Baicului (transferată, în '60, la Uzinele „Electronica"), a lucrat „la bandă" un an şi jumătate la realizarea aparatelor *Romanţa, Bucureşti 500, Junior* etc.

A învăţat româna pe viu, vorbind-o. Primul an i-a fost foarte greu, atât în privinţa limbii, cât şi privind adaptarea la noile condiţii de viaţă, altele din toate punctele de vedere. După un an de la căsătorie, a căpătat cetăţenia română, păstrând-o şi pe cea franceză. Dar solicitările nu se terminaseră. A fost chemat la comisariat şi declarat apt pentru serviciul militar, dar, în 1961, a intrat la Universitatea din Bucureşti, la Facultatea de Limbi romanice, clasice şi orientale, Secţia Franceză. Era anul în care erau două subsecţii: de profesori şi de traducători. La început, a fost repartizat la „traducători" unde erau mai mult băieţi, dar, după câteva săptămâni, a trecut la secţia de profesori. A înţeles că şi un profesor poate fi traducător. Şi, astfel, acest dascăl de vocaţie a devenit Profesor cu P mare, foarte ataşat de studenţi, cu pasiune pentru predarea limbii sale materne, gata să-i sprijine pe toţi cei care-i cereau ajutorul într-un demers care implica limba franceză. De fapt, devine o figură marcantă printre colegii săi: încă din anul III, a devenit colaborator permanent la Radiodifuziunea Română, la emisiuni pentru străinătate.

La absolvirea facultăţii, în 1966, este reţinut ca asistent preparator la Catedra de Limba şi Literatura franceză, devenind apoi, prin concurs, asistent titular. A predat Fonetica franceză studenţilor de la seral. În anii următori predă şi la cursurile de zi, lărgind aria preocupărilor: în afară de Fonetică, al cărei curs practic şi-l redacta singur, neexistând încă o asemenea lucrare, predă Teoria practică a traducerii. Se ocupă, de asemenea, de metodica predării limbii franceze, de aspecte contrastive ale limbilor franceză şi română. Încă din 1969, publică articolul *Observations concernant l'utilisation de l'adverbe „certainement",* urmează alte lucrări, comunicări ştiinţifice redactate în română şi franceză, precum *Eventuale cauze ale greşelilor fonetice în învăţarea limbii franceze* (1978), *Cum se folosesc corect în limba franceză articolele hotărât şi nehotărât* (1979). Lucrarea *Limba maternă şi învăţarea limbilor străine* (1973) mi-a fost de un real folos în predarea limbii române, ca limbă străină, studenţilor, specialiştilor şi doctoranzilor din ţări de pe tot globul. Aceştia, în afară de limba maternă precum araba, chineza, vietnameza, rusa etc., ştiau mai mult sau mai puţin şi o limbă de circulaţie, dar influenţa limbii materne era mai puternică.

În 1978 îşi susţine doctoratul în Filologie romanică, avându-l conducător ştiinţific pe prof. univ. Alexandru Niculescu. Teza, intitulată *Article et contrastivité. Domaine roumain-français* a fost publicată în 1988 în *Études contrastives. La structure du groupe nominal et la nominalisation en roumain et en français.* O atenţie deosebită a acordat-o aspectelor diferite de limbă în română şi franceză, precum formularea *substantivelor determinate de adjectiv posesiv* în română şi în franceză sau *dativul posesiv,* care nu există în franceză.

În 1980, susţine concursul de lector universitar la Catedra de Literatură franceză, iar în 1992 pe cel de conferenţiar universitar. Înainte de anul 2000, devine profesor universitar – o adevărată carieră universitară, parcursă treaptă cu treaptă, începând cu cea de asistent-preparator, fiecare nou grad didactic fiind omologat de Ministerul Învăţământului.

Neobositul profesor Claude Dignoire a extins teoria predării limbii franceze la elaborarea manualelor de profil încă din 1971: a realizat, în colaborare, manualele de limbă franceză pentru clasele a VIII-a (1971), pentru clasa a VI-a (2000), pentru clasa a VII-a (2001) ş.a. O atenţie deosebită a acordat-o *traducerii,* scriind cursuri practice în acest sens. E, de asemenea, coautor al unor dicţionare, precum *Petit dictionnaire roumain-français de l'enseignement* (1984), *Dictionnaire roumain-français* (Paris, 1992).

Ca profesor al studenţilor, a îndeplinit tot ce impunea regimul unui asemenea post. I-a însoţit pe studenţi la munci agricole (la cules de porumb, de cartofi, morcovi, usturoi, struguri) şi la alte activităţi, cum a fost Seminarul internaţional de la Piteşti, unde a tradus direct, de la cabină. A trecut şi pe la Sala Polivalentă, în 1981, unde avea loc Universiada internaţională de gimnastică. Ca fostă vicecampioană naţională la acest sport, am condus grupa de 18 interprete, studente la facultăţile de Limbi străine. Într-una din zile a fost prezent în sală chiar Nicu Ceauşescu. La categoria „maestre" (cum spuneam noi atunci), şi-a demonstrat valoarea campioana-simbol a gimnasticii româneşti, Nadia Comăneci. Pentru a face faţă traducerilor, Profesorul meu Claude Dignoire mi-a înmânat un *Dicţionar sportiv poliglot (română, spaniolă, italiană, franceză, rusă, engleză, germană)* realizat de prof. Constantin Tudose în 1973.

Claude Dignoire a lucrat foarte mult şi la Radio, ca traducător şi crainic. L-a surprins faptul că la „Externe" erau multe persoane (printre care şi o dactilografă) care ştiau foarte bine limba franceză: erau urmaşe ale „foştilor", care studiaseră în Franţa. A participat şi la „Radio Vacanţa" de la Mamaia, ca traducător al textelor şi în calitate de crainic. A lucrat, de asemenea, mulţi ani ca traducător al textelor din filme, la Studioul „Alexandru Sahia", a înregistrat discuri cu materiale didactice la Electrecord, împreună cu doamna Marica Beligan, a realizat un disc deosebit, în franceză, *Poezia românească.* A dublat, pentru Ministerul Învăţământului, câteva filme didactice, a înregistrat discuri şi benzi cu texte din manuale şi exerciţiile respective.

Lista lucrărilor cu care acest mare om de cultură francez, împământenit în ţara vechilor daci, ar necesita pagini întregi. Amintim şi câteva traduceri importante, în limba franceză, care ţin de domeniul filmului şi al literaturii: *Loin des yeux* (al lui Necşulea, premiat la Praga, în 1983), *Souvenirs des Pontiques* de V. Brădăţeanu (1977), nuvelele *Le Thé* de Proust, *Le Chandail* şi *Les Noces* din volumul *Octombrie, ora 8* de Norman Manea, primele trei capitole ale romanului *Des Animaux malades* de N. Breban. Ca realizări notabile mai menţionăm alte lucrări de referinţă traduse în franceză:

– *Eminescu (Poezia lui Eminescu)* de Edgar Papu, Ed. Univers,1982.

– *Viaţa lui Eminescu* de G. Călinescu, Ed. Univers, 1989.

– *De la latină la română* de Marius Sala, Ed. Univers enciclopedic, precum şi la l'Harmattan, Paris 1999.

Imediat după aşa-zisa revoluţie, când s-au deschis zăgazurile şi se părea – se părea numai! – că va creşte rolul culturii, s-au iniţiat diverse emisiuni la TV, printre care şi *Ora de Franceză* susţinută de Claude Dignoire. Preda franceza cu mult entuziasm şi cu talent de orator. Trăia, parcă, fiecare cuvânt pe care îl rostea, prezenta cântece şi cântecele franţuzeşti pe care le intona, sincronizându-şi vocea cu înregistrarea. Astfel, pe 10 ianuarie '90, când pe străzile Bucureştiului încă nu se potoliseră împuşcăturile, la TVR1, Claude Dignoire a prezentat, în maniera sa inconfundabilă, cântecul „Mon petit oiseau / A pris sa volée". I s-a propus, din nou, colaborarea la Radio, dar a considerat că ar fi obositor şi a rămas numai la catedră. A fost desfiinţată şi Ora de Franceză de la TVR1, ca atâtea acte de cultură care au fost abandonate în favoarea altora, conforme cu „noua orientare", de care, poate, la acele „începuturi", românii, în marea lor majoritate, nu-şi dădeau seama.

S-a pensionat în 2001, dar a rămas în învăţământ, la Universitatea „Gheorghe Cristea", până în 2007, precum şi la Universitatea Bucureşti, unde a ţinut ore de Fonetică franceză – disciplină care duce lipsă de specialişti. Nici după retragerea din activitatea didactică n-a stat degeaba. S-a ocupat de probleme de lingvistică precum frecvenţa, în actualitate, a expresiei *faptul că* în română şi franceză, coordonarea prin *et* (*şi*) sau redundanţa în aceste limbi. În plus, e permanent solicitat de foşti studenţi şi nu numai, solicitări la care răspunde cu mare amabilitate. Pe Gheorghe Sărac l-a ajutat să-şi îndeplinească o idee care-l preocupa de multă vreme. După ce a reuşit să realizeze, ca interpret, integrala romanţelor pe versuri de Mihai Eminescu şi Veronica Micle (două discuri intitulate *Mai am un singur dor,* lansate în martie 1989), Vasile Alecsandri, George Coşbuc, Octavian Goga, s-a gândit să dea haină melodică baladei *Mioriţa* şi, în plus, s-o facă cunoscută în limba franceză. Oare cine ar fi putut să exprime, în franceză, versurile „atât de româneşti", dacă nu profesorul trăitor în România de aproape jumătate de secol, parizian nativ? Bucuros, s-a înhămat la această treabă, deopotrivă grea şi onorantă. Era şi un fel de întrecere cu sine însuşi, din care a ieşit învingător, surprinzând prin profunzimea cu care a pătruns în înţelegerea nuanţelor limbii române (să nu uităm că, de o viaţă, o are alături pe românca Maria Dignoire!) şi prin găsirea expresiilor franţuzeşti, nu de puţine ori, în fondul arhaic al acestei limbi pentru ca traducerea să se logodească, în mod fericit, cu textul original. Şi s-a realizat o adevărată operă – un C.D. cu „cântecul" în română şi franceză – care s-a bucurat de preţuirea oaspeţilor în Anul Francofoniei, Bucureşti, 2006, prezentarea lui în franceză fiind făcută de Claude Dignoire.

Un articol nu poate cuprinde toate aspectele, implicaţiile acestui Profesor de Franceză, în cultura şi manifestările româneşti de profil. A fost mereu solicitat când am primit vizita personalităţilor din Franţa.

A fost şi a rămas cel mai bun traducător din română în franceză, ca francez nativ, preocupat toată viaţa să se perfecţioneze pe sine, dar şi pe alţii. De o modestie rar întâlnită, e totuşi, o personalitate care impune de la primele cuvinte ale unei conversaţii. A fost o viaţă întreagă neobosit, din '59 când, prin căsătorie cu Doamna Maria Dignoire s-a şi stabilit aici.

După '90, solicitările au crescut, munca s-a intensificat, apoi, încetul cu încetul, s-a retras între cărţile sale, ţinând mereu în mână un condei. Casa a fost şi este deschisă oricărui om de cultură care îl solicită. Mult timp a reprezentat acel segment de cultură franceză în epoca în care nu se acorda mare atenţie acestui aspect. Traducerile sale au rămas în fondul nostru cultural, vocea sa face parte din arhiva de aur a RTV, foştii studenţi îi datorează perfecţionarea pronunţiei şi exprimării în franceză. La opt decenii şi jumătate de viaţă pe care i-a parcurs cu paşi bine măsuraţi, perioadă care a fost dăruită, în cea mai mare parte României pe care şi-a făcut-o ţara sa, Claude Dignoire e sărbătorit de spiritele înalte. În plus, în sufletul studenţilor săi, mulţi dintre ei deveniţi „longevivi", a rămas figură luminoasă de Profesor care a dăruit, cu generozitate şi cu ataşament faţă de „subiecţii" săi, lumină din lumină…

De vorbă cu profesorul Dan Anghelescu

Daniela ŞONTICĂ

Dan Anghelescu, scriitor şi reputat cercetător în domeniu, autor al mai multor cărţi pe tema literaturii exilului românesc anticomunist, a avut amabilitatea să-mi acorde un interviu referitor la personalitatea lui Virgil Ierunca.

Daniela Şontică: *Stimate domnule Dan Anghelescu, împreună cu doamna Mihaela Albu, aţi publicat recent, la editura Aius, cartea* Necunoscutul scriitor Virgil Ierunca. *Este accentuat în titlu cuvântul „scriitor". Pentru cei care n-au ajuns să citească volumul, vă rog să evidenţiaţi această latură de scriitor valoros, dar necunoscut îndeajuns. Personal, ce anume din opera literară a lui Ierunca vă place mai mult?*

Dan Anghelescu: Am putea gândi că tocmai prezenţa – intens aşteptată înainte de '89 – la microfonul *Europei Libere* i-a creat lui Virgil Ierunca un profil atât de pregnant încât, în rumoarea profund confuză a post-decembrismului nostru, imaginea de om al scrisului a fost estompată până la dispariţie şi astfel profilul de scriitor a devenit evanescent. În momentul de faţă aş spune că, pentru a fi în măsură să percepem latura foarte reală de *scriitor* a lui Virgil Ierunca, ar fi suficient să-i lecturăm cu atenţie textele; şi mai ales acele texte în care Ierunca nici nu-şi pune problema dacă face sau nu *literatură*. În marea majoritate a scrierilor lui vom observa că el e preocupat, întâi de toate să comunice. Să comunice tuturor, dar mai ales Occidentului, marea tragedie a ţării lui, a culturii din ţara lui şi de fapt a întregului Est al Europei. Cât priveşte *latura de scriitor valoros*, ea apare din forţa cu care ilustrează pe multiple – aş spune chiar polifonice – planuri, realitatea unui cataclism al istoriei pe care ţara, cultura şi spiritualitatea neamului său sunt silite să le suporte şi să le traverseze. Acesta este filonul şi totodată mesajul esenţial sub care se regăsesc, reunite laolaltă, atât în publicistica, cât şi în literatura sa. Ele îmbracă un aspect de rechizitorii şi poartă mereu vizibila amprentă a tuturor întunecărilor din acea e*xistenţă în suspensie* care a fost exilul. Din nefericire, însă, vom constata că textele lui Virgil Ierunca sunt destul de greu accesibile cititorilor. După perioada imediat următoare aniilor '90, scrierile lui nu au mai fost retipărite. Iar tirajele de atunci nu au fost nici pe departe generoase. O cortină vizibilă de uitare se trage peste personalitatea şi scrierile lui. Aşa se explică faptul că, de pe firmamentul librăriei din centrul oraşului Râmnicu Vâlcea, numele lui Virgil Ierunca a fost şters în favoarea celui de Humanitas. Semn că cei care se întreceau cândva să îi facă temenele, astăzi sunt orientaţi spre alte zone de interes.

Într-o Europă mutilată de utopii, scrierile lui Virgil Ierunca, atunci când şi cum au apărut, îl plasau pe *culmile marilor disperări,* alături de un Emil Cioran, ca şi alături de Eugène Ionesco, cel care – la rândul lui – aspira să readucă la suprafaţă *Eu*-l profund, acela a cărui extirpare totală *Utopia* încerca să o desăvârşească; *Eu*-l care, îmbrăcând aparenţele absurdului, tocmai îşi reclama dreptul de a-i fi recunoscute dramele dezrădăcinării şi ale excomunicărilor. De altfel, am putea să remarcăm că – prin exil – *Eu*-l tuturor scriitorilor români se radicaliza şi astfel intra în zodia unor noi deveniri. Să ne reamintim că Ionesco a fost printre cei ce au scris (1967) cu limpezime despre această radicalizare şi, în *Journal en miettes,* chiar îşi destăinuia îngândurările propriului sine: „…Je me pense. Je suis un autre. Ce «Je» est pris dans le moi. La terre nourricière ou la sève du «Je» c'est «moi»..." De unde şi inevitabila apariţie a unor imperative cerute de noua subiectivitate impusă de o altfel de istorie şi de nevoia de a-şi reafirma şi conserva dimensiunea identitară, aceea pe care Utopia se străduia să o dizolve în totalitate.

Virgil Ierunca se va vădi şi el drept unul dintre cei mai ardenţi apărători ai românităţii, într-un timp dominat de anti-esenţa utopică a istoriei. Iată de ce afirmaţia din titlul cărţii realizate împreună cu Mihaela Albu se dorea de fapt o incitare la lectură. Ca autori, am considerat că Virgil Ierunca trebuie, înainte de toate, citit şi pentru că, prin scris, el oferă un alt mod de a privi, de a înţelege şi de a gândi sensul literaturii, dar nu mai puţin şi pe cel al istoriei.

Cât despre latura propriu-zisă de scriitor mă voi mulţumi să spun că atât poemele, cât şi valorosul lui jurnal (*Trecut-au anii*), ca şi eseistica frapează imediat cititorul. În ecuaţia lor există – şi oricine le citeşte va fi atins de ele – o doză de imprevizibil, ca şi una de miracol şi har. Dar dincolo de autentica lor valoare literară, în ceea ce a scris descoperim actul unei fundamentale împotriviri a umanului faţă de înaintările lumii către propriile şi devastatoarele ei decăderi.

Despre poetul Virgil Ierunca aş mai spune că el se regăseşte mereu într-o continuitate şi o rezonanţă de spirit cu marile glasuri ale poeziei româneşti şi universale. Căci – scrie undeva Vintilă Horia – şi afirmaţia i se poate aplica perfect celui ce a scris *Poemele de exil:* „E mai natural să fii în contact debitor cu Eliot, Ungaretti, Jouve sau Ezra Pound, decât într-o stingheritoarea legătură cu Alecsandri sau Coşbuc. Poezia e creaţiune, plăsmuire de noi şi infinite forme de viaţă, din care numai una va fi aleasă şi trăită de oameni, însă această una trebuie să fie intuită de cineva. Nimeni nu va descoperi-o căutând în urmă." (*Introducere la Poesia românească nouă* – Colecţia *Meşterul Manole*, Publicaciones de la Asociación Hispano-Rumana, Salamanca, 1956)

Pentru cei care-l citesc pe Virgil Ierunca va fi limpede că poetul a resimţit cu o acuitate deosebită fracturile şi surpările devastatoare ce surveniseră între sensibilitatea acestui nou timp şi imaginarul perioadelor anterioare. Acestea din urmă deveniseră deja un patrimoniu pe care războiul şi schimbările apărute în lumea postbelică le înghe-ţaseră într-o tradiţie care, vizibil, intrase într-o rapidă şi dezesperantă disoluţie. Dar exilul era (şi, totuşi, nu mai era!) doar o *problemă* exclusivă a celor din est. Ar fi suficient să facem o trimitere la cei ce deja atenţionaseră, în repetate rânduri, asupra marilor decăderi ale lumii. Să-i amintim deci pe un Oswald Spengler, Paul Valéry („noi, civiliaţiile ştim acum că suntem muritoare!"), dar şi pe un Ernest Jünger cu simbolicul său personaj de roman, *Waldgänger*-ul, exilatul, omul condamnat să rătăcească prin păduri în căutarea unui adăpost, a unei salvări pentru sine şi pentru însăşi esenţa şi valorile umanului. Inevitabil, în acele conjuncturi, chiar şi marea poezie a lumii respira sub o întunecare a tuturor sensurilor şi rosturilor vieţuirii. Să ne reamintim că în 1942 unul dintre tulburătoarele poeme ale lui Saint-John Perse s-a intitulat *Exil*. În grăirea sublimă a acelui (şi el) mare exilat, *nisipul, pietrele înalte în vânt, pământurile noi deveniseră semne ale unei lasciate ogni speranza.* Toate sunt, se spunea în poem „Porţi deschise înspre nisipuri, porţi deschise înspre exil,/…/ Şi, pe toate ţărmurile acestei lumi, spiritul zeului fumegând îşi părăseşte aşternutul de amiantă." Deci nu mai era niciun loc înspre care să se mai meargă, să se mai înainteze cu înţelegerea. Şi din acest motiv, cel considerat „suveranul incomparabil al poeziei" spunea: „Totul de reluat. Totul de spus din nou. Iar coasa privirii, peste tot a o fi purtat!/…/ Gloria mea e pe nisipuri/…/ Unde merg nisipurile la cântul lor merg Prinţii exilului." (Saint-John Perse, *Poeme*, traduse de Aurel Rău)

Toate orizonturile poeziei se deschiseseră astfel către marile disonanţe apărute în lume, dat fiind că poemul lui Saint-John Perse prefigurase în esenţă toate devastatoarele exiluri ce aveau să survină. El se vădise astfel ca *poem al unei alte cunoaşteri şi al unei rătăciri* prin mari solitudini. Ceea ce arată că poezia devenise o formă de revoltă împotriva acestui nou şi anti-uman destin al lumii. Poate că pe un asemenea fond ar trebui să încercăm o descifrare a semnificaţiilor profunde ale unei poetici a exilului românesc în general.

În ceea ce-l priveşte pe Virgil Ierunca şi *poemele lui de exil* vom observa că şi ele conţin un aproape acelaşi îndemn: „Totul de reluat. Totul de spus din nou." Şi aici se caută o plutire suverană peste un tărâm ce aparţine lucrurilor, imanenţei sau, altfel spus, acelei pregnante forţe a palpabilului. Iată poemul intitulat *Somnul vişinilor*, cu un motto din Heidegger: *Venim prea târziu pentru zei, Prea devreme pentru fiinţă. Şi aici ar fi de remarcat o vizibilă încărcare de lucruri concrete: ape plutitoare, mănuşă albă de nisip, marele copac îşi incendiază fructele, o coroană de spini face înconjurul pământului, adăpostul altarelor de sare…* etc. Undeva se spune: *întind mâna după noaptea din lucruri.* Se resimte o gravitaţie în jurul regiunilor tenebroase ale fiinţei: „În ore anotimpurile albe, tainele toate în clipă/ Şi peste ape Diotima, risipitoarea de cărbuni./ Steaua s-a ascuns încă odată şi numai pentru mine./ O caut mereu după ce am găsit-o aruncată în lumi./ Magii, magii, părinţii mei de noapte/ Magii, magii, fraţii mei de cruce sunt aici./ Bat îndelung la porţile de piatră – miezul pietrelor;/ – Somnul magilor, miere de haos răpus!/ Îi chem, îi chem fiecare, pe numele lui de Atunci:/ – Somnul magilor, cenuşă de stele ude." (*Ştiinţă*, poem publicat în *Prodromos,* nr. 8-9, 1968)

Poeme de exil ar putea să însemne – de aici înainte – şi *Poeme în exil!* Ca atare, nu se va mai putea spune dacă *Poemul* mai este ori mai poate fi – cum spunea Valéry – o „serbare a intelectului" sau, dimpotrivă, cum îl văzuse suprarealistul Breton – o „prăbuşire a intelectului".

D.Ş.: *Virgil Ierunca este cunoscut în ţară drept jurnalist şi publicist, dar mai ales „vocea" de la Radio Europa Liberă, cronicarul literar pe care – pe lângă oamenii de rând – scriitorii din România anilor comunişti îl ascultau cu sufletul la gură şi ale cărui vorbe îşi doreau enorm să fie şi despre cărţile lor, trimise prin diverse căi la Paris. Rămân valabile opiniile sale critice de atunci?*

D.A.: Fie că e vorba de literatură, filosofie, muzică, arte plastice sau politologie, comentariile lui Virgil Ierunca de la radio sau din revistele exilului au fost totdeauna profunde şi bogate în informaţii esenţiale. Rostirile lui vor avea totdeauna o anume valoare şi pentru că au fost gândite ca esenţă în numele acelui deosebit de important „l'acte de connaître et de nommer". Ca şi un alt mare poet al exilului, Horia Stamatu, Virgil Ierunca, fără ostentaţie, aproape cu totul dezinteresat, se complace într-o *poietică* aparte, a lui şi numai a lui, discretă, mereu smerită, însă vizibil marcată de grija aducerii în atenţie a valorii altor poeţi. De altfel, nici nu am putea pătrunde cu adevărat în ceea ce se vădeşte a fi gândirea lui despre fenomenul *Poieticului* dacă nu am urmări cu atenţie *ce* spune şi mai ales *cum* vorbeşte despre alţii, păstrându-se pe sine mereu în umbră, deşi este un poet autentic şi *de-ne-confundat.* Rostirile lui deţin harul unor enunţuri nu numai memorabile, ci şi somptuoase. Şi, ceea ce apare într-o anume măsură într-o ordine a firescului, este tocmai consecvenţa cu care se pune mereu în situaţia de a gândi exclusiv din interiorul acelei stări – cu totul speciale – a lumii pe care o numim poezie.

→

Dialoguri esenţiale

Gândind poezia *în* alţii, şi poemele lui pot fi gândite şi comentate cu atât mai adecvat apelând la un *par lui même*, cu aproape aceleaşi sintagme pe care le întâlnim în propriile lui comentarii faţă de alţi poeţi, unii rămaşi (la propriu, chiar, prizonieri) acasă. Confortul natural al literaturii dispăruse cu desăvârşire. *Singurătatea severă cu sine*, pe care el o întrezărea comentând, de pildă, poemele unui Marcel Gafton, devenise acum *o lume închisă în adânca uitare a fiinţei,* dat fiind că *lăcaşul poetului ca şi al poemului nu mai era posibil decât în fiinţă.*

D.Ş.: *Cum arată latura umană a lui Ierunca, aşa cum reiese din diverse relatări ale prietenilor apropiaţi şi ale celor cu care a corespondat, dar şi din Jurnalul său?*

D.A.: Spiritualmente şi el era – în interiorul său – *un rămas acasă,* pentru că, deşi aflat în *libertatea* pe care singur şi-o asumase alegând drumul bejeniilor, resimţea dureros sfâşierile şi *fractura – ireparabilă – dintre verb şi fiinţă* pe care, acasă, spiritul rostirii româneşti era constrâns să o suporte. Şi, ca om al cuvântului, în el se aduna şi se consuma ecoul tragic al dramei celor din ţară *aruncaţi dincolo şi dincoace de tăcere.* În termenii lui, întreaga realitate fusese falsificată şi, la rândul ei, aceasta îi şi falsifica pe toţi, oriunde s-ar fi aflat, de vreme ce *pactul originar al identităţii dintre poet şi poem* fusese încălcat cu brutalitate. După cum şi *apocalipsa râncedă, revărsarea răului peste peisaje şi suflete, se* vădea ca un atentat împotriva *geometriilor neprihănite ale poemului* despre care chiar mărturiseşte în propriile lui rostiri lirice: „Dimineaţa n-am văzut-o decât în miezul nopţii/ A fost neagră ca ochii albă ca amintirile/ Lăsate afară ostateci aspri/…/ Şi-am început să tăcem ca o inimă într-o memorie." (*Numărul opt*, în *Limite*, nr. 12, iulie 1973) Sau: „N-am ce să vă dau/ Taina mea e văduvă ca o idee/…/ Sărbători negre ţin lanţ lanţul luminii/ Măsura pustiului în ultima bătaie de inimă/ Se miră cuvântul/ Asta este." (*Ucenicie,* în *Poeme de exil*)

D.Ş.: *Cum explicaţi faptul că opţiunile lui Virgil Ierunca erau de stânga înainte de a pleca din ţară, iar mai apoi a devenit un vehement critic al regimului comunist?*

D.A.: În ceea ce mă priveşte personal, nu m-aş aventura în explicaţii. Noi, românii, suntem mai totdeauna gata să explicăm o mulţime de lucruri care – şi mai ales când – îi privesc pe alţii. Cum spunea unul dintre autenticii gentilomi ai exilului, romancierul Theodor Cazaban, *atotştiutorimea* noastră e cunoscută. Nu şi onorabilă. Aşa că prefer – de fapt, cel mai cinstit este – să-l las pe Ierunca să se explice singur. Într-o scrisoare către Mircea Popa (24 februarie 1998) chiar asta face, vorbindu-i despre propriile texte din tinereţe: „Multe (spune el) căzuseră în uitare. Nu însă şi acelea în care mi-am prostituat scrisul făcând un pact onest cu diavolul. Onest, în măsura în care am crezut câteva luni ca troţkyst ce mă consideram. (Eram vreo trei în toată ţara!) N-am fost niciodată înscris în partidul comunist. Dar despre toate acestea m-am ironizat singur în mai multe texte publicate în exil./…/ Unele texte, cele din «Victoria», de pildă, mă dezgustă fiindcă îmi erau transformate complet de G. Ivaşcu. Am rupt relaţiile cu el când am descoperit ce făcea în calitate de secretar de redacţie. Acum, sunt convins că un autentic troţkyst sfârşeşte prin a deveni «ultimul reacţionar» aşa cum mă definesc."

De altfel – vorbind despre *stângismul* lui Ierunca – n-ar trebui să se uite că „scandalurile" provocate de el în presa acelor momente de uriaşă confuzie se ţineau lanţ şi din pricină că publicistica lui nu era decât o *compromitere repetată a dogmelor sacrosancte* ale stalinismului. Un exemplu, devenit celebru în epocă, a fost articolul lui despre Ilya Ehrenburg, unde fuseseră aduse în discuţie tocmai publicistica anarhistă din tinereţile acestuia, publicistică asupra căreia nu mai era voie să se pomenească. *România Liberă,* condusă pe atunci de Grigore Preoteasa (cel care se pronunţase împotriva angajării la ziar a lui Ierunca), refuzase publicarea articolului. Ion Călugăru însă îl publicase imediat în *Scânteia*. De unde şi scandalul ce izbucnise instantaneu. De altfel, mărturisea Monica Lovinescu mult mai târziu, *trecutul de stânga al lui Virgil Ierunca a fost foarte scurt* (datorat mai mult simpatiilor tânărului de atunci pentru suprarealism), la Universitate şi câteva luni sub dictatura comunistă. Iar mărturisirile dintr-un interviu de după '89 ne lămuresc privitor la momentul re-convertirilor sale din exil şi la cauzele directe ale acestora: „…Comunismul – spune Ierunca – m-a făcut să mă regăsesc. Marxismul ca ideologie şi comunismul ca formă de instituţionalizare a terorii şi totalitarismului, desfiinţând nu numai condiţia, dar şi natura omenească, m-au modificat profund." Rememorându-şi începuturile, în acelaşi interviu, mărturiseşte: „Eu am plecat din România, detestând-o. Mă interesa atunci numai ceea ce era occidental, ceea ce n-avea nicio legătură cu românismul. Au venit comuniştii şi am pierdut ţara. S-au întâmplat ca atare două lucruri. Marxismul m-a făcut o fiinţă morală, ceea ce nu credeam că e posibil./…/ Iar când am rămas fără România, nu m-a mai interesat nimic din realităţile culturii occidentale. Asta nu înseamnă că am părăsit cultura occidentală./…./ Dar obsesia mea majoră ajunsese acum România. Imboldul acesta nu l-am avut decât după ce am cunoscut bine viaţa lui Mircea Vulcănescu. Era omul care a spus: nu-i nevoie să ai operă – el nici n-a avut timp să-şi facă o operă – ci trebuie să răspunzi mereu la anumite urgenţe spirituale." (Apud Ileana Corbea, Nicolae Florescu, *Resemnarea Cavalerilor,* 2002, Ed. Jurnalul Literar)

***D.Ş.**: În 1948, Virgil Ierunca şi Mircea Eliade au editat la Paris revista* Luceafărul, *prima publicaţie a exilului românesc. Aţi scris şi o carte în colaborare cu Mihaela Albu despre aceasta. Cât de importantă a fost această publicaţie?*

D.A.: Desigur, într-o istorie a publicisticii din exilul românesc apariţia revistei *Luceafărul* a fost deosebit de importantă, fiind prima revistă a scriitorilor români din exil (1948, 1949), susţinută financiar de generalul Nicolae Rădescu. Din mărturiile lui Virgil Ierunca aflăm că, în această apariţie, Mircea Eliade a avut un rol foarte mare *şi pentru că lui şi lui N.I. Herescu* le-a fost încredinţată revista. În *Cuvântul de început* (nesemnat) se spunea că această publicaţie apare „în timpul celei mai grave crize pe care a cunoscut-o neamul românesc în lunga şi dramatica lui istorie". Între principalii colaboratori îi întâlnim pe Alexandru Busuioceanu, N.I. Herescu, Mircea Eliade, Vintilă Horia, George Ciorănescu, Horia Stamatu, Emil Cioran (cu ultimele texte scrise de el în limba română) şi, *acoperit* de pseudonimul Valeriu Anghel, un text intitulat *Adio libertăţii* aparţinând lui Vasile Voiculescu. Întrebat de Nicolae Florescu asupra modului în care acel text ajunsese în paginile revistei, Virgil Ierunca mărturisea că fusese adus de N.I. Herescu cel care, totuşi, nu a mărturisit niciodată numele adevărat al autorului. (*Ibidem*, p. 68)

D.Ş.: *Care au fost, în opinia dvs, cele mai interesante reviste ale exilului românesc?*

D.A.: Un răspuns la întrebarea d-stră se opreşte în faţa dificultăţii de a stabili criterii de evaluare. Fiecare revistă, luată în parte, a avut o deosebită importanţă atât prin valoarea conţinutului, cât şi prin locul şi aria de răspândire pe care şi-o dobândise prin propriile forţe. Desigur, putem vorbi despre longevitatea unor apariţii publicistice, de pildă, revista *Destin*, editată de George Uscătescu în Spania între 1951 (Caietul nr. 1) şi 1972 (Caietul nr. 24-25), şi de periodicitate, 2 sau 3 numere pe an. Interesant poate fi însă un alt aspect: multe dintre revistele exilului au apărut şi ca replici ale unor modele interbelice, intenţionat subliniindu-se de fiecare dată şi sensul realizării premeditate ale unei continuităţi, atât în spirit, cât şi în formă, acestea fiind instrumentate ca modele şi forme după cele din interbelic. Astfel *Prodomos*, editată (între 1965 şi 1970) de Paul Miron, Ioan Cuşa şi poetul Nicu Caranica, încerca să trimită la una dintre cele mai importante publicaţii din literatura României interbelice, imitând pe cât posibil formatul revistei *Gândirea*. În sprijinul unei confirmări a ideii de continuitate cu această cea mai importantă revistă din interbelic, cercetătorii (de exemplu, Ileana Corbea) vor lua în consideraţie atât *conţinutul teologic al revistei, cât şi cel privind aspectul formal;* altfel spus, caracterul descriptiv şi aproape deloc informativ. Susţinerile sunt întărite şi de prezenţa unui studiu deosebit de bine pus la punct despre biserica ortodoxă românească din Paris, ca şi de fragmentele din *Filocalia* în traducerea părintelui Dumitru Stăniloae. Apropierile se confirmau şi prin seria de inedite din Vasile Voiculescu, Dan Botta, Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu. Pe aceeaşi linie orientativă a continuităţii, neobositul ctitor de reviste ale exilului Virgil Ierunca edita în 1963 *Fiinţa românească;* aceasta sugera o apropiere de formatul dispărutei *Reviste a Fundaţiilor Regale.* În 1969, tot el apelase la un format menit să amintească *Biletele de papagal* ale lui Tudor Arghezi, publicând revista *Limite.* După ea avea să apară, în 1973, la Paris, revista *Ethos.* Prin dimensiuni şi format se sugera o re-întoarcere la *Viaţa Românească*. În aceeaşi idee a continuităţii, între 1962-1967, la München a apărut *Cuvântul în exil.* Şi acesta se dorea – la rândul său – o continuare a ziarului *Cuvântul,* cel ce apăruse la Bucureşti între ianuarie 1924 şi ianuarie 1934, reluat ulterior între iunie 1937 şi aprilie 1938, apoi în octombrie 1940 şi ianuarie 1941.

Ideea continutăţii l-a preocupat şi pe un alt important făuritor de publicaţii, Mircea Popescu, la rândul lui atent commentator al apariţiilor publicistice înfăptuite de conaţionali. Temeiurile, esenţa şi raţiunile ce au determinat decisiv ideea de continuitate – şi ca o indelebilă componentă a întregii activităţi publicistice a exilului românesc – este gravitaţia în jurul ideii dominante: *conservarea şi apărarea memoriei şi identităţii spirituale a românilor,* promovând „vrerea de dăinuire a cuvântului şi gândului românesc".

Într-un fel, cam toate revistele exilului reluau – ca formă şi linie generală – publicaţiile la care fondatorii lor colaboraseră în ţară, astfel încercând să reînnoade firul cultural întrerupt cu brutalitate de un cataclism al istoriei. În mod firesc, Vintilă Horia consemna un mare adevăr atunci când, în revista *Limite* (nr. 20/1975), scria: „Noi, scriitorii din exil, cărturarii şi artiştii, reprezentăm ceva foarte adânc, ceva care în ţară stătea să piară. Era condamnat, în mod doctrinar, în pieirea ideologică./.../ Tot ce a fost expresie românească s-a întruchipat în exil."

D.Ş.: *În 1990, deşi se aflau în România, soţii Lovinescu-Ierunca n-au fost invitaţi la primul congres al scriitorilor români din ţara noastră. De ce credeţi că scriitorii români au „uitat" rolul lor imens avut în promovarea literaturii române, dar şi în lupta lor anticomunistă prin ideile susţinute la microfonul Radioului Europa Liberă?*

D.A.: Întrebarea dumneavoastră rămâne cumva în suspensie şi pentru că răspunsul, evident, nu poate veni de la mine. Şi nici nu ştiu de unde ar putea să mai vină. Dar cred că fiecare dintre noi ar trebui să reflectăm la această întrebare. Cert este că, în interviul cu Al. Cistelecan (*Vatra*, decembrie 1990), Virgil Ierunca răspundea fără echivoc: „N-am fost invitaţi nici chiar de Uniunea Scriitorilor, ci numai o simplă coincidenţă a făcut să asistăm la conferinţa lor. De altfel am stat mai mult pe culoarele Palatului Congresului – în sală se vorbea, după mai mult de un sfert de veac de totalitarism, despre drepturile de autor."

→

De vorbă cu scriitoarea Aliona Grati

Raia ROGAC

Născută în anul 1972, la Chişinău. Critic şi istoric literar, doctor habilitat în filologie, conferenţiar universitar. Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova şi al Uniunii Scriitorilor din România. Conduce publicaţia *Dialogica. Revistă de studii culturale şi literatură de la Chişinău*. A publicat cărţile: *Magda Isanos. Eseu despre structura imaginarului* (2004), *Privirea Euridicei. Lirica feminină din Basarabia. Anii '20–'30* (2007), *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie şi carnavalesc* (2009), *Paul Goma. Iniţieri în textul literar* (2011), *Vladimir Beşleagă: cronotopul zborului frânt* (2013), *În dialog cu Mihai Cimpoi* (2013), *Cronici în reţea: metaliteratura.net* (2016), *Dicţionar de teorie literară. 1001 de concepte operaţionale şi instrumente de analiză a textului literar* (2018), *Chişinău. Morile timpului. Eseu de imagologie literară* (2020) ş.a.

Raia Rogac: *Vreau să ştiţi chiar de la începutul interviului că atunci când am fost invitată de Corina Rezneac, şefa secţiei de promovare şi comunicare a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu" din Chişinău, la lansare, mi s-a spus că va fi un eveniment de suflet şi nu voi regreta. Lucru care s-a adeverit întru totul, ba mai mult, mi s-a părut că toţi cei prezenţi, cunoscuţi şi necunoscuţi între ei, se simţeau uniţi, în atmosferă domina o energie pozitivă, probabil, spiritual Regele Mihai era cu noi. El avea să spună că viaţa i-a fost o lungă aşteptare, l-am aşteptat şi noi şi prin această nouă carte ne este şi mai aproape. V-aţi referit detaliat în debutul cărţii* Regele Mihai şi Basarabia. O poveste uitată de neuitat, *Bucureşti, Eikon, 2021, la provocările şi motivele care au condus la realizarea acestui volum, am înţeles că unele lucruri au mai rămas pe dinafară. Aş vrea să recapitulaţi pe scurt, pentru a-i determina pe cititori să caute cartea în librării sau la bibliotecă.*

Aliona Grati: E adevărat, cartea a fost răspunsul meu la o provocare pe care mi-au declanşat-o funeraliile regelui Mihai, mai exact, atitudinea poporului român faţă de acest eveniment. Şi până atunci, ceva vag şi, în acelaşi timp, persistent s-a strecurat în mintea mea sub forma unor întrebări: de ce regele tuturor românilor nu a fost şi regele meu? Mai precis, de ce nu l-am perceput drept regele meu? M-am întrebat, fireşte, dacă în preajma mea nu se aflau unii mai informaţi. Şi atunci am pornit un fel de investigaţie *sui-generis* ale cărei rezultate primare mă consternau, dar, totodată, mă şi intrigau. Eram dornică să ştiu ce a însemnat instituţia regală pentru basarabenii separaţi îndelung în crisalida altei culturi şi ce a mai rămas, după mai mult de jumătate de secol, în memoria lor despre ultimul lor rege? Îi mai încearcă vreo nostalgie? Sau au ajuns insensibili la acest trecut al lor? Mi-am pus metodic întrebări, am vrut să dezleg misterul care plana asupra lui şi am încercat să dau răspunsuri. Cercetările mele s-au născut din nevoia covârşitoare de a umple un gol. Un gol pe care l-am resimţit cu acuitate eu şi, îmi închipui, congenerii mei. Am început să notez totul, astfel că, după un timp, am adunat o colecţie neaşteptată de evocări, mărturii orale sau scrise, articole din presa interbelică, texte mai mult sau mai puţin literare scrise în Basarabia care îi pomeneau numele. Mi-am continuat cercetarea şi îmbogăţit viziunea, mi-am umplut biblioteca cu materiale, cu tomuri despre regii şi reginele României, în dorinţa neostoită de a găsi confirmări şi repere. Numărul de autori şi de cărţi s-a dovedit impresionant. În spaţiul deconcertant al oglinzilor, al fragmentelor şi perspectivelor diferite pe care mi le-au pus la dispoziţie cărţile, evocările şi dialogurile cu martorii oculari, regele meu s-a decantat şi s-a conturat într-o imagine. Despre acest itinerariu intelectual şi emoţional am încercat să povestesc în această carte.

R.R.: *În continuare, să disecăm succint conţinutul, începând cu structura volumului, care este un pic mai altfel, pentru că mai cuprinde, în afară de capitole şi paragrafe, şi „oglinzi"… O să le numesc pentru că însăşi denumirea lor e o provocare pentru cititorul fidel:* I. Vizitele lui Mihai în Basarabia; II. Mihailiada basarabenilor; III. Regele Mihai despre Basarabia, *acesta cu două subcapitole:* 1. Cum trece un rege în poveste şi 2. Povestea în imagini.

A.G.: Cartea mea, rezultat al unei investigaţii ştiinţifice cu metodă, a căpătat forma unui mozaic al scriiturii, a unei colecţii de oglinzi ale memoriei, onestă şi scrupuloasă. Am încercat să înţeleg, pornind de la un corpus de texte literare, ce a însemnat, cum a fost perceput, imaginat şi mai ales povestit regele Mihai, implicit regalitatea, de către basarabeni după o perioadă de câteva decenii de interdicţii asupra subiectului. Mai exact, mi-am propus să urmăresc reprezentarea regelui Mihai, în literatura produsă de locuitorii de astăzi din raza geografică a fostei cândva provincii Basarabia aparţinând Regatului României. Când zic „literatură", am în vedere sensul larg al noţiunii, de la creaţiile din cultura populară (textele folclorice apărute în epoca regelui Mihai, recitate şi astăzi de seniori; evocările martorilor oculari), la literatura cultă scrisă recent (memorii, jurnal, roman). Am însoţit însă comentariile textelor cu descrieri ale contextului istoric care au provocat aceste creaţii. Compartimentele enumerate de dumneavoastră se axează pe imaginile simbolice cu care a fost învestit regele Mihai, implicit regalitatea, la rândul ei, reprezentată de personaje-simbol care au constituit idealuri împărtăşite de basarabeni, dar şi piese de rezistenţă în memoria culturală a poveştilor de azi. În partea a III-a am inversat perspectiva, pentru a urmări cum se reflectă basarabenii în oglinda regelui Mihai. Ori de câte ori a fost provocat să vorbească despre Basarabia, Mihai I nu s-a pierdut în evocări melancolice ale vremurilor şi ale geografiei idilice din copilărie şi tinereţe. Rana provocată de pierderea ţinutului şi ciopârţirea României i-au înnegurat amintirile. Discursul regelui s-a desfăşurat între două atitudini esenţiale – una care ţine de o logică istorică, unde prevalează ideea că Basarabia (spre deosebire de ţările baltice, cu care a împărţit aceeaşi istorie la un moment dat) a fost, înainte de pactul Ribbentrop-Molotov, parte integrantă a spaţiului românesc, mai mult, a Regatului României, şi tratând-o ca atare.

A doua vine din respectul pentru voinţa oamenilor care s-au pomenit într-o altă entitate statală şi care ar trebui să-şi hotărască de sine stătător soarta şi viitorul. În toate cazurile, răspunsurile i-au fost simple şi în acelaşi timp de o solemnitate sacramentală. În compartimentul final, am încercat să mai conturez încă odată imaginea unui rege Mihai în imaginarul colectiv al basarabenilor. Regăsirea regelui a însemnat pentru personajele acestei cărţi o recuperare a idealului din copilărie, o adevărată experienţă spirituală, dar şi plăcerea de a povesti fapte şi întâmplări magice. Se poate vorbi şi de o credinţă subliminală a evocatorilor în puterea de reactualizare a trecutului prin actul narării. Poveştile basarabenilor, de la cele ale martorilor oculari la cele cristalizate în naraţiunile culte ale scriitorilor, sunt exemple convingătoare că omenirea nu se poate desprinde de mituri, credinţe, rituri şi visuri. Această constantă a structurii umane de a se alimenta dintr-un fond imaginar colectiv preexistent a asigurat trăinicia în timp a memoriei regalităţii în condiţiile în care nici laicismul cultural, nici negarea brutal-ideologică nu au încurajat-o, iar sensibilităţile mitice şi religioase pe care se sprijinea au fost sistate, se părea, pentru totdeauna.

Povestirile recente pe tema regalităţii în general, al căror personaj este regele Mihai în particular, se focalizează în jurul câtorva personaje care au în profunzime ansambluri mitologice de când lumea, comportând adevăruri primare ale conştiinţei colective. Tocmai de aceea Mama şi Fiul, Regele şi Prinţul, Prinţul Făt-Frumos, Bunul Împărat, Regele Reîntregitor, Regele Apărător de Ţară, Regele Unităţii Naţionale etc. s-au cuibărit în conştiinţa supravieţuitorilor şi au alcătuit pretexte pentru noi poveşti. La aceste mărturii s-au adăugat fotografiile care ilustrează cele povestite printr-o altă formă de artă, cea fotografică. De remarcat că fotografiile au ca subiect în exclusivitate relaţia regelui Mihai cu Basarabia.

→

În ceea ce mă priveşte, pentru această întrebare socot deosebit de edificator un fragment din scrierile memorialistice ale doamnei Sanda Stolojan (v. *Jurnal din exilul parizian 1990-1996,* Humanitas, 1999, p. 14) care ne relatează următoarele: „La 7 martie (1990) François Mitterrand a înregistrat o întâlnire cu scriitorii români la Bucureşti. I-am scris în legătură cu emisiunea văzută la TV. Am încercat să-l fac să înţeleagă că intelectualii intervievaţi i-au ascuns rolul *exilului parizian* în timpul erei Ceauşescu. Au trecut sub tăcere pe Paul Goma, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca şi alţii. Au uitat că la fiecare călătorie la Paris se duceau la Monica L. în secret, că emisiunile la Radio Europa Liberă (*Teze şi Antiteze la Paris*) au arbitrat reputaţia lor în România. Ani în şir, scriitorii români au visat să fie lăudaţi de postul Europa Liberă parizian. Erau şi cei ca Marin Sorescu, care călătoreau nestânjeniţi sub Ceauşescu în schimbul tăcerii păstrate asupra realităţii, cantonându-se într-o poezie şi o proză cu simboluri şi metafore care puteau trece drept un simplu joc – ceea ce erau – un joc de esteţi… iresponsabili… Astăzi, aceleaşi metafore sunt prezentate ca singurul mijloc de-a rezista pe-atunci dictaturii, de-a spune lucrurile fără a le spune – cu alte cuvinte, ca argument în apărarea compromisurilor cu sistemul. Vor fi în stare intelectualii să se vindece de spusul pe ocolite devenit la unii o a doua natură?"

Întrebarea cu care se încheia fragmentul citat mai sus rămâne să apese – şi după trei decenii – asupra conştiinţei tagmei scriitoriceşti. Cu condiţia, desigur, dacă aşa ceva îşi mai face simţită prezenţa într-o actualitate ca a noastră. O afirmaţie a lui Virgil Ierunca din acelaşi dialog cu Al. Cistelecan pare că sintetizează concluziv esenţa tuturor acestor întâmplări şi în sensul că atunci, în anii '90, eram „o societate care întârzia să-şi vină în fire". Astăzi, după mai mult de trei decenii de la pretinsa despărţire de comunism, nu sunt semne că s-ar fi ivit între timp o speranţă de schimbare. Trăim, în continuare într-o *societate care, nici după mai mult de trei decenii, nu dă semne că ar mai putea să-şi vină în fire.*

D.Ş.: *Cum ar fi fost destinul literar şi omenesc al lui Virgil Ierunca dacă ar fi rămas în România socialistă?*

D.A.: Felul în care a decurs viaţa – sub communism – a tuturor intelectualilor şi scriitorilor în istoria recentă a României vă oferă un răspuns mai mult decât edificator la această întrebare.

Dialoguri esenţiale

R.R.: *A fost nu numai o provocare această carte, dar şi un risc, ţinând cont că după 1990 s-a scris mult despre regalitate, din interior şi din exterior. Îmi dau seama după numărul mare de referinţe bibliografice că aţi adunat o bibliotecă întreagă pentru a vă documenta. Care surse v-au impresionat cel mai mult? Eu cred că la o a doua ediţie a cărţii se vor găsi şi mai mulţi donatori, care să vă pună la dispoziţie noi materiale legate de numele Regelui Mihai.*

A.G.: Istoria relaţiilor dintre regele Mihai şi basarabeni s-a ţesut pe imaginea unui rege din cărţile şi evocările altora. Povestea relaţiei dintre regele Mihai şi Basarabia încearcă să ocupe prim-planul. Nu într-un mod uzurpator, anihilant, ci constructiv, iradiant, capabil să lărgească frontierele celor cunoscute.

Mihai nu a avut viaţa unui personaj de basm. A fost un om cu bune şi rele, hărăzit de Domnul să fie prinţ şi rege locuind un context aparte. I s-a întâmplat tot ce i se poate întâmpla unui om viu, nu a fost scutit de suferinţă şi deziluzii. Nu e o viaţă oarecare însă, e mai mult decât omenească. Îi depăşeşte potenţialul prin raza ei de influenţă asupra celorlalţi. Urmărindu-i parcursul existenţial din cărţile biografilor săi şi din mărturiile membrilor familiei regale, am rămas cu gândul, impregnat de o bună doză de romantism, că viaţa lui a repetat cumva pe cea a patternului personaj de basm supus încercărilor şi nesiguranţelor, manifestând slăbiciune şi curaj, dar situându-se mereu deasupra răului, învingându-l. Regele proiecţiilor mele se situează în acest „deasupra răului", un transcendent ce se alcătuieşte din segmentul între modelul ideal şi omul real. Ceea ce pot spune în acest moment e că am avut destule date şi instrumente pentru a înţelege contextul în care a luat unele decizii istorice magistrale, legate inclusiv de soarta Basarabiei. Nu am autoritatea să le caut scuze, nici nu le judec. Sunt fapte de constatat şi de luat aminte.

Oprirea regelui de a reveni în ţară între 1992 şi 1997 a atras atenţia noastră asupra lui. Prin tratamentul aplicat lui, autorităţile româneşti post-decembriste i-au sporit, în mod conştient sau ba, capitalul de simpatie populară şi, implicit, au şters stratul de indiferenţă de pe constelaţia imagistică a legendarului monarhic naţional. Plecat în cealaltă lume, regele a lăsat în urmă, inevitabil, capitalul de semnificaţii pe care vremurile le-au închegat în el. Ar trebui să-l tratăm cu destul calm şi să-l valorificăm cât se poate de bine în cultura noastră.

Odată cu trecerea timpului, rămân tot mai puţini martori direcţi ai epocii. Dispar şi duc cu ei în cealaltă lume imagini preţioase, amintiri importante. Narativul regelui Mihai văzut cu ochii basarabenilor merită a fi continuat, pentru a menţine vie imaginea – simbolul prinţului frumos, al tânărului rege ctitor de biserici, al omului curajos luptând cu tentaculele sovietice şi al regelui alungat din ţara sa, dar reuşind să-şi menţină verticalitatea şi demnitatea.

R.R.: *Cartea a apărut la Editura Eikon, editorul fiind Valentin Ajder, care este cu rădăcini din Basarabia, s-ar putea ca şi în familia lui să fi existat vreo poveste reală despre Regele Mihai. În familia mea, şi mama, şi tata povesteau uneori despre regii şi reginele României, inclusiv despre regele Mihai, erau fotografii şi calendare. Tata a făcut armata română, în prima parte a celui de-Al Doilea Război Mondial a luptat cu armata română, cea de-a doua, cea de pe urmă, cu armata sovietică, însă, pentru că a fost ostaş şi a luptat cu armata română, n-a fost considerat veteran de război şi nu primea cadouri de 9 mai… Pentru noi, elevii din şcoala sovietică, regii şi reginele erau concepuţi ca personaje din poveste. Când mă gândesc că trecuseră doar vreo 20 de ani după încheierea războiului şi cât de abil au şters din mintea noastră perioada interbelică şi nu numai. Volumul acesta e o recuperare a memoriei noastre, a regilor şi reginelor noastre, îndeosebi a regelui Mihai. Părerile despre ultimul rege român sunt şi acum împărţite. Îmi amintesc că la sfârşitul anului 1990 eram la un schimb de experienţă la Agenţia RomPress din Bucureşti, am trăit pe viu acea nelinişte şi agitaţie la prima încercare a regelui Mihai de a veni în România. Totuşi, să nu uităm că întrebarea a fost despre Editură şi editor… Aţi mai colaborat?*

A.G.: Eu vreau să subliniez altceva. Revenirea, fie şi de scurtă durată, a regelui Mihai în viaţa basarabenilor izolaţi de el vreme îndelungată, mă refer la vizita de la Ţiganca din 2006, a fost un semn pentru ei că trecutul poate fi revizitat fără vreun pericol. Sentimentul securităţii a fost favorabil amintirilor, evocărilor, povestirilor, poveştilor. În cea mai mare parte a lor, vocile din această carte sunt ale contemporanilor lui Mihai, ale celor care îşi definesc identitatea prin raportare la el. Sunt vocile martorilor direcţi ai epocii, ale generaţiei care se identifică, în virtutea vârstei ei, cu epoca regalităţii româneşti şi cu cel care reprezintă simbolic ultimii ei ani – Mihai I. Este ultima generaţie care şi-a însuşit cu trăinicie valorile, aspiraţiile, idealurile regalităţii la vârsta copilăriei, cea mai prielnică contagiunilor mentale. Poveştile lor ne fac să pătrundem în climatul istoric şi imaginar al lumii de altădată. Totodată, este cunoscut faptul că memoria orânduieşte estetic amintirea, transformând-o în povestire, întrucât, aşa cum punctează teoreticianul imaginarului, Gilbert Durand, „orice amintire din copilărie, prin dubla-i putere a prestigiului pe care-l conferă lipsa de griji primordială, e din capul locului operă de artă". Desigur că mărturiile din această carte sunt ca nişte poveşti. În imaginaţia populară dintotdeauna, faptele de seamă ale regilor au căpătat un caracter fabulos şi au alimentat scenariile poveştilor. Producţiile epopeice şi rapsodice care au însoţit viaţa împăraţilor au tradus nevoia poporului de acte întemeietoare, de eroi, de făpturi frumoase şi exemplare. Sub regimul comunist, această producţie folclorică a fost pusă la index şi nu a avut cum să evolueze. După dezmembrarea Uniunii Sovietice, subiectului regalităţii nu i s-a acordat nicio atenţie, depozitarii creaţilor populare pe această temă au fost descurajaţi să le dezvăluie. Ceea ce am făcut eu a fost să dau voce acestor oameni cu experienţa inedită de a fi martorii regalităţii.

Ceea ce am încercat să fac a fost să propun o colecţie de evocări literaturizate, aparţinând locuitorilor fostului spaţiu al provinciei Basarabia, cuprinzând forme felurite, de la flash-urile de memorie ale supravieţuitorilor la poveştile auzite de la bătrâni şi creaţiile scriitorilor. Acestea restituie o parte din trecut care, din neatenţie, din pură întâmplare sau premeditat, s-a ascuns în pliurile uitării şi s-a făcut cocon, aşteptând vremuri mai bune.

R.R.: *Acest interviu este pentru revista* Curtea de la Argeş. *Aţi dori să vă prezentaţi noua carte,* Regele Mihai şi Basarabia. O poveste uitată de neuitat, *la Zilele revistei, care se vor actualiza odată cu scăderea gradului de complexitate a pandemiei?*

A.G.: Cu plăcere, abia aştept invitaţia.

R.R.: *Era cât pe ce să uit: trebuie să amintim şi despre film, care completează fericit această carte. Eu cred că a doua ediţie poate fi completată cu un CD alăturat.*

A.G.: Aşa este, lansarea cărţii la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" a fost însoţită de proiectarea unui film despre vizitele regelui Mihai I la Chişinău, autori Aliona Grati şi Nicolae Enciu, doctor habilitat în istorie. Este ultimul episod din filmul documentar *Vizitele monarhilor la Chişinău*, primele două fiind dedicate prezenţelor ţarilor şi ţarinelor, regelui Ferdinand şi reginei Maria şi ale regelui Carol al II-lea. Mulţumesc pentru sugestie, aşa voi face, pentru că filmul completează expresiv povestea din carte.

R.R.: *Vă mulţumesc mult.*

Semn(al) de carte

Timotei Aioanei, *Amintiri aşezate în rama prieteniei. Gânduri pentru familia Ilisei*, Editura Semne, Bucureşti, 2021

O carte despre prieteni şi prietenie este un catehism de viaţă. Un manual cuprinzând lecţii practice cu mesaj inclus. (…) În această companie se înscrie şi Preasfinţitul Părinte Timotei Aioanei cu recentul volum *Amintiri aşezate în rama prieteniei*. Cartea este aidoma unui cadran solar (…) având în centru, bornă principală, o familie, în jurul căreia rotesc, pe diferite orbite ale prieteniei, dar străbătute de un fir călăuzitor comun, mai multe efigii încrustate în bronzul timpului. O saga pornind de la o familie, decantată în semeni aflaţi în contact de admiraţie cu aceasta. Este vorba despre familia Ilisei, bine cunoscută de autor: preotul Ilie Ilisei-tatăl şi scriitorul Grigore Ilisei-fiul – cu accent puternic asupra fiului. (…) Scriitorul Timotei Aioanei se dovedeşte a fi un cronicar bine aşezat în jilţul vorbei, fără grabă – *căci cuvântul din poveste înainte mult mai este* – dar şi fără zăbavă. (…)

Condeiul din mâna scriitorului-arhiereu Timotei Aioanei este unul de sorginte nobilă, aureolat de har divin. (Ion Andreiţă, în Cuvânt-înainte)

Ioan C. Popa, *Destine frânte. Pagini despre românii din est (1917-1954)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2014

Prezenta lucrare este rezultatul mai multor ani de cercetare asupra problemelor privitoare la destinul românilor din Bucovina, Basarabia şi din stânga Nistrului. Ea valorifică deopotrivă experienţa dobândită de autor prin contactul direct cu realităţile din fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească, realizat pe timpul unei misiuni diplomatice la Chişinău, în perioada 2000-2004, precum şi documentarea efectuată pentru lucrările anterioare – *Românii, Basarabia şi Transnistria* (ediţii în 2009, 2010 – limba rusă şi 2012) şi *Mecanisme de putere ale regimului totalitar comunist în perioada bolşevismului. Impactul în Basarabia şi Transnistria* (2011), ambele editate sub egida Fundaţiei Europene Titulescu. (Autorul, la începutul cărţii)

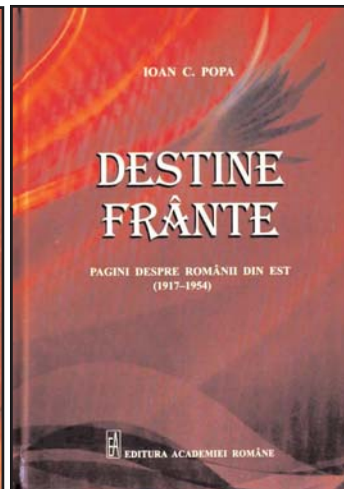
Zeno Gârban, *Almae Matres Mundi. Universităţi europene de la începuturi la anul 1600*, ediţia a 3-a, vol. I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2021

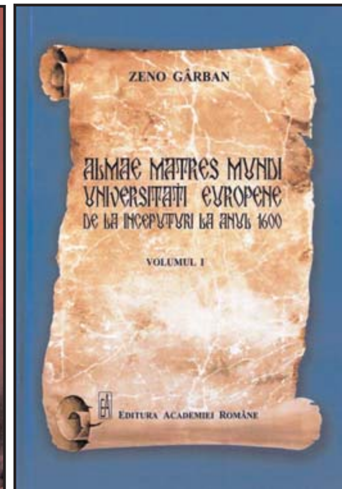
Lucrarea impresionează prin bogăţia informaţiei, adunate din variate surse, cu priceperea unui om de ştiinţă pentru care biblioteca este un templu fără secrete.

Volumul ne oferă o imagine a evoluţiei învăţământului superior din Europa, prezentând istoria universităţilor europene, condiţiile în care au fost create şi au existat fiecare, mergând de la înfiinţarea lor în vremuri străvechi până în zilele noastre. În volum sunt menţionate şi mari personalităţi care au studiat pe băncile acestor universităţi în decursul anilor. Aflăm astfel şi numele unor intelectuali români care au fost studenţi ai unor mari universităţi europene.

Publicată ca omagiu adus Universităţii din Cluj la centenarul său ca universitate românească (unde autorul a studiat în anii tinereţii sale), lucrarea dezvăluie rădăcinile istorice ale acestei universităţi şi frământările prin care a trecut de-a lungul anilor. Sunt interesante şi datele despre punerea bazelor pentru fondarea unei şcoli superioare în Moldova, la Cotnari, în secolul XVI. (Acad. Ionel Haiduc, în Cuvânt-înainte)

V. Voiculescu, G. Ciprian şi Urmuz

Trei liceeni prieteni, predestinaţi literaturii

Florentin POPESCU

În literatura de la noi n-au fost/nu sunt deloc puţine cazurile în care anii şcolarităţii unui scriitor au constituit punctul de pornire al creaţiei acestuia, explicând sorgintea şi originalitatea unor creaţii de valoare, adesea fundamentale în contextul general al acesteia.

Studiul biografiei unui literat înseamnă nu numai un posibil izvor de cercetări de ordin sociologic, ci şi fereastra spre înţelegerea mai exactă, mai aplicată a operei lui.

La acestea şi la încă multe altele m-am gândit când am consultat calendarul literar al anului în care am intrat, 2022, şi am aflat că la 17 martie începe ceea ce mulţi comentatori şi cunoscători ai patrimoniului cultural românesc numesc „Anul Urmuz", timp în care este celebrat unul dintre cei mai originali şi bizari scriitori din întreaga noastră literatură.

Comentat de-a lungul timpului din varii unghiuri, considerat de către Eugen Ionescu un precursor al expresionismului şi al absurdului, Urmuz ne-a lăsat moştenire o operă foarte restrânsă în dimensiuni (nouă proze), însă polivalentă în semnificaţiile ei şi menită să reziste timpului.

Vasile Cârlova şi Urmuz reprezintă două cazuri rare: Primul a scris doar cinci poezii, dar comentariile pe marginea lor s-au numărat în zeci, poate chiar sute de pagini de carte; celui de al doilea opera îi este „augmentată" şi evaluată într-o bibliografie de şase-şapte ori mai mare.

Despre „paginile bizare" ale lui Urmuz s-au pronunţat mulţi, de la Eugen Ionescu şi Geo Bogza până la cercetătorii de azi. Mai puţin s-a scris, însă, despre anii şcolarităţii acestui prozator.

Aşadar, făcând un salt înapoi, în timp, vom vedea că în anii ciclului şcolar secundar, petrecuţi la cunoscutul Liceu „Gh. Lazăr" din Bucureşti, destinul lui Urmuz s-a „împletit" îndeaproape cu cele ale altor doi viitori scriitori: Vasile Voiculescu şi George Ciprian.

Toţi trei erau buzoieni, chiar dacă Urmuz s-a născut la Curtea de Argeş – ceea ce i-a făcut să se împrietenească repede, ştiut fiind că dintotdeauna originea comună din acelaşi spaţiu geografic, îi determină, mai ales pe tinerii aflaţi printre străini, să se apropie unii de alţii. Iar atunci când sunt animaţi de aceleaşi idealuri, legătura nu este numai sentimentală, ci şi spirituală, ajungând de nezdruncinat.

Prin anii '30 ai veacului trecut, Nicolae Crevedia publica în paginile revistei *Universul literar* o serie de interviuri cu scriitori ai momentului, aflaţi în atenţia criticii literare şi a cititorilor. Un astfel de interviu a fost şi cel solicitat lui V. Voiculescu, ale cărui *Poeme cu îngeri* (volum publicat în 1927 şi un an mai târziu distins cu Premiul Societăţii Scriitorilor Români) stârnise oarecare vâlvă şi chiar unele controverse în presă. Este vorba de un interviu în care aflăm două schiţe de portret: a lui Urmuz şi a celuilalt coleg al lui V. Voiculescu, George Ciprian.

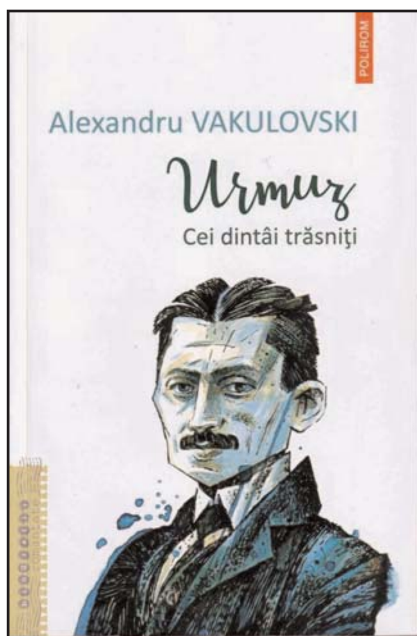
„Socot – i se confesa autorul *Poemelor cu îngeri* lui N. Crevedia – că Urmuz şi Ciprian sunt cei dintâi trăsniţi din Europa. Pe timpul când nu se ivise încă nici expresionismul, ei făceau o literatură aşa de nouă, de surprinzătoare şi de ciudată că nu ştiai ce să crezi. Primele nuvele ale lui Urmuz erau extrem de scurte – 20-30 de rânduri – şi se caracterizau prin neaşteptatul situaţiei, prin incoerenţa stilului, prin frângerea dintr-o dată a gândului. Mi-aduc aminte de o bucată a lui care începea: «Era o frumoasă zi de toamnă şi peţitoarea nu venise încă». Iar sfârşitul: «Aha, zise el în limba spaniolă, şi dispăru după o perdea»."

Ceva mai la vale evocarea continuă: „Înfiinţasem o societate literară pe care o botezasem «Cap de raţă»; ca să consfinţim cu sânge numele ei, într-o noapte ne-am introdus în curtea directorului Păun şi am tăiat capetele tuturor raţelor. A fost, se înţelege, scandal mare."

Micile „năzdrăvănii" nu se opresc, însă, aci, V. Voiculescu mai amintind şi cum un profesor de istorie „ca să scape de lecţie, ne da să facem conferinţe". Cei doi ştrulubatici, „ca să-l mistifice pe acel profesor inventau tot felul de «fapte istorice». Aşa, bunăoară, „unul dintre ei a spus, pe un ton foarte serios, că Ştefan cel Mare avea obiceiul să se urce într-un hârdău, doi slujitori îl purtau aşa până la biserică şi la înapoiere, la palat, cerea să fie aruncat cu hârdău cu tot într-un coteţ. Elevul afirma că citise într-o cronică, iar profesorul nu ştia ce să creadă."

V. Voiculescu ne mai spune că, totuşi, dincolo de farse şi şotii, proprii vârstei, obişnuiau să se strângă la o masă de mustărie şi să discute filosofie.

Se ştie că Urmuz era încă de pe atunci iniţiat în muzică. Ba, mai mult, era compozitor şi totodată muzician care îşi delecta prietenii cântându-le din Beethoven şi Wachmann. Aşa stând lucrurile, cel intervievat de N. Crevedia ne mai mărturiseşte: „Ca să putem lua parte la concert, spărgeam geamurile de la Ateneu". Tuşa imaginii se încheie cu o opinie exprimată din perspectiva timpului: „...faptul că era timid, modest şi poet, la care se adăuga o boală incurabilă, l-au hotărât să-şi pună capăt zilelor, împuşcându-se la Şosea, într-o toamnă, acum opt ani.

ROMULUS SĂLĂGEAN
ABSURDISTAN SAU TZARA LUI URMUZ
EDITURA EURO VIDA 2000

Literatura lui, o formă tragică, de ironie faţă de public şi o neizbutire a lui însuşi, a fost băgată în seamă întâi de Arghezi, care i-a publicat primele bucăţi în *Cugetul românesc.* Păcat însă că în vederea publicării, căutând să le refacă, Urmuz mai mult le-a stricat."

Citind destăinuirile lui V. Voiculescu din interviul citat, n-am rezistat tentaţiei de a privi şi ceva mai departe, în postumitatea celor trei amatori de „năzdrăvănii" de la Liceul „Gheorghe Lazăr" de odinioară.

Caractere, temperamente, structuri sufleteşti diferite, cei trei componenţi ai Societăţii „Cap de răţoi" s-au manifestat literar pe paliere variate, pe cât de deosebite unul faţă de celălalt, tot pe atât de originale, care au permis operelor lor dăinuirea în timp, perenitatea.

Lui Urmuz, care a trăit cel mai puţin în comparaţie cu colegii şi prietenii lui din amintita „Societate" (la numai patruzeci de ani şi-a pus singur capăt zilelor), posteritatea i-a oferit şansa nu numai de a fi cel mai original dintre cei trei, ci şi scriitorul cu un posibil acces la universalitate.

Cel mai entuziasmat de scrierile lui Urmuz a fost Geo Bogza, care nu ne-a dat numai o caracterizare a scriitorului, ci a şi editat ulterior, la Câmpina (între ianuarie şi iulie 1928) o publicaţie purtând numele autorului *Paginilor bizare.*

El însuşi un nonconformist (în 1929 publica *Jurnal de sex,* iar în 1933 *Poemul invectivă,* scrieri de mare răsunet în epocă), Geo Bogza scria, între altele: „Urmuz, alături de Eminescu, prin zbuciumul şi sfârşitul lor tragic, prin încăpăţânarea de a nu găsi în viaţă vreun confort oarecare, sunt singurii la noi care au ridicat pulsaţiile literaturii până acolo unde peste ocean le-a dus Edgar Poe şi în Franţa galeria ciudată, de panopticum, a «poeţilor blestemaţi»."

Atent la mişcarea literară din ţară, într-o scurtă retrospectivă a acesteia şi de la înălţimea lui de membru al Academiei Franceze, reprezentant tipic şi totodată un adevărat reper al literaturii absurdului, Eugen Ionescu se întreba retoric şi-şi răspundea tot el: „Este Urmuz un suprarealist autentic? Poate că, deoarece nu părăseşte niciodată luciditatea sa ironică, e numai un caraghios, un frate spiritual al lui Jarry. Sau încă, dacă vrem să descoperim oarecari implicaţii, poate fi considerat un fel de Kafka mai mecanic şi mai grotesc? Suprarealiştii din România îl consideră şef de coloană. În orice caz Urmuz este într-adevăr unul din premergătorii revoltei literare universale, unul din profeţii dislocării formelor sociale, ale gândirii şi ale limbajului din lumea asta, care, astăzi, sub ochii noştri, se dezagregă, absurdă ca şi eroii autorului nostru."

Pornind de la opiniile de mai sus, Dumitru Micu notează la rându-i: „Urmuz a scris în opoziţie nu doar cu literatura contemporană lui, ci cu literatura română din toate timpurile şi, mai mult decât atât, cu producţia scriptică a umanităţii. E cel mai straniu dintre autorii români, precursor pe plan mondial al (anti)literaturii structurate pe principiul absurdului, proza urmuziană e o parodie radicală a ceea ce azi se numeşte «limbaj de lemn». Ducând la ultima expresie posibilă antiliteratura, aceste proze conţin totuşi literatură, în schiţă extrem caricaturală, evident, Pompiliu Constantinescu crezând că poate identifica în ele embrioni de teme şi tipuri... Existând «comedia tragică», tragicul se poate disimula sub învelişul parodicului şi absurdului. Parodiind vorbirea în formule, Urmuz semnalează implicit tragedia limbajului."

Fireşte, din acest punct, proza lui Urmuz rămâne deschisă tuturor interpretărilor.

Fără îndoială, situată la polul opus celei a lui Urmuz, creaţia lui V. Voiculescu se înscrie pe linia unui tradiţionalism de bună factură, caracterizat de înscrierea poetului pe orbita liricii religioase, numele poetului devenind, în timp, referenţial în arealul acestei poezii despre care s-a scris mult şi pe marginea căreia au glosat numeroşi comentatori. Cel mai avizat dintre ei rămâne, totuşi, G. Călinescu, criticul care a fixat cu exactitate portretul lui Vasile Voiculescu – poetul de până la *Sonetele de senectute,* pe care, necunoscându-le, autorul *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* (din simplu motiv că ele au apărut după moartea criticului) nu le-a putut remarca nici frumuseţea şi originalitatea.

Referindu-se, aşadar, la poezia lui V. Voiculescu de dinainte de 1941, G. Călinescu observa: „Fără să caute culoarea, peisajul d-lui Voiculescu devine colorat prin felul în care este văzut. E ceva aici din arta icoanei pe sticlă ardeleneşti, la care petele de culoare sunt materia, şi liniile configurative accidente ce se pot înlătura fără primejdia de a desprinde zugrăveala... Sunt în opera lui Voiculescu destule poeme pe temeiul cărora să-l putem socoti, fără să ne facem silă conştiinţei, unul dintre cei mai de seamă poeţi contemporani." În consens cu marele critic, Ion Pillat ducea şi mai departe aprecierile aceluia, punând un binevenit accent pe lirica religioasă: „Ancorarea permanentă în misticism, în credinţă, în mit nu supără deloc, căci poetul... a reuşit mai ales de la volumul *Poeme cu îngeri* încoace prin arta sa de a întrebuinţa imaginea şi comparaţia poetică, integrând-o muzical şi organic în însăşi substanţa versului, să ne dea cam în felul vizionar şi puternic al evocărilor din *Biblie* – o realitate vie şi apropiată simţurilor noastre şi totuşi transcendentală şi încărcată de taine infailibile. Poezia lui Voiculescu din acest punct de vedere este poezia cea mai interiorizată ce a avut-o vreodată poezia română."

→

Seniori ai culturii

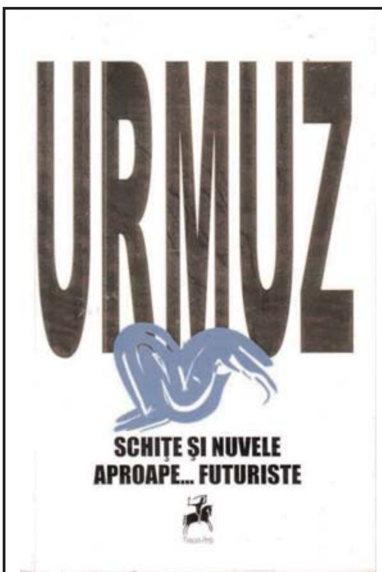

Schiţe şi nuvele aproape... futuriste. Despre laboratorul lui Urmuz

Lucian COSTACHE

Laboratorul de creaţie, manuscrisele pot fi o importantă sursă pentru a vedea cum creează un scriitor: scrie uşor, găsind rapid forma care să-l exprime, sau caută până la teroare forma cea mai adecvată. Plecând de la exemplul lui Eminescu, ale cărui manuscrise dovedesc îngândurări febrile ale formei şi concepţiei, cu multe variante, de la cuvinte la texte întregi, unele dintre ele devenite variante definitive, dar şi o sursă de clarificare a sensurilor unui text, cunoscând valoarea şi importanţa contextului în care se definitivează sensurile unor cuvinte, expresii etc., Laboratorul lui Urmuz, aşa cum îl aflăm din cercetarea dlui acad. Ion Pop, ne-a dat posibilitatea formulării unor judecăţi de valoare, de sesizare a unor caracteristici altfel mai dificil de surprins la un scriitor la care textul e o „ţesătură de semne" (în înţelesul pe care îl dă Eugen Coşeriu) pe muchie de cuţit, cu „latenţe interpretative" (Nicolae Apostolescu) intersectate şi originale şi de aceea… *bizare.*

Am susţinut în lucrarea noastră *Urmuz sau Despre paradox*, vol. I, II (Ed. Zodia Fecioarei, Colecţia Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeş*, 2020) că în privinţa autorului născut la Curtea de Argeş ne aflăm în situaţia călătorului ce se află la o intersecţie de drumuri, i se propun numeroase direcţii şi pe orice cale ar apuca, aceea e, paradoxal, cea potrivită. De aici, numeroasele deschideri de interpretare oferite de Urmuz. De aceea, textele sale sunt şi o aventură a sensurilor cuvintelor, de farmec aparte, iar notarea minuţioasă a variantelor din manuscrise a fost nu numai bine-venită, ci şi ispititoare. Trebuie să recunosc că atunci când am lucrat la cercetarea noastră, a trebuit să fac abstracţie, pe cât s-a putut, de variantele din ediţia îngrijită de domnul academician Ion Pop, pentru a acorda toată atenţia formelor definitive, finale, cele publicate şi „alese" (parţial) de autor. Aşa mi-am putut permite să alunec în *întregul bizar* urmuzian, judecând textele pas cu pas, cuvânt cu cuvânt, ca să zic aşa, cu naivitate conştientă, cu dorinţa de lectură genuină. Nu am putut însă evita, lucru de altfel imposibil, pentru că *nimic nu se naşte din nimic,* opiniile generale sau la obiect ale acelor performeri în studiul Avangardei şi al operei lui Demetrescu-Buzău, ai *urmuzismului:* Ion Pop, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Nicolae Balotă, George Muntean, Eugen Negrici, Solomon Marcus, Adrian Marino, Al. Husar, Dumitru Micu, Marin Mincu, Andrei Oişteanu, Constantin Cubleşan, Ana Olos, Giovanni Rotiroti, Domenico Jacomo, Corin Braga, Adrian Lăcătuş, Emilia Drogoreanu, Matei Călinescu, Mircea Cărtărescu, Radu Cernătescu, Lucian Raicu, Artur Silvestri, Constantin Zărnescu, dar şi Ilarie Voronca, Perpessicius, G. Călinescu, Al. Piru, Tudor Arghezi, Saşa Pană, Geo Bogza, George Ciprian, Eugen Ionescu, Eliza Vorvoreanu, fiecare cu contribuţia sa (substanţială uneori şi cu dorinţa de a-i găsi un loc binemeritat lui Urmuz în marea literatură a *Avangardei frondiste*, româneşti şi europene, în istoria literaturii române, pe linia Caragiale – Urmuz – Eugen Ionescu, a absurdului şi suprarealismului, dar şi a unei tendinţe particulare, unice: *urmuzismul*), fie cu referiri la operă, la viaţa scriitorului ori la ambele aspecte.

Ediţia domnului academician Ion Pop *URMUZ. Schiţe şi nuvele aproape... futuriste* are redutabilul merit de a scoate în evidenţă un adevărat artist al cuvântului, care cumulează efectul sonorităţilor cu sensurile proprii şi figurate ale cuvintelor, cu numeroase latenţe, ce construiesc conotaţii paralele şi deci o lectură „după înzestrarea intelectuală şi lingvistică, după sensibilitatea estetică a cititorului". La acestea se adaugă farmecul liniilor narative propuse, ce alunecă unele în altele, se desprind unele din altele şi călătoresc un timp împreună în ţesătura textelor. Fără acestea, textele lui Urmuz rămân la o înţelegere de suprafaţă şi nevalorificate estetic, ca artă a cuvântului. Ediţia în discuţie susţine şi densitatea extremă în semnificaţii a acestor texte atât de scurte, de frondă faţă de caracteristicile consacrate, de definiţie, ale unor specii literare numite ostentativ: *Pâlnia şi Stamate. Roman în patru părţi; Fuchsiada. Poem eroico-erotic şi muzical, în proză* (o epopee anticlasică: „în proză"); *Cronicari (Fabulă)*, chiar textul eseistic sau ştiinţific, de fapt, o parabolă-pamflet, cum e *Puţină metafizică şi astronomie.*

Domnul academician face precizări ce trebuie reţinute, pentru că tocmai acestea, prin contrast, dau argumentele care înregistrează creuzetul în care Urmuz decantează substanţa operei sale de ceea ce trebuie să rămână precipitat şi depus în manuscrise. De exemplu: *Cronicari. Fabulă,* „singura scriere poetică a lui Urmuz a fost notată de Saşa Pană după comunicarea orală a actorului Grigore Marinescu, prieten al autorului, după cum mărturiseşte editorul din 1930 al *Paginilor bizare*". Caracter de fabulă, de ghicitoare amuzantă, cu scenariul cunoscut, cu punerea în scenă a liceenilor, are şi textul dedicat părintelui Mitrofan.

→

Cea mai mare revelaţie a operei lui V. Voiculescu s-a produs după moartea acestuia, *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară*..., apoi povestirile fantastice, determinând critica şi istoria literară să reevalueze creaţia scriitorului, înscriind-o într-o nouă viziune. Îndeosebi povestirile au stârnit un ecou critic puternic, autorul lor demonstrând, în chip magistral şi original totodată, că marile resurse ale gândirii magice, esoterice, credinţele populare nu s-au epuizat şi că pot fi readuse la lumină altfel decât au făcut-o Sadoveanu, Gala Galaction, Ion Agârbiceanu şi Mircea Eliade.

Cel mai longeviv dintre membrii naivei Societăţi „Cap de răţoi" de la Liceul „Gh. Lazăr" a fost George Ciprian (14.IV.1883 – 7.VI.1968).

Actor şi totodată autor dramatic de primă mână, G. Ciprian s-a impus şi a rămas în literatură prin două piese referenţiale: *Omul cu mârţoaga* (premiera pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti a avut loc în 1927) şi *Capul de răţoi.* Lor li se alătură, desigur, câteva scrieri memorialistice.

G. Călinescu, criticul căruia nu-i scăpa nimic din tot ce mişca în viaţa literară interbelică (şi nu numai) era de părere că „Privită cu lupa, comedia *Omul cu mârţoaga* este un mozaic de toate varietăţile teatrale câte au putut intra în experienţa unui actor (Ibsen, Strindberg, Pirandello)... De fapt, piesa e un «mister» şi deocamdată unica scriere teatrală veritabil mistică... În ea găsim cea mai adâncă demonstraţie că providenţa divină există şi cea mai completă exteriorizare a tensiunii ce se cheamă credinţă. G. Ciprian s-a relevat ca un mic Calderon al nostru."

Cât priveşte *Capul de răţoi*, nu există nicio îndoială că autorul i-a pus acest titlu chemând din amintire năzdrăvăniile din cadrul „societăţii" liceale cu titlul omolog.

Cum era de presupus şi de aşteptat, dramaturgul a dat sensuri profunde piesei, păstrând din vremurile şcolii doar aspiraţia către libertate şi către idealuri ce ies din sfera faptelor comune.

„*Capul de răţoi* – citim într-un loc – era o noutate absolută, propunând alternativa absurd-nonconformistă realităţii terne de fiecare zi. Obiectivele şarjei satirice sunt inerţia, falsul, laşitatea. Neîndoielnic, *Capul de răţoi*... are ascunse în naraţiunea dramatică filoane tragice, ţinând de alterarea esenţei umane. Chiar dacă nu sunt sondate direct, pulsaţia lor nu poate fi ignorată... Considerată prin raportare la momentul apariţiei în dramaturgia românească, piesa lui Ciprian poate fi socotită o scriere preionesciană." (*Dicţionarul general al literaturii române*, ed. II-a, litera C, 2016). Pentru unul dintre comentatorii mai noi ai operei lui G. Ciprian, *Capul de răţoi* este o „parabolă în duh urmuzian, care îşi disimulează înţelesul simbolic prin verva ludică" (Florin Faifer).

Aşadar, tradiţionalism (V. Voiculescu), expresionism (Urmuz), germeni ai literaturii absurdului (G. Ciprian) – trei direcţii literare distincte, ilustrate la maturitate de trei foşti colegi de la Liceul „Gh. Lazăr", uniţi atunci într-o frumoasă prietenie, fişa lor de existenţă din acei ani vibrând de dragostea pentru literatură, în care se iniţiau cu o nepotolită dorinţă de informare şi de instruire. („Discutam cu lumea despre Platon. De astă dată discutam serios, căci citeam multă filosofie", mărturisea V. Voiculescu în interviul citat mai la începutul acestui text.)

Ce au însemnat cei trei tineri în literatura noastră, ce au lăsat în urma lor se ştie şi se recunoaşte ca atare de vreme ce operele lor au sporit patrimoniul de valori al culturii naţionale.

Posteritatea a fost recunoscătoare cu cei trei mai mult decât în cazul altor scriitori, intraţi parţial sau definitiv într-un con de umbră. La puţină vreme după ce V. Voiculescu a trecut în lumea îngerilor despre care a scris şi după ce uimitoarele *Sonete închipuite ale lui Shakespeare* şi povestirile fantastice au stârnit mari valuri de admiraţie în rândul criticilor şi al cititorilor, steaua marelui scriitor a început să se înalţe tot mai sus pe cerul istoriei culturale a ţării. Academia Română l-a primit postum ca membru al ei, editurile i-au publicat scrierile în tiraje de masă, iar autorităţile locale buzoiene i-au acordat preţuirea de care a fost privat în ultimii ani, cei în care comuniştii l-au trimis pe nedrept la închisoare.

Buzoienii i-au reconstruit casa natală după planurile iniţiale. (Ironie a sorţii: vitrinele în care până atunci au stat, la Muzeul judeţean, operele lui Nicolae Ceauşescu au fost destinate să adăpostească exponate voiculesciene.) Casa-muzeu, deschisă publicului, reconstituie cu fidelitate biografia celui omagiat prin obiecte personale, piese de mobilier, manuscrise, ediţii ale operei ş.a.

Tot pe plan judeţean anual are loc un festival-concurs de literatură, purtându-i numele, laureaţii lui citind sau recitând din textele premiate lângă bustul lui V. Voiculescu, realizat de Oscar Han şi amplasat în curtea casei memoriale.

Piesele lui George Ciprian au fost într-o vreme jucate cu sălile pline, pe scenele unor mari teatre din Bucureşti şi din ţară, iar buzoienii l-au omagiat pe acest mare concetăţean al lor prin înfiinţarea uni teatru municipal care îi poartă numele.

În ce-l priveşte pe Urmuz, acesta a avut, atât în viaţă, cât şi după moarte o situaţie specială. Opera lui, comentată din varii unghiuri, nu de puţine ori, nu numai că a fost editată în mai multe rânduri, ci în plus, el a devenit şi un reper pentru alţi scriitori, cărora ori le-a devenit model de ceea ce înseamnă expresionismul şi literatura absurdului (la modă cu câteva decenii în urmă), ori le-a sugerat noi căi literare de urmat, nebătute de alţii. În acest context, o recentă apariţie editorială (*Urmuz sau despre paradox*, de Lucian Costache, 2020) prefaţează magistral manifestările prevăzute a se desfăşura în „Anul Urmuz", care va începe în luna martie a acestui an.

Readucerea în prim-planul atenţiei a lui Urmuz şi omagierea lui s-au petrecut/se petrec, însă, şi în alte forme decât cele editoriale. Din câte ştim, programul de manifestări omagiale în „Anul Urmuz", conturat sub egida revistei *Curtea de la Argeş*, cuprinde manifestări de mare interes, mai ales pentru admiratorii acestui straniu şi unic scriitor pe care Argeşul şi Buzăul (prin părinţii şi strămoşii lui) l-au dat literaturii naţionale.

Urmuziana

Într-o vizită la o mănăstire, „grupul de reporteri”, cum se prezentaseră liceenii unui călugăr ospitalier, după mâncare, vin şi „tutiun”, se spovedi inedit, lăsând cucernicului, pe un jilţ cocoţat pe o masă, lângă o lampă cu gaz, aprinsă, un bilet scris cu slove, cu litere chirilice: „Părinte Mitrofane/ Cu barbucica-n cioc,/ Îţi place coţofane/ Cu măduvă de soc?” Nicolae Cârstea considera că, „după stil, catrenul pare a fi fratele *Cronicarilor,* cunoscuta fabulă” a lui Urmuz. (Evocarea aventurii îi aparţine lui G. Ciprian, *Scrieri,* I, EPL, p. 17.) Elevii de liceu luaseră obiceiul de a crea poezioare pornind de la rime date, păstrându-se însă forma consacrată, clasică; fabula este o astfel de poezie care impune o construcţie „fixă”, o anecdotică, afabulaţia, adică pretextul, tema şi o morală, adică o concluzie a temei. Şi pentru că specia presupune personificare în structura tramei, adică a fabulei propriu-zise, Urmuz o transferă în morala „edificatoare”: „Pelicanul sau babiţa”.

Trebuie să precizăm aici că absurdul urmuzian este unul cu totul special, bazat în primul rând pe o bună cunoaştere a limbii române, pe un joc lingvistic bine judecat şi de aceea surprinzător, printr-o logică „ermetizată” ce trebuie adânc pătrunsă: textele sale sunt încifrări lingvistice, de al cărui „automatism” sau „pură gratuitate” avem obligaţia să ne îndoim. Dificultatea vine tocmai din surpriza unor corespondenţe în lumea reală şi din plusul semnificativ al cuvintelor. Ne vine în minte formularea lui Kierkegaard: „Cred pentru că este absurd”.

Nu numai pentru biografia lui Urmuz aceste informaţii sunt importante, ci şi pentru analiza operei. Deşi Eliza Vorvoreanu trage unele concluzii în urma unor opinii critice exprimate timp de aproape 40 de ani, sunt câteva puncte de vedere cu impact critic. În primul rând, sursele de inspiraţie şi atitudinea lui Urmuz faţă de acestea –, detaşarea afectivă care permite perspectiva ironică asupra evenimentelor, asupra realului imediat. Apoi: selectarea unui anumit tip de eroi şi a comportamentului social al acestora; compararea cu eroii lui Caragiale; aspectul „nenatural” al personajelor şi al faptelor lor lipsite de logică, adică nemotivate şi care nu duc nicăieri. Peste acestea se aşază umorul specific, marca inconfundabilă Urmuz, grotescul şi absurdul ca efecte estetice (Eliza Vorvoreanu preia opinii din valorificările anterioare ale operei urmuziene). Se adaugă procedeele stilistice şi de construcţie, de viziune artistică: simbolul, metamorfoza, asocierea unor cuvinte (dar şi a sensului propriu cu sensurile figurate ale aceluiaşi cuvânt). Ce e totuşi remarcabil în observaţiile Elizei Vorvoreanu e insistenţa asupra caracterului *estetic* al schiţelor lui Urmuz, aşa cum le numeşte, scrise „pentru a-i delecta pe alţii”, nu din vreo „agitaţie bezmetică”, şi asupra caracterului elaborat al prozelor sale: „compuse în plină luciditate şi discernământ”. Geo Bogza consemnează că, după războiul din 1916, Urmuz „continuă cu regularitate slujba de la Casaţie, dar ceasuri întregi petrece cu pianul pe care îşi încearcă melodii proprii. Duce o viaţă de ascet şi de izolat.” (Revista *unu*, anul III, nr. 31, Noiemvrie 1930)

Un alt exemplu, pe care îl reţine domnul Ion Pop este cel legat de „o variantă a finalului schiţei” *Puţină metafizică şi astronomie.* Pentru acest text, manuscrisele scot în evidenţă tendinţa de simplificare şi de exactitate a mesajului, chiar de esenţializare şi clarificare, confruntându-se, în fapt, două teorii, una *metafizică* (religioasă) şi alta astronomică (ştiinţifică), care, deşi diferite, au acelaşi rezultat: totul e „fără rost şi necesitate”. Stabilind protagoniştii, „La început – ziseră toţi comesenii laolaltă nu este adevărat că...”, se oscilează între <toţi> <unii din> comesenii <laolaltă> <deoparte>. Sub Nota 5: „chiar de la început <de-a dreptul> <dintr-odată> <a vorbi ceva> <a grăi> a grăi ceva”, în final: „astrele să fi învăţat chiar de la început a grăi ceva”. În enumerarea de sub 8. se elimină „şarpele cu ochelari” şi rămân doar „peştele-cufăr” şi „peştele-ferăstrău”. Judecând paragraful, definind „singura cauză”, ce are „setea încâlcelei şi contradicţiei”, se menţin *speciile* care ar putea semnifica o contradicţie, paradoxul: una care strânge – „peştele-cufăr” – şi alta care risipeşte, care taie – „peştele-ferăstrău” –, una egoistă şi alta altruistă, risipitoare, una care adună lacom şi alta care taie, ferăstruieşte cufărul.

În *Notă asupra ediţiei,* domnul academician precizează că „Ediţia-reper rămâne cea realizată de Saşa Pană, care a preluat, în mod firesc, versiunile tipărite ale celor două proze în 1922 în *Cugetul românesc,* dar nu şi *După furtună*, despre a cărei publicare în aceeaşi revistă se pare că nu ştia; a recurs, aşadar, la versiunea apărută postum în *Contimporanul.* Pentru *Algazy & Grummer* s-a folosit de textul tipărit de Arghezi în revista *Bilete de papagal,* ca fiind versiunea trimisă chiar de prozator, cu şase ani mai devreme, după cum am menţionat în studiul introductiv. Pentru *Plecarea în străinătate* şi *Cotadi şi Dragomir*, versiunile de pornire au fost cele publicate în revista *Punct.* La alcătuirea ediţiei sale, Saşa Pană a consultat, totuşi, şi caietul ce reuneşte toate prozele scriitorului, aflat în Biblioteca Academiei Române, dar a avut la dispoziţie în arhiva proprie şi două versiuni manuscrise din *Plecarea în străinătate*, una din *Emil Gayk*, precum şi o variantă din *Algazy & Grummer* şi *Fuchsiada.* Tot în Biblioteca Academiei a ajuns, din colecţia Ion Pillat, şi manuscrisul schiţei *După furtună,* predat de autor redacţiei *Cugetul Românesc*.

Păstrând, aşadar, ca reper ediţiile din 1930-1970, am procedat, totuşi, la o confruntare atentă a lor cu versiunile tipărite anterior şi cu manuscrisele oferite de sursele menţionate. Această confruntare a permis şi corectarea unui număr de lecţiuni greşite ale primului editor sau a unor erori de tipar preluate din versiunile tipărite în presă. Dar ea a deschis şi calea spre laboratorul scriitorului, studiat numai parţial până acum pe baza celor două proze, *Gayk* şi *După Furtună,* adnotate de George Muntean, care descoperise «caietul roşu» de la Biblioteca Academiei Române.”

Aşadar, pe de o parte, avem o *ediţie critică* în care se stabileşte textul *definitiv* şi, pe de altă parte, o imagine completă a laboratorului urmuzian, care dovedeşte şi o înaltă conştiinţă artistică, dar şi concepţia ludică a prozelor sale, care dau farmec, profunzime, grotesc şi tragi-comic, paradoxal, creaţiei sale, îmbinare care ar sta, printre altele, numite şi nenumite încă, la baza direcţiei urmuziene a Avangardei româneşti şi europene: a urmuzismului.

Trebuie să facem însă o diferenţă între ceea ce înţelegem prin *versiune, variantă* şi *înlocuire, corecturi* ale unor cuvinte, structuri, construcţii, chiar propoziţii şi paragrafe. Ceea ce scoate în evidenţă ediţia îngrijită, cu studiu introductiv şi note de Ion Pop, se potriveşte cum nu se poate mai bine cu nota domniei sale la *Fuchsiada*, când înregistrează diferenţele referitoare la compoziţiile artistului Fuchs – din B.A.R. („caietul roşu” de la Biblioteca Academiei Române) şi A.S.P. (Arhivele Saşa Pană), dar care se potrivesc şi scrisului lui Urmuz, biografiei sale: „Artistul ezită la început, dar, fiind exhortat fără încetare să cânte, hotărî să se supună. Atunci el scoase tiptil prin întredeschizătura capacului [de pian] numai mâinile şi *execută* pe claviatură *în mod cu totul superior – şi ca frazare şi ca tehnică şi ca interpretare şi ca stil* (subl. n.: L.C.) – <şase> <cinci> 6 concerte, <patru> <cinci> 4 fantezii, <trei etude> <cinci etude> 3 etude şi cinci sonate, iar apoi, trei ore în şir, făcu game şi studii <speciale de «legato», de «staccato»> <şi> <precum> şi «Schule der Geläufigkeit» [Şcoala dexterităţii, uşurinţei, cursivităţii].” (Ion Pop, *Op. cit.,* Nota 1, p. 116.)

Studiul introductiv, *În atelierul lui Urmuz,* evidenţiază, cu insistenţa necesară şi convingătoare a exegetului, că autorul *Paginilor bizare* acorda o „atenţie aproape maniacală cuvântului”, citându-l şi pe Saşa Pană care observa, citind în manuscrisele din „lădoiul de circa un metru cub” că „fiecare din aceste schiţe [erau] corectate şi transcrise, şi din nou corectate şi retranscrise de opt, de zece şi unele de mai multe ori. Munca mea de mai multe zile a fost să descopăr versiunea ultimă la care s-a oprit autorul.” Ediţia în discuţie a fost încă un pas înainte, deosebit de benefic, în a înţelege mai bine textele lui Urmuz, lăsând mereu locul unei alte intersecţii de la care să plece căi de interpretare neaşteptate. Exegetul reţine în analiză şi cuvântul *rezidii*, pe care-l consideră „important, fiindcă, în mare măsură, lumea obiectelor şi a personajelor lui Urmuz e una reziduală, de resturi aproape de descompunere, frizând registrul imundului”. (*Op. cit.*, p. 13) Observaţia ne-a condus la ideea că lumea lui Urmuz nu este numai una reziduală, ci, mai ales, este una extrem de fragilă, în care obiectele şi fiinţele se topesc unele în altele şi că, în definitiv, lumea materială e făcută din aceeaşi substanţă, fără să aibă vreo *cauză* sau vreo *finalitate,* multiplicabilă în forme întâmplătoare şi fluide. Şi produsele minţii au aceeaşi „consistenţă”, de vreme ce şi poemele sunt *resturi* aruncate precum *cârpele şi arşicele, cărate cu roaba,* precum molozul, de Grummer şi ascunse de Algazy; sunt mâncate, pe furiş, sub plapumă, de Grummer, cel care se dă bolnav. Pasajul ne-a permis asocieri interesante cu legături de ideologie literară, cu avangarda.

Relevăm şi o altă observaţie a criticului, cu legătură directă la laboratorul de creaţie al scriitorului: „Atât cât ne pot permite manuscrisele existente, observăm că prozatorul, care are o adevărată plăcere de a adăuga sau scădea din aceste îngrămădiri lucruri, simte la un moment dat nevoia să-şi tempereze această exuberanţă a colecţionarului de «obiecte găsite», îngrămădite în depozitul de convenţii atrase în discurs în virtutea unui soi de inerţie. Şi se poate constata, într-adevăr, comparând variantele existente, că şi pune în act această nevoie, renunţând la superfluu, reducându-şi catalogul rezidual şi păstrând doar ceea ce e necesar efectului urmărit.” Se afirmă câteva caracteristici esenţiale ale prozei lui Urmuz: 1. conştiinţa sa estetică, urmărirea unui *efect* artistic, literar (*a atrage anumite convenţii în discurs,* adică în ceea ce numim *„cum* scriem” – *discursul* –, asta înseamnă); 2. coerenţa interioară a textelor urmuziene, perfecţiunea lor epică, narativă –, *povestea*, acea *istorie* care dă cursivitate întâmplărilor, *aşteptarea, suspansul, finalul* etc., caracteristici ale epicului (Adrian Marino); 3. topirea semnificaţiilor, inclusiv a tuturor numelor proprii, nu întâmplător unele puse ca titlu, în semne lingvistice cu sensuri multiple şi cu latenţe interpretative delicioase (vezi întreaga valorificare critică, nu numai prin cei citaţi mai sus, remarcabili, dar şi a altora); 4. paradoxal, esenţializarea expresiei, „înfrânarea fanteziei”, cum o numeşte George Muntean.

Prin propria sa muncă, de laborator sau „de atelier”, cum numeşte domnul academician Ion Pop efortul de compoziţie al scriitorului născut la Curtea de Argeş, literatura română, cultura română a primit într-adevăr „prima ediţie critică URMUZ” a *Paginilor bizare:* „Poate că viitorul va propune şi alte aproximări ale acestui insolit discurs literar-antiliterar. E, totuşi, un pas înainte care va putea conduce – se poate spera – către lecturi şi mai aplicate şi mai comprehensive ale «paginilor bizare» după ce câteva trepte în «subpământa» lor au fost coborâte.” (Ion Pop, *op. cit.*, Studiu introductiv: *În atelierul lui Urmuz,* Ed. Tracus Arte, Ediţia a II-a, p. 52.)

Ediţia critică a domnului academician Ion Pop a rodit inevitabil fără „semnul relativităţii” încă de la prima sa ediţie (2012), reeditarea fiind, ca orice lucrare *clasică*, de valoare, absolut necesară, ca o contribuţie nu numai la cunoaşterea şi înţelegerea operei urmuziene, dar şi a Avangardismului românesc şi european. Sunt revelatoare cuvintele lui Domenico Jacomo, scriitorului traducător în germană a *bizarelor* lui Urmuz, care încheie ediţia Ion Pop a *Schiţelor şi nuvelelor aproape… futuriste*, „editate exemplar de Ion Pop”: „Deci din trei motive mă bucur pentru apariţia acestei ediţii. Primul, pentru că reaminteşte opera unuia din cei mai mari scriitori români. Al doilea, pentru că mă pot număra printre cei care au moşit acest lucru şi, al treilea, pentru că furnizează o bază întregită a textului pentru noua mea traducere în limba germană, încheiată deja de ani de zile şi adormită în sertarul meu, aşteptând să fie trezită şi gătită să ia formă de carte pentru a-l răpi din nou şi pe cititorul german în cu adevărat bizarele pagini urmuziene.” (Cuvânt de încheiere: *Paginile bizare ale lui Dinu Pillat – o descoperire*. În: Ion Pop, *op. cit.*, pp. 170-173).

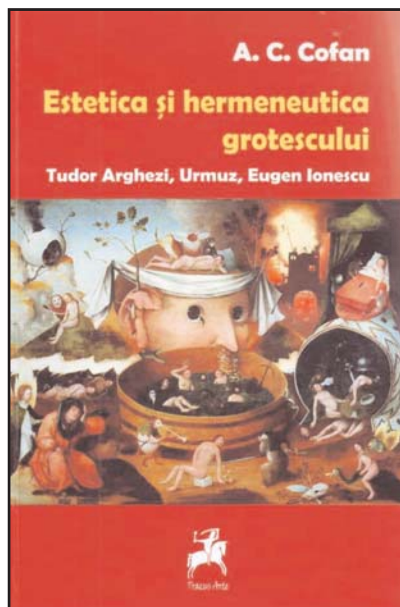

Søren Kierkegaard – un filosof pentru Urmuz?

Ana OLOS

In **„spicuirile" sale profesorale**, cu enumerări pe puncte şi note de subsol despre „adevărata viaţă a lui Urmuz", Eliza Vorvoreanu scria că „îndrăgostirea" lui Demetru de cei patru mari filosofi germani, Hegel, Kant, Schopenhauer şi Nietzsche, s-a datorat cursurilor lui Titu Maiorescu la care asistase ca student. Dovada preocupărilor filosofice ale lui Demetru ar fi fost acele caiete pierdute în care îşi notase cugetările şi din care au rămas doar nişte file răzleţe. Astfel că, în afara acelor „firimituri", avem doar fabula şi prozele sale ca sursă condensată, dar distorsionată de imaginarul ironic, cu aluzii ambigui, interpretabile în fel şi chip. Micul roman *Pâlnia şi Stamate*, în care eroul e filosof (caricatură a lui Maiorescu?), conţine şarade, unele uşor de dezlegat, cum ar fi „lucrul în sine" kantian, menţionat chiar de două ori. Exemplificat probabil prin acel „căţel de usturoi", un deliciu pentru filosofia limbajului, conţinând şi o referinţă la *Lumea ca voinţă şi reprezentare* a lui Schopenhauer, prezent şi cu acea Nirvana din budism, o bifurcaţie ducând şi la poetul preferat al lui Mitică, Eminescu, alta la Caragiale şi articolul său *În Nirvana,* publicat după moartea poetului. Iar în „statueta ce reprezintă un popă (ardelenesc) cu o sintaxă în mână" ni se pare că îl recunoaştem pe teologul lingvist şi filosof Samuel Micu Klein, traducător şi a unei cărţi de logică. (Din nou o aluzie la logicianul Maiorescu?) Dar ne împiedecăm la „şi", punctele de suspensie oferindu-ne o pauză de gândire pentru „20 de bani bacşiş". (O recompensă celui care a dezlegat şarada?) În „masa fără picioare", precum şi în acele „calcule şi probabilităţi", traducătorul în italiană şi comentatorul avizat şi consecvent al lui Urmuz, Giovanni Rotiroti, pe lângă referinţe la Platon şi Socrate şi lunga listă de asocieri cu scriitorii înrudiţi cu Urmuz, întrevedea o aluzie la matematicianul filosof Leibniz, adăugându-l apoi şi pe Pascal, primul inventator al unei maşini de calcul (*Pagine bizzarre*, Salerno Editrice, Roma, 1999). Făcusem eu însămi referiri la Pascal în *Pelicanul şi babiţa. Introducere în urmuzologie* I (Umbria, Baia Mare, 1998) şi mai multe la filosofi precum Nietzsche, Platon şi alţii în comentariile din „Banchetul lui Stamate", în *Subteranele textului „Pâlnia şi Stamate". Introducere în urmuzologie* II (Umbria, 1999). O abordare doctă, în amănunt, a posibilelor corespondenţe dintre Urmuz şi Nietzsche, cu o analiză în detaliu a sofismelor, o face Carmen D. Blaga în magistrala sa teză de doctorat, devenită carte: *Urmuz şi criza imaginarului european* (Hestia, Timişoara, 2005). Tot ea atrage atenţia, în capitolul „Ştiinţa veselă", asupra textului „mai puţin ficţional", apărut abia în ediţia din 1970 a lui Saşa Pană, *Puţină metafizică şi astronomie,* pe care îl interpretează ca pornit dintr-o frază a monografiei *Nietzsche* a lui Constantin Rădulescu Motru, reeditată în 1916. De unde şi datarea aproximativă în jurul anului 1916, la fel cu *Pâlnia şi Stamate*, „când preocupările teoretice ale scriitorului se intensificaseră, dar şi «când viaţa lui era alta»", scrie citând din *Spicuirile* Elizei Vorvoreanu şi considerând textul „un banchet al filosofilor pozitivişti", potenţând „contrastul dintre idealismul de orientare teologică [prin referirea ironică la *incipitul* Evangheliei Sf. Ioan] şi materialismul plat" (pp. 277-278). De altfel, cercetătoarea, influenţată de scrierile filosofului Cornelius Castoriadis, consideră că „pentru înţelegerea prozei lui Urmuz (ca şi fenomenul modernităţii în ansamblu) recursul la filosofie este inevitabil", preluând şi definiţia acestuia, „filosofia e asumarea totalităţii celor ce pot fi gândite, întrucât ei i se cere să reflecte toate activităţile noastre" (Castoriadis, 1997, apud C. Blaga, p. 70). La sfârşitul cărţii sale, Carmen Blaga menţionează şi un număr de întrebări fără răspuns privind prozele urmuziene, considerând că opera lui nu e nici pe departe epuizată în ce priveşte posibilităţile de interpretare. Aserţiune confirmată şi de numeroasele scrieri despre opera lui Urmuz în ultimii ani, printre care se remarcă şi cele două volume de comentarii şi analize extensive ale lui Lucian Costache din *Urmuz sau Despre paradox* (Ed. Zodia Fecioarei, Piteşti, 2020).

Pornind de la interesul (pasiunea?) pentru filosofie al lui Demetru, scriind despre stagiul petrecut la Bârlad în timpul războiului (*Curtea de la Argeş*, nr. 1, ianuarie 2022), am imaginat o posibilă „întâlnire" a lui cu numele şi opera lui Kierkegaard, aşa cum cei care au scris despre Urmuz au încercat mereu să-l compare cu variaţi autori, invocând similitudini/paralele cu operele lor. În monografia sa *Urmuz* (Aula, Braşov, 2002), Adrian Lăcătuş îi găseşte o „familie spirituală". După el, această familie a apărut „răspândită până nu demult, la periferia literaturii europene, producând o literatură cunoscută postum, tocmai din pricina viziunii sceptice şi angoasate pe care o exprimă". Printre numele de scriitori evocate ca „solitari" şi „desolidarizaţi cu spiritul epocii", îi aminteşte pe Kafka, Bacovia, Harms, Schultz, Gombrowitz, văzând în ei „inovatori radicali" şi „ironişti care dispreţuiesc entuziasmul auroral de tip avangardist", caracterizaţi printr-o „negare a vieţii şi a interiorităţii, mai degrabă decât încercarea de a şterge graniţa dintre artă şi viaţă, încercare definitorie pentru avangarde" (p. 24). Interpretând scrierile lui Urmuz, Adrian Lăcătuş face deseori referire la „fundalul întunecat, uneori imperceptibil, dar mereu prezent al scenelor parodice din prozele lui Urmuz", la angoasele sau nihilismul unor eroi. Ceea ce ne face – înainte de a trece la cercetarea asociaţiilor cu filosofia lui Kierkegaard – să căutăm de unde vine acest fundal întunecat şi sursa angoaselor lui Demetru însuşi.

Pentru Demetru, „botezul focului" s-a petrecut în campania din Bulgaria. Mobilizarea a început în noaptea de 22 iunie 1913, armistiţiul cerut de bulgari s-a semnat la 18 iulie, iar Tratatul de pace în 10 august, la Bucureşti. Nu au fost confruntări militare de anvergură, numărul soldaţilor români omorâţi de holeră fiind cam de zece ori mai mare decât al celor căzuţi în luptă. Dar relatările din presa vremii prezentaseră războiul fără prea multe referi la greutăţile cu care s-a confruntat armata (cf. Claudiu Lucian Topor, „Al Doilea Război Balcanic, mai spectaculos în presă decât în realitate", Historia.ro). Terminat cu un succes diplomatic pentru România, războiul a fost trăit cu totul altfel de cei care participaseră la el, decât văzut de presă şi imaginat de politicienii de la Bucureşti. Scrisă probabil după război şi apărut în revista *Punct*, nr. 9, abia în 1925, schiţa-portret *Emil Gayk* pare să fi fost un fel de răzbunare a lui Urmuz contra politicienilor care „militau" din siguranţa cancelariilor lor, fără să fi văzut câmpul de bătaie. Carmen Blaga demonstra convingător că politicianul care inspirase figura lui Emil Gayk fusese conservatorul Nicolae Filipescu, ministru de război între decembrie 1910 şi martie 1913, care militase în perioada neutralităţii pentru intrarea României în război de partea Antantei. Însă nimic nu ne opreşte să bănuim şi aici o aluzie la Titu Maiorescu, ministru de Externe şi prim-ministru până în 1914, când se va retrage, de partea celor care susţineau neutralitatea.

Nu ştim dacă Demetru a fost silit să apeleze la echipamentul de luptă din dotare, dacă a folosit puşca sau armele albe. Şi doar bănuim ceea ce va fi simţit cel care, probabil, nu luase prea în serios exerciţiile din timpul stagiului militar. Însă pentru cel care nu rezistase la disecţiile de la facultatea de medicină, războiul fusese, fără îndoială, o experienţă de coşmar. Nu mai era vorba de nişte cadavre păstrate în formol şi oferite drept „material didactic" studenţilor, ci trupuri ciopârţite, unele încă vii şi sângerând, altele abandonate, intrate în putrefacţie în căldura verii. Suferinţa şi agonia celor bolnavi de holeră. Neputinţa medicilor şi sanitarilor de a-i ajuta pe răniţi în lipsa medicamentelor, a spitalelor de campanie şi a hranei. Să ne mirăm că Demetru s-a întors traumatizat, un om schimbat, suferind probabil de acel sindrom post-traumatic, necunoscut psihologiei de atunci? E de necrezut, de nu absurd, ceea ce scria Geo Bogza despre Demetru în perioada de după campania din Bulgaria, în scurta „Biografie" publicată în *unu*, nr, 31, noiembrie 1930: „1913. Campania în Bulgaria, la sfârşitul căreia se mută la Bucureşti ca grefier la Înalta Curte de Casaţie. Din această epocă datează unele hohote de râs care izbucneau din camera lui, unde citea fraţilor şi surorilor, mai apoi la câţiva amici, aventurile groteşti ale eroilor săi, plăsmuite încă pe vremea când era în provincie (Ghergani), cu mulţi ani înainte de primele începuturi ale dadaismului" (în *Urmuz,* ed. Ion Pop, Tracus Arte, 2017, p. 152). Pare ciudat că informaţia e reluată condensat şi în tabelul cronologic din monografia lui Adrian Lăcătuş (p. 74). Nicolae Balotă aminteşte de o nouă concentrare a lui Demetru, pentru manevre, la 30 septembrie 1914 (Hestia, 1997, p. 14), Ion Pop, în articolul din *Dicţionarul Scriitorilor Români,* R-Z (Albatros, 2002), menţiona o nouă concentrare în 1915, la Alexandria şi Bucureşti (p. 677). După Eliza Vorvoreanu, el ajunge grefier la Bucureşti abia în 1915 (*Urmuz*, ed. Ion Pop, p. 168). Oricare ar fi adevărul, important e de reţinut că, până la plecarea la Bârlad în 1916, a fost o perioadă extrem de agitată din viaţa lui Demetru. Ceea ce e inexplicabil, dar esenţial pentru a înţelege starea sa de spirit, este lipsa unei referiri la moartea fratelui Constantin, în 1914, pe care o considerăm o traumă ce s-a adăugat celei din timpul războiului.

Dintre fraţi, Constantin trebuie să fi fost cel mai apropiat de Demetru. Născut la doi ani după el, acesta îl urmase în toate, şi poate chiar îl întrecuse. Aparent, nici el nu se făcuse medic, urmându-şi tatăl ca Daniel. Era poreclit de Demetru „bulibaşa", fiindcă se voia şeful grupului său de boemi. Frumos, boem, „cu alură gravă şi funebră de «poète maudit»" cum îl va descrie colegul său Constantin Beldie. Singura sa creaţie poetică păstrată pare să fie „epitaful ce singur şi l-a elaborat (...), răpus la 29 de ani de o muză lascivă cu prea exigente ispite şi chemări de dragoste", cum scria Beldie. Epitaf în care o binecuvânta şi o preamărea pe Venus Libitina, zeiţa morţii (C. Beldie, *Memorii. [Caleidoscopul unei jumătăţi de veac în Bucureşti (1900-1950)]*, Ed. Albatros, 2000, p. 64). Surprinzătoare e acea exclamaţie (reproş? consolare?) ce apare ca titlu al epitafului: „Nu plângeţi... Nu fiţi ipocriţi!" La ce se va fi referit? Rămâne fără răspuns şi întrebarea de ce Constantin a fost înmormântat, la fel cu Demetru, alături de mormântul familiei Paşcani.

Să fi fost atunci, în 1914, după moartea lui Constantin, că i-a trecut prin minte lui Demetru gândul sinuciderii? Gest amânat, pe care avea să-l facă peste aproape zece ani. Dacă, aparent, moartea tatălui său – un om rău, cum îl taxa Beldie – fusese o uşurare pentru Demetru, o eliberare de sub autoritatea lui, nu aşa şi cea a fratelui. După înspăimântătoarele feţe ale morţii din timpul campaniei din Bulgaria, moartea fratelui său, după o agonie la care poate nici nu fusese de faţă, iar dacă da, cu atât mai mult afectat de pierderea lui, Demetru trebuie să fi cunoscut „cutremurarea" şi „disperarea" (simple concepte în filosofia kierkegaardiană) la ideea morţii. Probabil, copleşit de tristeţe, i-au trecut prin minte gânduri asemănătoare cugetărilor din predica niciodată rostită a filosofului danez, „La un mormânt", ultimul dintre *Cele patru discursuri edificatoare* (1844), idei reluate în cartea semnată cu pseudonim, dar devenită una din cele mai faimoase cărţi ale lui Kierkegaard, *Boala de moarte*, alături de *Frică şi cutremur* sau *Jurnalul seducătorului*, publicate de diferite edituri din România, după 1990, alături de *Opere* (câte 3 volume), traduse din daneză, apărute mai întâi la Amarcord din Timişoara, apoi la Humanitas.

Urmuz, file de poveste

Florian COPCEA

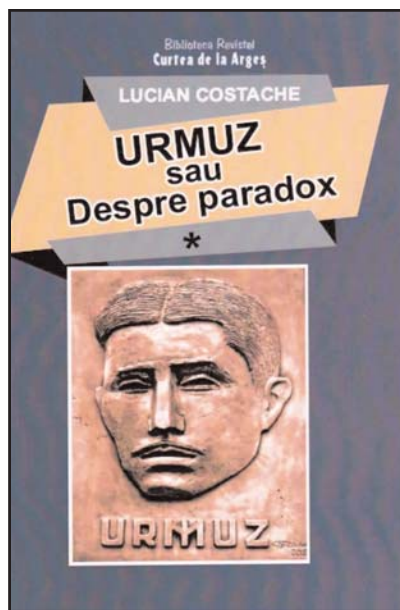
Transfigurarea paradoxului este adesea o parte fundamentală a actului radical de explorare, greu de explicat, a universului intelectual/axiologic al unui scriitor. Eliberat de complexele provocate de punerea în legătură a viziunii proprii cu catharsisul ultimului „profet ce strigă în deşert” (G. Pruteanu), hotărât să pătrundă în mecanismul morfologic/magic, de „compunere” a textelor, caracterizate „prin stranietatea absurd-fantastică a universului”, hermeneutul Lucian Costache, în masiva sa exegeză *Urmuz sau Despre paradox* (Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 2020), ne propune o incursiune substanţială în opera bizară a celui care rămâne pentru posteritate „un scriitor original dincolo de orice încercare de a-l încadra teoretic într-o ideologie literară strictă”.

Lucrarea, structurată piramidal, ne prilejuieşte accesul, fără obstacole, în lumea-puzzle, real-onirică, a „creatorului de destine” care este Urmuz. Calificat drept un reformator al literaturii române, datorită anticipării spontane a noilor paradigme narative ce aveau să marcheze sfârşitul secolului XIX, Urmuz, „cel mai subtil şi mai insolit bufon al literaturii române” (G. Pruteanu), ne spune „că nu numai lumea, nu numai Universul sunt imense, ci şi viaţa e imensă”. Lucian Costache afirmă: „Opera lui Urmuz este înalt estetică, educativă, transculturală şi poate profetică, pilduitoare. Într-o lume în care individul, din ce în ce mai însingurat, mai agresiv şi mai despiritualizat, desţelenit, robotizat în felul de a gândi şi a acţiona în viaţa de zi cu zi, din ce în ce mai uşor de manipulat şi de provocat, e în pericol de a-şi pierde sufletul şi a deveni din ce în ce mai violent sau din ce în ce mai retras, plecând într-un *undeva care nu există*.”

Sinteza *Urmuz sau Despre paradox* inventariază interpretările date de analiştii români şi străini operei urmuziene în scopul expres de consolidare a unui mit care dezvoltă conştiinţa apartenenţei la curentele timpului. Textele prin care se valorizează receptările prozelor lui Urmuz sunt pigmentate de teoretician cu comentarii pertinente, cu un înalt grad de coerenţă. Originalitatea demersului lui Lucian Costache constă atât în oglindirea arheologic-textuală a reperelor critice care gravitează în jurul acestora, cât şi a adăugării/introducerii, la/în matricea lor stilistică, a unor adnotări personale care tratează apologetic substanţa epică. Aceasta, probabil, este calea de a menţine în circuitul literar viu o personalitate unică, al cărui eu, refractar la tradiţie, deschide spre contemporaneitate vectorii unei diegeze destructive a utopicelor arhetipuri clasico-avangardiste, consacrate. „Naraţiunile urmuziene – argumentează Lucian Costache – sunt sever critice, fără să cadă în primejdia sentimentalismului sau a simplei gratuităţi, a facilului. Umorul (lor – n.n.) e mai rafinat şi ca stare, şi ca împlinire stilistică. Textele nu sunt o clovnerie de circ (dicţionarele dau ca sinonim pentru *clovnerie* şi subst. *bufonerie*). Diferenţa dintre un clovn şi un bufon e esenţială, pentru că primul joacă un scenariu pregătit înaintea spectacolului, cu mici inovaţii, în timp ce bufonul e mai puţin repetitiv şi cu ochii larg deschişi la ceea ce-i oferă realitatea imediată.”

Rezumând, lumea lui Urmuz, de un exotism aparte, puternic dominată de „magnetism epic” reface traseul iniţiatic, în „regatul” realităţii nude, al lui Dante. Spre deosebire de acesta din urmă, care identifică infernul cu „lumea cealaltă”, descriptivă şi abstractă, cea a lui Urmuz (chiar dacă în aparenţă infernul devine un simplu/decorativ accesoriu) este purtătoare de formule, simboluri şi semnificaţii definitorii pentru definirea şi deconstrucţia imaginarului absurd practicat în antume (*Pâlnia şi Stamate, Ismail şi Turnavitul*) şi postume (*Emyl Gayk, Plecarea în străinătate, Cotadi şi Dragomir, Algazy & Grummer, După furtună, Fuchsiada, Puţină metafizică şi astronomie* etc.). În consecinţă, lumea nemuritoare a lui Urmuz, nouă şi alegorică, este populată de monştri cu mască de îngeri, anume înfăţişaţi în preajma unui Dumnezeu pământean prin intenţie care îi manipulează, ca pe nişte arlechini. Opinia lui Lucian Costache este edificatoare: „Eroii schiţelor lui Urmuz sunt reali, scoşi din viaţa tuturor timpurilor (inconştienţii, îngâmfaţii plini de sine, inculţii cu pretenţii de atotştiutori etc.) – eroii lui Caragiale. Aceşti eroi, simbolizaţi, metamorfozaţi şi ironizaţi de Urmuz, prin firea lor ce trece dincolo de cadrele naturii, acţionează ca nişte umbre ce nu-şi dau seama încotro s-o apuce. Este logic, deci, e natural ca faptele lor alogice să fie povestite de Urmuz prin întrebuinţarea unor cuvinte nepotrivite, neasimilabile, nesociabile, ce, prin asociaţia lor, dau naştere unui umor inimitabil, umorul lui Urmuz. Astfel s-au născut grotescul şi absurdul în schiţele lui. Făpturile groteşti, create de el, nu i-au chinuit niciodată gândurile. Au rămas acolo, în paginile lui bizare, ca să delecteze pe alţii.”

Fără a ne referi la detaliile spectacolului rocambolesc oferit generos de personajele care vieţuiesc într-o ficţiune speculativă, vom scoate în evidenţă constatarea verosimilă a lui Lucian Costache: „Dincolo de jovialitate şi de jocul pe care ni-l propune (Urmuz – n.n.), cu subtilităţi încă

nedescifrate, scrisul său este plăcut, de un imaginar debordant şi straniu, uneori absurd, alteori suprarealist, de cele mai multe ori împreunându-le. Literatura lui e mereu un joc lingvistic cu imagini parcă din altă lume, cea a cuvântului ce se descoperă pe sine, având naivitatea copilului ce descoperă limbajul ca sursă a unei mereu alte realităţi. Stilul lui Urmuz este unitar pe întreaga sa întindere, ceea ce e specific numai marilor creatori, a căror scriitură o recunoaştem fără confuzii. Şi ce e altceva literatura, ca şi oricare altă artă, decât un joc ce inventă mereu altă lume, o *fantazie* (Eminescu)!? Ce e altceva istoria literaturii decât încercarea de a aşeza lumea, de a o *re-crea* într-o nouă formă!? Urmuz are forma sa proprie, aşa cum Brâncuşi o găsea pe a sa, în aceeaşi epocă, dar nu sculptată în piatră, ci în cuvinte.”

NICOLAE CÂRSTEA

URMUZ

Dinspre Argeş spre Nirvana

Revenind la presupusa paralelă sugerată de noi, Urmuz – Dante, vom arăta că primul, considerat fiind un inegalabil creator de personaje, nu plonjează în adâncurile abisale ale fiinţei doar pentru a se regăsi pe sine sau a da un răspuns timpului trăit, ci pentru a reface, cu ajutorul imaginaţiei, aproximaţiile unei lumi fără destin, inexprimabilă, dar existentă în act. Dante, în schimb, urmează, labirintic, ritualul exorcizant al vieţii. Pentru nevoile demonstraţiei trebuie să acceptăm, în întreaga ei amploare, ideea că lumea sa este îndepărtată de idealuri, se refugiază în spaţii ezoterice unde cuvântul, devenit utopie, nu numai că descompune imaginile vii ale sufletului omenesc, ci şi îşi explică mistificarea. Aşadar Dante construieşte o lume contrastiv-fantasmagorică, în timp ce Urmuz, paradoxal, investeşte, în trăirile personajelor, o *imediatomanie* (L. Blaga) distructivă. Totuşi, demonii lui Urmuz (metamorfozaţi în himere rătăcind „prin Haos”, ca şi ai lui Dante (aflaţi „acolo unde-orice lumină tace”), sunt hidoşi şi meschini; cei ai lui Urmuz, fiind creaţi de un Dumnezeu ipotetic şi paradoxal, luând chipul omului-însufleţit, iar ai lui Dante monstruoşi şi abstracţi, întruchipaţi fie în fiinţe fantastice, omeneşti, fie în animale, păsări, insecte sau plante, asemănătoare, bizar, personajelor din *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir.

Consideraţiile critice ale lui Lucian Costache, trebuie să recunoaştem, grefate pe receptarea operei lui Urmuz, relevă pluralitatea ideilor/teoriilor formulate de-a lungul istoriei literaturii de după tragica sa moarte. Meritul său este că fiecare dintre referinţele eruditţilor comentaţi sunt puse în relaţie cu bizarele proze urmuziene, fără îndoială acesta fiind şi unul dintre ţelurile-motivaţie pe care le-a urmărit în studiul *Urmuz sau Despre paradox.* Cercetările exegetului mai au ca obiect valorizarea bibliografică/antropologică a operei celui „mai plăsmuitor de universuri fictive din literatura noastră” (G. Pruteanu).

Iată cum îşi justifică Lucian Costache demersul: „De-a lungul timpului proza lui Urmuz a fost privită în fel şi chip, de la aprecieri entuziaste, majoritare, la contestări radicale, foarte puţine, dovedind obtuzitatea analiştilor ori, pentru a fi mai reţinuţi, refuzul bunului-gust estetic în faţa unei atare opere. Începând cu Tudor Arghezi, Saşa Pană, Geo Bogza, Mihail Cruceanu, Perpessicius, Eugen Ionescu şi continuând cu George Călinescu, Solomon Marcus, Valeriu Cristea, Paul Anghel, Marin Sorescu, Ion Pop, George Munteanu, Lucian Raicu, I. Negoiţescu, Eugen Negrici, Artur Silvestri, Ioan Petru Culianu, Marin Mincu, Ana Olos, Aurel Rău, la care s-au adăugat studii mai recente, fie în articole distincte, fie în lucrări mai largi privind mişcarea avangardistă ori modernismul în ansamblu: Adrian Lăcătuş, Daniela Petroşel, Dan Gulea, Radu Cernătescu, Irina Ungureanu, Constantin Cubleşan etc. –, fiecare adăugând o nouă dimensiune prozei lui Urmuz. Între toate acestea, autoritatea critică, analiza de detaliu a lui Nicolae Balotă şi analiza critică de încadrare în *corintic*, adică într-un stil narativ distinct, a lui Nicolae Manolescu, sunt studii care îl aşază pe Urmuz la locul cuvenit unui talent autentic. […] Incursiuni în diferite mitologii, în credinţe şi texte profetice, în istoria mai apropiată sau mai veche, în semnificaţiile multiple ale unor cuvinte, descoperite doar în strădaniile celor ce construiesc dicţionare ale limbii române istorice, în lucrări de filosofie, cum sunt cele ale academicianului Alexandru Surdu, în texte referitoare la semnificaţiile numerologice ori la fenomenul masonic, în lucrări de poetică, retorică sau semiologie, în delimitări de substanţă în teoriile despre *semn* şi *text*, ca acelea ale savantului Eugen Coşeriu etc. –, toate au fost necesare pentru a pătrunde cât mai adânc în *paginile bizare* ale lui Urmuz.” Studiul *paginilor bizare* a beneficiat şi de ediţia critică a lui Ion Pop, *Urmuz. Schiţe şi nuvele aproape... futuriste*, dând posibilitatea pătrunderii în laboratorul de creaţie, atât de frământat, al scriitorului născut la Curtea de Argeş, păstrând ca reper ediţiile din 1930 (Saşa Pană, *Urmuz. Opera completă*) şi 1970 (Saşa Pană, *Urmuz. Pagini bizare*) şi confruntate cu versiunile din aşa-numitul „caiet roşu”, descoperit de George Muntean, de la Biblioteca Academiei Române,

În dorinţa de a reconstitui cât mai fidel, la limita unor elemente de contact cu personajele auctoriale, fizionomia literară a autorului *Paginilor bizare*, Lucian Costache are inspiraţia să aducă din universul epic al textelor, fără a altera identitatea ce le-a fost dată, portretele imaginate sau reale ale eroilor. Precizează autorul: „…Dăm mai multă atenţie aspectelor legate de sufletul (psihicul personajelor), determinărilor de adâncime, dar şi unor aspecte particulare privind mediul social şi familial, cadrului «intim» al dezvoltărilor psihice în act, în proces: agresivitatea, furia şi frustrările personajelor. Ocupăm un anumit spaţiu pentru evidenţierea emotivităţii particulare a eroilor, densităţii, aglomerării stilistice, discursului privit ca efect estetic, în evidenţierea acestor trăiri, de la speranţă la prăbuşirea psihică, morală şi fizică, particularităţilor lingvistice, de la mediu, fizionomii, fiziologii (prezentate naturalistic), regim nocturn, «întunecat» ori umbrit, la îmbrăcămintea *de carnaval* a personajelor, până la «meniul» preferat, culinar şi «spiritual», la comportamente şi gesturi ritualice, ceremoniale, legate de credinţele religioase, simbolice.”

→

Cărţi şi autori

În fiecare primăvară este ziua poetei Ana Blandiana

Dan ANGHELESCU

În 2014, la Universitatea de Vest din Timişoara, cu ocazia decernării titlului de *Doctor honoris causa*, Doamna Ana Blandiana plasa, în titlul conferinţei pe care urma să o susţină, una din întrebările de extremă gravitate pentru momentul care ne traversează: *La ce bun poeţi în vremuri de restrişte?* Extrasă din scrierile lui Hölderlin (*Weiss ich nicht und wozu Dichter in dürftiger Zeit?*), interogaţia o apropia (poate nu întâmplător) de îngândurările de altădată ale unuia dintre marii poeţi ai exilului românesc, Horia Stamatu, cel mai eminescian dintre aceştia. În eseistica lui, autorul lui *Kairos*, adresase – şi el – aceeaşi întrebare, dar şi un răspuns propriu, aceluiaşi *timp sărac* (*dürftiger Zeit*), *de restrişte* (în traducerea de mai sus) întrezărind, ca pe o imperioasă şi unică soluţie a momentului, întoarcerea la *poeta vates*. Altfel spus *întoarcerea* la acei care – *asemenea vestalelor,* spunea el – *ar mai putea încă să întreţină temeiul (esenţa!) existenţei noastre în Logos,* aceasta dat fiind că *timpul nostru, aşa cum se arată el, este tot mai dominat de anti-esenţa istoriei.*

În post-modernitatea noastră, când societatea românească – cum spunea Virgil Ierunca – nici după decenii, nu dă semne că ar mai putea să-şi vină în fire, interogaţia Doamnei Blandiana, *La ce bun poeţi...?*, survenise ca un demers firesc. Prin conferinţele, prin eseistica, dar mai ales prin iniţiativele sale concrete, poeta Ana Blandiana a reuşit chiar să ne arate efectiv *la ce ni-s buni poeţii în vremuri de restrişte!* Ca preşedinte fondator al Academiei Civice iniţiase (sub egida Consiliului Europei) şi realizase în act *Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei de la Sighet.* Sintagma *Istoria ca viitor,* se dovedeşte că nu este doar un titlu pentru una dintre cărţile sale – ci şi un îndemn la reflecţie, un semn de înţelegere profundă a lucrurilor ce se dospesc, mereu nedefinite, sub aburoasa (*şi aburitoarea*) noastră actualitate. El ne atenţionează prompt că post-comunismul în care trăim tinde, tot mai vizibil, să se refuze, din nou, imperativelor memoriei. Primim astfel o avertizare că nu vom avea (nu va putea să existe!) niciun Viitor câtă vreme, mereu *cenzurându-ni-se istoria, am ajuns deja să nu ne-o mai cunoaştem.* Ceea ce se încearcă să se elimine dintr-un posibil viitor este tocmai *prezenţa congenitală a germenilor trecutului.* (V. Ana Blandiana, *Istoria ca viitor,* Humanitas, 2017, p. 195.) Deci nu este deloc întâmplător faptul că ni se spune – şi chiar ni se repetă – atunci când la posturile TV se mai aminteşte, totuşi, de *Memorialul Durerii*, că este o „istorie care nu se învaţă la şcoală”! Prin urmare, poetul Horia Stamatu, cel din exil, avea dreptate când afirma că *timpul nostru (timpul sărac, dürftiger Zeit?) este dominat de o anti-esenţă a istoriei.*

Într-o normalitate la care – precum se vede – tot nu reuşim să mai ajungem, despre Ana Blandiana ar fi fost firesc să vorbim numai şi numai ca despre o fiinţare, cu totul aparte, *în lumile evanescente ale poeziei.* Ar fi fost poate suficient şi numai să reamintim că este membră a Academiei Europene de Poezie, a Academiei de Poezie „Stéphane Mallarmé” şi a Academiei Mondiale de Poezie (UNESCO) etc., etc. [inclusiv a Academiei Române, n. red.]. Din nefericire, la noi o asemenea fiinţare nu a putut să se păstreze şi să respire netulburată doar în zeniturile apolinic senine. Deci, nu vom trece sub tăcere şi chiar vom reaminti (un amănunt?) că au existat deja prea multe şi lungi perioade (1959-1964, 1985, 1988-1989) când scrierile Anei Blandiana au fost puse sub aberante interdicţii. Dar dacă vorbim şi despre valori morale, am mai putea spune că tocmai asemenea momente de dificultate – şi existenţială, şi artistică – o aşază, ca destin literar, alături de poeta Ana Ahmatova, intrată în legendă şi prin rezistenţa ei antitotalitară. Deşi se spunea demult (chiar de către Hölderlin) că *poezia este cea mai nevinovată dintre îndeletnicirile umane,* se pare că tot ceea ce pare capabil să conţină esenţe de adevăr devine, instantaneu, *suspect din punct de vedere politic.* Şi Thomas Mann – în devastator de tragicul său roman *Doctor Faustus* – ne arătase cum, până şi muzica, arta cea mai îndepărtată de orice imanenţă, este *suspectă politic.* Iar într-o actualitate a recent survenitelor exigenţe de tip *political correctness* încep să capete o îngrijorătoare consistenţă perspectivele excomunicării marilor valori ale civilizaţiei. Pandemia devine un pretext al tot mai frecvent întâlnitelor forme de manifestări totalitare. Astfel, în sfera celor repudiaţi apar numele sfinte ale unor Bach sau Verdi. Li se alătură, oricât ar părea de aberant, Beethoven, geniul muzicii pe care opiniile unora din lumea de azi pretind că trebuie să-l punem în carantină, dat fiind *caracterul instigator al Simfoniei a IX-a.* Căci, evident, acel *Seid umschlungen, Milionen* (*Îmbrăţişaţi-vă milioane!*) din partea corală a Simfoniei incită la încălcări grave ale restricţiilor...

Evident, unele dintre aceste „întâmplări”(?!) sunt în măsură să explice şi avatarurile prin care a trebuit să treacă *fiinţa literară* a Anei Blandiana. Şi asta în pofida faptului că poezia ei a respirat şi – s-ar fi putut spune că – pluteşte cu sublima ei libertate dincolo de graniţele oricăror limbaje, dincolo de vremuri, oricare şi oricum ar fi arătat acestea. Dar, cum s-a văzut – şi nu odată în prea recenta istorie – ideologiile sunt absurde şi necruţătoare în opacitatea lor, ca şi toate frontierele care, premeditat, s-au instalat şi continuă să se instaleze cu scopul de a se reuşi o cât mai etanş-eficientă despărţire a oamenilor de oameni.

Nu cumva este momentul să reflectăm, din ce în ce mai adânc şi mai des, la întrebarea, perpetuu întrebătoare (!) a Doamnei Ana Blandiana: *La ce bun poeţi în vremuri de restrişte?*

Spre începutul acestor câteva – de altfel modeste – rânduri, ne opriserăm, oarecum suspendaţi, în golurile acelei tulburătoare interogaţii preluate de la Hölderlin, poetul despre care Heidegger spusese că *l-a aşteptat pe Dumnezeu.* Dar tocmai pentru că, dincolo de aceasta, încercam şi o apropiere de rosturile profunde ale fiinţării ca poetă a Doamnei Ana Blandiana, acum ni se pare într-o ordine a firescului să reamintim, cumva concluziv, una dintre cele mai semnificative rostiri ale aceluiaşi Hölderlin (devenită un veritabil adagiu) atunci şi acolo unde spune: *Dar ceea ce rămâne poeţii ctitoresc!*

Liniile disociativ-compoziţionale ale exegetului nu merg în paralel cu „înfăţişările” latent-deductive „creionate” de înaintaşi, nici nu sunt trasate polemic, ele converg spre punctul unde apare, în toată splendoarea literară, *povestea Urmuz*, poveste devenită un mit în care sunt concentrate meditaţii circumscrise, revizioniste, asupra lumii reflectate în oglinda etosului trecutului istoric-literar. Revenind la concepţia critică prefigurată de Lucian Costache în lucrarea sa, trebuie să spunem că particularitatea stilului practicat constă, cu precădere, dincolo de luxurianţa datelor şi aprecierilor, în singularizarea şi literaritatea paradoxului, condiţie esenţială a oricărei construcţii hermeneutice. În consecinţă, orientarea criticului spre structurile solipsistice ale operei urmuziene, abaterea sa programatică de la textul prozelor la estetic, desigur, pentru a le evidenţia profunzimea, sunt diacronice, raţiunea metodei „anatomice” aplicate, de cunoaştere şi deconstrucţie a mecanismelor de producere a scriiturii, constituind, proiectiv, ceea ce literalmente Roland Barthes numea *fantasmă*. Insistând pe această idee, trebuie să fim de acord cu Lucian Costache că studiul său, nu numai că are un predominant caracter monologic, dar consolidează bazele unei paradigme trebuitoare. În ce măsură Urmuz avea nevoie de aceasta nu este greu de dedus, mai ales că limbajul critic, tropologic, utilizat este expresia intenţiei lui Lucian Costache de a potenţa, de a dezvolta parafrastic sensurile semantico-estetice ale artei interpretării. Trebuie să observăm că textele lui Urmuz ne trimit spre „relaţii cu semne din alte texte”, fie că numim doar precizările referitoare la apartenenţa, unora dintre ele, la texte considerate a fi specii literare bine delimitate: romanul, epopeea, fabula. Se creează aici „un complex dificil de evaluat, subsumat termenului de «intertextualitate», uşor de verificat la nivel intersubiectiv”, dar care trimite şi spre ceea ce Coşeriu numeşte „«caracterul nedesăvârşit» al textului, adică faptul că «sensul» textului reprezintă o rezultantă a relaţiilor intratextuale şi extratextuale”. Noi înţelegem prin acest caracter nedesăvârşit al textului, aplicat mai cu seamă textelor literare, pornind de la „simplele” *ziceri*, până la textele complicate, de mare profunzime nu numai sub aspect filosofic, psihologic sau insolit formal, cum sunt multe texte ale avangardei absurdului (de la Lewis Carroll, Breton, Kafka, Beckett, Jarry, Joyce la ai noştri, pornind de la Caragiale, Urmuz şi Ionescu), faptul că orice text literar propune, teoretic, o infinitate de interpretări posibile (adecvate ori neadecvate, corecte sau incorecte, acceptabile sau inacceptabile, absurde sau raţionale, deşi nu înţelegem absurdul ca iraţional în absolut etc.).

Este necesar să insistăm câteva momente pe înţelegerea *fenomenului urmuzian.* Lucian Costache îşi cunoaşte bine rostul: el nu vrea numai să ne aducă în actualitate personalitatea lui Urmuz, ci şi să ne (re)amintească necesitatea (re)valorizării operei sale în tezaurul inestimabil al avangardei literare româneşti. *Urmuz sau Despre paradox* se dovedeşte a fi (să rămânem în atmosfera urmuziană) şi *un bizar excurs istoric* în aceasta din urmă, sau, cum se exprimă criticul, „o incursiune într-un univers literar inedit, cu multe tentaţii de analiză”.

Nu vom încheia intervenţia noastră înainte de a prezenta încă un fragment din exegeza laborioasă a lui Lucian Costache, deosebit de sugestiv pentru condiţia şi obiectul criticii actuale care, firesc, impune multiplicarea formelor de investigare a literaturii, „multiplicarea ştiinţelor din domeniul limbajului: lingvistica textului, semantica, semiotica, semasiologia, paradigmatica, hermeneutica, gramaticile etc., etc. De asemenea, critica literară, domeniul care valorifică şi «recreează» opera literară, instituie perspective multiple, construieşte istorii tematice, coborând investigaţiile la istoria unor motive, teme, specii literare, şcoli şi mişcări literare mai mult sau mai puţin locale, la monografii de autor, de epoci etc. Adică o extensie a cercetării ştiinţifice. În ciuda faptului că se scrie foarte mult, şi ca urmare a evoluţiei sociale, ideologiile literare, artistice, perspectivele estetice noi sunt puţine. În domeniul romanului, de exemplu, după Balzac, Proust, Gide, Faulkner, James Joyce, Dostoievski, Kafka nu mai apar formule noi. Remarca pe care o face însă Nicolae Manolescu că există tot atâtea genuri romaneşti câte romane există, făcând practic imposibilă orice clasificare strictă, este îndreptăţită, cu amendamentul că doar unele amănunte, uneori semnificative, alteori nu, ar putea elibera textele respective de încadrarea lui Ibrăileanu (romane *de creaţie* şi *de analiză*) sau de încadrarea de excepţie a exegetului nostru (*doric, ionic sau corintic*). Formula lui Urmuz, a romanului său «în patru părţi», e una nouă, încadrabilă în ceea ce se înţelege prin originalitate, imposibil de imitat, pentru că formula ar fi imediat recognoscibilă, aşa cum, dacă cineva ar imita «stilul» lui Brâncuşi, ar fi imediat dat în vileag.”

O poetă prezintă cărţile de poezie ale confraţilor

Corneliu VASILE

Subintitulată *Lecturi din poeţi contemporani*, cartea *Pâinea şi vinul vieţii* de Simona-Grazia Dima (Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2021) atestă continuarea preocupărilor de eseistică şi critică literară ale autoarei, care a mai publicat volumele de critică *Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Mallarmé, modele pentru scriitori români contemporani* (în colaborare), *Labirint fără minotaur, Blândeţea scorpionului, Micelii solare, Copac în cetate* şi *Inelul cărţilor,* două cărţi de traduceri, treisprezece cărţi de poezie, fiind cunoscută în primul rând ca o poetă contemporană de prima mână, cărţi dintre care amintim *Ecuaţie liniştită, Focul matematic, Confesor de tigri, Călătorii apocrife, Pisica de lemn pictat* (Premiul „Mariana Marin" pentru cartea de poezie a anului 2018 al Uniunii Scriitorilor – filiala Bucureşti-Poezie), *Havuz.* De asemenea, are cărţi şi antologii poetice traduse în engleză, franceză, germană şi maghiară.

Aflăm din Nota biobibliografică multe evenimente din viaţa şi activitatea literară a autoarei: debutul la numai şapte ani, mutarea de la Timişoara la Bucureşti, activitatea de profesoară, bibliotecară, traducătoare, muzeograf şi redactor, secretar general al PEN-Club România, colaborarea la numeroase reviste de cultură şi publicarea a douăzeci şi şapte de cărţi. O lucrare de masterat de la Universitatea din Bucureşti a avut ca temă creaţia sa literară, i s-au tradus versurile în unsprezece limbi şi a fost distinsă cu premii şi distincţii româneşti şi internaţionale.

În Cuvânt-înainte, autoarea precizează că textele hermeneutice nu au urmat o linie programatică, au apărut spontan şi urmăresc descoperirea poeticului, a trăirilor subtile, nicidecum vreun clasament personal sau al altor critici. Câte şase autori, după criteriul înrudirii spirituale, sunt grupaţi în cinci capitole, incluzând poeţi din toate regiunile istorice, inclusiv din Republica Moldova şi din diaspora, în al cincilea fiind comentate cărţile unor autori care scriu în limbi străine.

Primul capitol, intitulat „...Poezia, sublimare şi iniţiere...", începe cu comentariul operei lui Horia Gârbea, care scrie o poezie de mare complexitate, având ca temă de meditaţie generală condiţia muritoare, incluzând stranietatea şi teama. O consecinţă a pierderii şi extincţiei este că eul devine insignifiant, eficienţa efortului sisific este pusă la îndoială, iar, ilustrând dimensiunea filosofică din ciclul de *lettres orientales*, certitudinile sunt mereu anulate, intensitatea trăirii fiind accentuată de înclinaţia spre universul arhaic şi primar. Închipuirea unui univers carceral oferă o varietate de spaţii, sugerând faptul că existenţa însăşi are o esenţă concentraţionară şi greu de înţeles. Poetul cultivă absurdul spectacular, totuşi cu o tentă de optimism, alteori cititorul poate descifra afirmarea unei enorme puteri de concentrare.

Din capitolul al doilea, „...topire a istoriei în reverie...", poezia lui Dan Dănilă dezvăluie o personalitate de vastă cultură, care scrie atât poezie cu formă fixă, cât şi în vers alb sau liber. Ecourile livreşti sunt din marii poeţi Mihai Eminescu, Rainer Maria Rilke şi Stephane Mallarmé, uneori rostirea are nuanţe calofile, dar autorul percepe lumea sub semnul miticului. Muzicalitatea şi senzaţia de aristocratic, melancolia şi rezistenţa faţă de consumerism şi frumoasele privelişti sufleteşti ivite de poetul care este şi artist plastic fac din versurile sale o punte peste dezamăgire şi întristare, autoarea cronicilor apreciindu-le ca fiind reconfortante în descrierea interiorităţii spiritului omenesc.

În capitolul al treilea, care poartă titlul „...distilat al existenţei...", un loc special îl ocupă opera lui Petru Ilieşu, cunoscut şi consonant cu autoarea încă din anii dictaturii comuniste, când acesta reuşise să publice patru cărţi. După anul 1989, scriitorul, participant hotărât la evenimentele revoluţiei, încearcă o reunire a laturilor lirici sale, metafizică şi civică. Spaţiul social, caricatural, încearcă, fără a reuşi, să agreseze individul. Un cuplu spiritual, Domnul Ioachim şi Domnişoara Elvira, vine în contrast cu atmosfera artificială şi grotescă a societăţii, poetul construind o utopie care denotă o mare putere imaginară. Remarcabile sunt şi paginile inspirate din viziunea unei societăţi demonizate, autorul aducând în faţa cititorului clişee mentale şi lingvistice. Multe scenarii, în care funambulescul este însoţit de vizionarism, sunt imaginate de cel care a iniţiat şi proiecte culturale la Timişoara.

În capitolul al patrulea, „rit ascensional, devoţiune...", poezia lui Ignatie Grecu, părinte protosinghel la Mănăstirea Cernica, este evidenţiată prin armonia versurilor şi a viziunii, dovedind o conştiinţă artistică solidă a acestui autor de poezie religioasă de mare emoţie şi beatitudine. Melancolia, singurătatea, integrarea în natură, intensitatea spirituală a trăirii şi emoţia estetică sunt caracteristici ale acestei poezii. Autoarea observă metaforele ingenioase şi imagistica somptuoasă şi evocarea marilor nume ale românilor, Eminescu, Ştefan cel Mare şi Sfânt, Macedonski, Bacovia, alături de sfinţi şi de marii duhovnici.

Capitolul al cincilea se intitulează „...empatie, revoltă, emoţie a reamintirii..." şi prezintă, între altele, poezia scrisă de Linda Bastide, care este şi pictoriţă şi actriţă la Paris, şi adună într-o carte treisprezece poeme dedicate cartierului Montmartre, unde locuieşte. Pentru poetă, arta semnifică libertatea absolută, care este sensul profund al vieţii, dar şi regăsirea copilăriei perpetue. Frecvent este evocat timpul, care conferă fragilitate fiinţei omeneşti. O acuitate vizuală deosebită, relevarea puterii de a trăi bucuria prin cuvintele poetei şi evocarea unor mari artişti cunoscuţi sunt trăsături inconfundabile ale acestei poezii.

Apreciind pregătirea, demersul şi talentul autoarei în a surprinde trăsături ale poeziei unor contemporani, remarcăm atribuirea titlului cărţii şi cronicii la poezia lui Marko Béla, sau invers, mulţi alţi poeţi incluşi în această carte fiind comentaţi cu empatie şi chiar cu admiraţie, dar neavând loc în economia acestor rânduri.

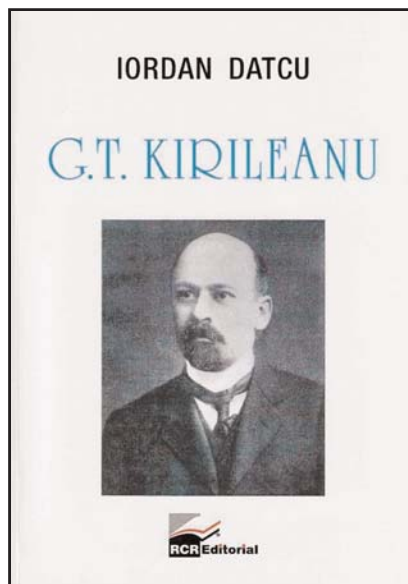
Portret de cărturar

Nicolae CONSTANTINESCU

Cel mai robace dintre toţi editorii de literatură română şi, în special, de folclor (literatură populară), din ultimii 50-60 de ani, l-am numit pe Iordan Datcu, adaugă listei de cărţi scrise şi publicate de dânsul (vezi coperta IV a cărţii comentate aici) încă o monografie dedicată unui cărturar originar din Broşteni-Neamţ, *G.T. Kirileanu*, RCR Editorial, Bucureşti, 2021. Născut la 13/25 martie 1872, personalitate vie a culturii naţionale, editor el însuşi al operei lui Ion Creangă şi a altora, funcţionar în cadrul Cancelariei Regale, colaborator la principalele publicaţii de folclor din România, începând cu *Şezătoarea*, din 1899, şi continuând cu *Ion Creangă. Revista de limbă şi artă populară,* redactată de Tudor Pamfile, secretar general al Fundaţiei Ferdinand I (1927), persecutat, după 1947, de noul regim comunist, mort la 13 noiembrie 1960, G(heorghe) T(eodorescu) Kirileanu a fost, în formularea poate cam exagerată a unui comentator, „cel mai corect om pe care l-a avut poporul român în primele decenii ale secolului al XX-lea".

Iordan Datcu a început să fie preocupat de „viaţa şi opera" acestuia încă din 1968, când pregătea reeditarea colecţiei de folclor din Maramureş a lui Ion Bârlea, colecţie apărută la Casa Şcoalelor în 1924 sub îngrijirea (sistematizarea textelor) lui G.T. Kirileanu, despre care profesorul Petru Caraman scria că „acest fecior de clăcaş de la Holda, din ţinutul Neamţului, e unul dintre cărturarii moldoveni cei mai reprezentativi". Numele său a fost reţinut de *Dicţionar enciclopedic*, vol. III, H-K, 1999, mai ales în calitatea sa de folclorist/culegător de folclor şi de exeget al operei lui Ion Creangă, de *Dicţionarul general al literaturii române,* E/K, 2005, tot în calitatea de editor al lui Creangă şi al publicisticii lui Eminescu (fişă semnată N.M. = Nicolae Mecu) şi, firesc, de *Dicţionarul etnologilor români* (2006) de Iordan Datcu, baza documentară a acestei monografii, la care trebuie adăugată munca de recuperare editorială a istoricului literar Constantin Bostan, absolvent al Facultăţii de Filologie (Limba şi literatura română) de la Universitatea din Bucureşti, custodele de drept al fondului G.T. Kirileanu de la Biblioteca din Piatra Neamţ, şi a altor învăţaţi (Mircea Handoca, Nicolae Scurtu) din vremurile mai noi.

Ca folclorist şi editor de folclor el însuşi, Iordan Datcu deschide monografia *G.T. Kirileanu* cu un amplu capitol despre acesta în calitate de „Cercetător al creaţiei populare", adunând, cu migala caracteristică, o sumă de fişe de folclor rămase de pe urma lui G.T.K. care, totuşi, nu sunt suficiente pentru a-l ajuta să contureze un profil ferm al folcloristului. „S-a aşteptat mai mult de la G.T. Kirileanu. În mod indubitabil *un erudit etnolog* (subl. ns. – N.C.), însă n-a scris lucrarea anunţată de el despre uneltele şi meseriile românilor, n-a scris nimic despre răspunsurile la chestionarul lingvistic al lui Hadeu, pe care le-a citit, de două ori, cu încântare, la Biblioteca Academiei Române, n-a publicat materialele care au fost scoase din *Descrierea moşiei regale Broşteni,* n-a scris despre studiile de folclor ale lui Alexandru Odobescu, cum dorea. Nu are un amplu studiu pe o temă oarecare, nu are, de asemenea, o amplă culegere de texte folclorice. S-a văzut că Ovidiu Bârlea şi Gheorghe Vrabie n-au găsit în bibliografia lui asemenea lucrări." (p. 36) Conştient el însuşi de suma neîmplinirilor, („n-a scris...", „n-a publicat...", „nu are..."), G.T. Kirileanu făcea, cu luciditate, în 1952, la împlinirea vârstei de 80 de ani, bilanţul „zbuciumatei sale vieţi", socotind că „păcatul" său major a fost... „lăcomia": „Cu lăcomie mi-am îndreptat în prea multe direcţii mintea şi cercetările", aviditatea, s-ar putea spune, pentru a cuprinde cât mai mult din cele care îi erau oferite cunoaşterii, ceea ce îl transformă într-o persoană bine antrenată, dar nu întotdeauna performantă.

Ca un „bun şi iubitor de oameni" şi de adevăr, Iordan Datcu socoteşte că „personajul" său „se judeca prea aspru, uitând şi ceea ce nu i se poate nega în plan spiritual, ca autor al numeroaselor ediţii din opera lui Ion Creangă, ca autor al unor pagini de etnografie, ca autor al unui interesant jurnal" (p. 37), atribuind fiecăreia dintre aceste realizări ale cărturarului nemţean capitole însemnate din monografia sa („Editor", „Diarist", „Istoric literar" etc.).

→

Vecina mea, Africa

Panafricanismul – fundament identitar

Nicolae MELINESCU

Majoritatea cercetătorilor europeni din secolul al XIX-lea şi din primele decenii ale celui următor au desenat unul dintre marile continente ale planetei ca un vast teritoriu cu multe ciudăţenii şi puţine mărturii şi încă şi mai sumare valori epistemologice care să fie puse în ecuaţie şi, cu atât mai puţin, în comparaţie cu cele central şi vest-europene sau nord-americane. Practic, analizele răzleţe şi superficiale au avut scopul principal să justifice invazia occidentală şi doctrina celor trei C: creştinism, comerţ, civilizare, toate după formula individualistă a emisferei nordice.

Când lipsa studiilor fundamentale de africanologie a fost criticată, pe bună dreptate, justificarea cea mai la îndemână a fost lipsa izvoarelor fizice, a manuscriselor, a monumentelor, a palatelor şi a artefactelor care descriu tradiţii, meşteşuguri sau credinţe. Puţini au fost aceia care au recunoscut că multe dintre cele existente cândva au fost distruse de războaiele de cucerire, de raidurile de jefuire şi de capturare a viitorilor sclavi. Cel puţin în cazul artefactelor, motivul lipsei lor sunt tocmai „civilizatorii" care le-au cules de pe unde au bântuit şi le-au aşezat frumos în vitrinele marilor muzee ca să le poată admira cei copleşiţi de spiritul îndrăzneţ şi întreprinzător al celor care au răscolit Africa.

În ultimele decenii ale secolului trecut sfera academică a început să re-evalueze câteva concepte fundamentale proprii doar Africii, concepte care umplu pretinsul gol de civilizaţie şi alocă o importanţă copleşitoare unui sistem riguros de curente definitorii.

Între acestea, *panafricanismul* este considerat de cercetători drept punctul esenţial în înţelegerea specificului şi a identităţii africane. Prin încărcătură, evoluţie şi continuitate, panafricanismul poate fi privit şi ca un proces unitar care a însoţit istoria universală a ultimelor două sute de ani şi poate să le dea răspuns celor interesaţi la întrebarea de unde vin particularităţile continentului negru şi care sunt legăturile sale cu restul lumii.

Sigur, nicio definire a lui nu poate să acopere diversitatea de manifestare a acestei mişcări politice şi intelectuale care îi priveşte pe africani şi pe cei de origine africană ca pe o comunitate omogenă cu multiple variabile de diferenţiere, dar cu câteva trăsături profunde care îi dau consistenţă. Pentru fluenţa abordării conceptului în sine, preluăm termenii prin care profesorul senegalez Abdoulaye Bathily a prezentat sintetic panafricanismul. Ceea ce este valoros în evaluarea sa este profunzimea acordată acestui „ansamblu de idei care accentuează sau caută unitatea culturală şi independenţa politică a Africii şi dorinţa de modernizare a continentului pe baza egalităţii în drepturi". (Prof. Abdoulaye Bathily, Ministre d'Etat auprès du Président de la République du Sénégal, *Panafricanisme et Renaissance Africaine,* ParlementPanafricain.dri.gov.sn/sites/default/files/ins-ua/PANAFRICANISME%20ET%RENAISSANCE%2 0AFRICAINE. pdf, accesat 4 octombrie 2021.)

De la primele manifestări, panafricanismul a căpătat dimensiuni continentale şi extra-continentale, devenind în răstimpul unui singur deceniu o mişcare mondială de încurajare şi consolidare a legăturilor de solidaritate între toate grupurile indigene de origine africană. Aşa cum observa profesorul Minkah Malakani de la universitatea din Austin, Texas (Pan-Africanism, exhibitions.nypl.org/africanaage/essay-pan-africanism.html, accesat 4 octombrie 2021), „africanii împărtăşesc nu numai o istorie comună, ci şi un destin comun". Conştiinţa supravieţuirii lor într-un mediu advers presat de nedreptate şi forţă are o istorie îndelungată. Încă din 1787, Ottobah Cugoano, nativ din Africa, transplantat şi educat în Marea Britanie de o familie bogată, a publicat „Gânduri despre traficul rău şi păcătos al robiei şi al comerţului speciilor umane", un prim apel la abolirea sclaviei negre şi la emanciparea imediată a tuturor celor aflaţi în robie. Pledoaria sa a ajuns în atenţia regelui George al III-lea şi a consolidat curentul anti-sclavie din Camera Comunelor care a declarat ilegal comerţul transatlantic cu sclavi prin legea adoptată în 1807.

În mod simbolic, secolul al XX-lea a marcat şi debutul unor manifestări organizate ale conştiinţei de sine a africanilor. Aşa a luat naştere ideea primei Conferinţe Panafricane de la Londra, desfăşurată între 23 şi 25 iulie 1900. Era o emanaţie a eforturilor lui Sylvester Williams, avocat caraibian din Trinidad, de constituire încă din 1897 a unei Asociaţii Africane, cadru de combatere a paternalismului, a rasismului şi a colonialismului, un răspuns la împărţirea Africii (*Scramble for Africa*) de către forţele dominante din Europa la Conferinţa de la Berlin orchestrată de Bismarck (1884–1885).

Temele fundamentale abordate de Conferinţa de la Londra şi de Congresele Panafricane pe care le-a inspirat au fost de la început sclavia negrilor şi colonizarea. De-a lungul ediţiilor succesive din 1919, 1921, 1923, 1927, 1945, 1974, 1994 şi 2000, filosofia panafricană a combătut practicile de încurajare a caracterizărilor negative, neîntemeiate, ale rasei, ale culturii şi ale valorilor popoarelor africane. În mod fundamental, această poziţie avea la bază experienţa colectivă a populaţiilor care trăiau pe continentul negru, dar şi a descendenţilor africani răspândiţi pe tot globul de administraţiile metropolelor.

Pe măsură ce au devenit tot mai cunoscute geografia, populaţiile şi resursele ei, Africa a căpătat o anumită semnificaţie, preponderent defavorabilă propriilor locuitori. Eforturile de revendicare a unei imagini pozitive, a unui tratament egal cu cel rezervat albilor au fost primite cu desconsiderare de centrele puterilor globale, ceea ce a încurajat campaniile şi publicaţiile activismului african, susţinut de oameni cultivaţi care au dezbrăcat cuvântul „african" de conotaţia negativă rasistă şi i-au conferit valoarea unui reper al mândriei, al identităţii specifice împărtăşite de câteva zeci de milioane de oameni.

Profesorul american de origine africană William Edward Du Bois (1868–1963), socialist, istoric, scriitor, absolvent a două universităţi americane, dar şi al celei din Berlin, a publicat o carte-manifest, *Sufletele poporului negru: eseuri şi schiţe* (*The Souls of the Black Folk: Essays and Sketches*, A.C. McClurg & Co, Chicago, 1903), cu care a lansat conceptul de „dublă conştiinţă" (*double consciousness*, orig. engl.), conform căruia negrii trebuie să fie conştienţi de propria persoană, descendenţă, tradiţie şi credinţă, dar trebuie să fie, în egală măsură, conştienţi de felul în care îi analizează lumea din jurul lor.

→

Cât priveşte calitatea de „diarist", neologism de dată relativ recentă, desemnându-i pe autorii de jurnale personale/însemnări zilnice, pregătite pentru a fi editate şi publicate de aceştia, aceasta rămâne să fie stabilită de istoricii literari, după o şi mai atentă evaluare a scrierilor învăţatului nemţean. Ele intră, poate, în categoria literaturii *non-fiction,* fiind mai degrabă documente de viaţă, care ar putea face obiectul unor studii de *antropologie acasă, istorică sau literară,* să zicem, jurnalul întregindu-se cu corespondenţa susţinută cu personalităţi ale culturii şi artei româneşti, între care Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Petru Caraman, Perpessicius, George Enescu şi întâlniri curente cu unii dintre aceştia, cu membrii Casei Regale, regi şi regine, politicieni, gazetari, fiind, pe drept cuvânt, „martor la istoria României" (1872-1960), 5 volume, editate de Constantin Bostan, cel căruia i se datorează şi cele două volume de *Scrieri,* apărute la Editura Minerva, I, 1989; II, 1997.

Cititor experimentat, Iordan Datcu parcurge documentele cu multă înţelegere, nu ocoleşte anecdoticul, face adnotări şi observaţii critice, nescutindu-l nici pe G.T.K. de unele dintre acestea, dar, în general, tonul evocării bătrânului de la Holda este unul cumpătat-apreciativ. Astfel, Datcu se arată nemulţumit de „tonul exaltat" cu care editorul Constantin Prangati vorbeşte, în *Introducere* la ediţia sa, „despre opera vastă şi despre autorul ei, «cărturar de neegalat», reprezentativ nu doar în cultura română, ci şi în cea... europeană", conchizând că „ediţia lui Constantin Prangati (G.T. Kirileanu, *Însemnări zilnice (1906-1960),* Editura Albatros, 2004) este una neprofesionistă" (p. 55).

Devotat cu totul regilor pe care i-a slujit cu credinţă, Kirileanu s-a bucurat de preţuirea unora dintre aceştia (Carol I, Ferdinand), pe care i-a portretizat cu căldură şi deferenţă, dar a suportat şi lipsa de apreciere a altora, în primul rând a lui Carol II, care l-a „alungat de la Palat" (p. 66).

De fapt, „opera vastă" a cărturarului de la Neamţ s-a construit din documentele rămase de pe urma acestuia: însemnări despre folclorul local, publicate în revista *Şezătoarea* a lui Artur Gorovei, înregistrate conştiincios de acesta în *Indice analitic şi alfabetic al celor 25 de volume din revista de folklor „Şezătoarea" (1892-1929).* Publicaţie făcută cu ajutorul Fundaţiei Regele Ferdinand I, 1931, p. 7, sub *Kirileanu, Gh. T.* (pentru a cărei apariţie G.T. Kirileanu a obţinut o subvenţie de 200.000 lei), din câteva ediţii ale scrierilor lui Creangă (în total 16), între care şi una, în tiraj limitat, cuprinzând „corozivele" humuleşteanului, o ediţie cu *Scrieri politice şi literare de Mihai Eminescu* (1906) (care poartă doar numele îngrijitorului Ion Scurtu) şi o alta, Mihai Eminescu, *Icoane vechi şi icoane nouă („Timpul", decembrie 1877. Republicate cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea scriitorului)*, Vălenii de Munte, 1909, semnată numai K., scrieri „de serviciu", în calitate de funcţionar al Casei Regale, discursuri la diferite evenimente, unele amintite cu mândrie, altele făcute din obligaţie. Mulţumit, adesea, de aprecierile mai-marilor săi, de onorurile acordate, umilit, uneori, de condiţia sa de slujbaş, G.T. Kirileanu a fost un om al timpului său, pe care contemporanii l-au stimat, admirat, adulat şi căruia o serie de oameni de cultură i-au construit, prin publicarea scrierilor şi prin exegeza acestora, un adevărat monument în istoria culturii româneşti.

Monografia lui Iordan Datcu, cumpătată şi informată, adaugă o placă de marmură acestei construcţii îndatoritoare.

Vecina mea, Africa

Panafricanismul a fost invocat şi de libianul terorist Gaddafi şi de dictatorul zimbabwian Mugabe, de moderatul tanzanian Julius Nyerere şi de guineezul Bongo, de rafinatul senegalez Senghor, de revoluţionarul Nkrumah, de zbirul zairez Mobutu sau de călăul ugandez Idi Amin. Fiecare dintre ei şi mulţi alţii asemeni lor au luat din panafricanism exact ce şi cât le-a slujit ca să monopolizeze puterea şi să o menţină captivă decenii la rând.

Ceea ce a rămas ca un merit al conceptului identitar continental au fost numeroasele eforturi de instituţionalizare a ideilor sale fundamentale şi de creare a unor organizaţii care să concentreze ideile şi să depăşească entuziasmul teoretic prin propunerea unor strategii unitare de dezvoltare. Tocmai chemările la unitate au sabotat parcursul către o paradigmă productivă a panafricanismului, pentru că primii preşedinţi ai noilor state independente s-au temut de propuneri de unificare a tuturor viziunilor pentru identificarea unui parcurs modelat al Africii, bazat pe propriile aspiraţii şi tradiţii.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, mişcarea panafricană, prin activiştii săi şi prin congresele organizate, a apărat cauza africanilor, lupta lor împotriva sclaviei, a discriminării rasiale şi sociale, a expansiunii şi a dominaţiei coloniale. Odată cu perceperea panafricanismului ca o şansă istorică de proiectare în lume a unei imagini pozitive a africanilor, în perioada 1900–1957 s-a manifestat tot mai evident procesul coagulării mişcărilor anticoloniale în interiorul teritoriilor ce aveau să devină state naţiuni. Coaliţiile naţionale au mobilizat iniţial forţe politice locale, intelectuali educaţi în centre de cultură din metropole, asociaţii inspirate de propriile valori diferite de cele ale europenismului impus. Unitatea s-a dovedit formula de succes în lupta de emancipare, dar tot ea a degenerat în unele ţări în absolutismul partidului unic.

După 1960, marşul emancipării naţionale a fost oficializat de Organizaţia Naţiunilor Unite prin lansarea primului deceniu al decolonizării. În noua conjunctură continentală devenea realizabil proiectul panafricanismului instituţionalizat prin crearea Organizaţiei Unităţii Africane (OUA). Treizeci şi două de state ale continentului negru au convenit în capitala Etiopiei integrarea economică a membrilor prin depăşirea condiţionărilor externe. Fără o instituţie militară proprie, organizaţia s-a văzut transformată într-o tribună retorică sau în ceea ce criticii proiectului au calificat, nu lipsiţi de temei, clubul dictatorilor.

Carta OUA nu a dispus măsuri concrete de transformare a panafricanismului într-o filosofie politică unitară. Până în 2002, când OUA a devenit Uniunea Africană, concepută după model european, membrii ei au încercat să medieze şi să pună capăt războaielor interne prelungite din Angola, Sudan, Nigeria sau Congo şi războiului declanşat de ambiţiile minorităţilor albe din Africa de Sud sau din Rhodesia. Organizaţia Unităţii Africane a fost depăşită de regimurile totalitare ale anilor ’70 - ’80 şi nu a putut să intervină pentru respectarea drepturilor omului în autocraţiile continentului.

Variantele unor coaliţii împotriva hegemonilor extra-continentali, în principal marile corporaţii transnaţionale, au fost măcinate de dictaturile care au însoţit istoria post-colonială. Strategiile acestora au alimentat false conflicte de interese, aruncând unele împotriva altora ţări din zone de posibilă colaborare regională.

Mirajul unor resurse noi de materiale rare cu valoare strategică, necesare noilor ramuri ale electronicii, a provocat invazia economică şi financiară a ţărilor puternic industrializate. Ascensiunea lor în contractarea în regim de monopol a resurselor importante de cupru, litiu, coltan, beriliu a stârnit o nouă dinamică a firmelor din Statele Unite, Rusia, India sau Japonia. Statele sub-sahariene au crezut că interesul marilor importatori va fi însoţit de operaţiuni majore de ridicare a ţărilor zonei pe baza noilor descoperiri minerale şi a acumulărilor la PIB în urma exploatării noilor bogăţii naturale. În majoritatea cazurilor, speranţele au făcut loc rapid dezamăgirii şi nemulţumirii populare, pentru că banii au mers spre grupurile de influenţă şi spre elitele guvernamentale corupte. Schimbările la nivel continental în planul economic şi în cel politic au marcat corpul politic, dar i-au lovit prin recul tocmai pe membrii acestuia chiar şi acolo unde mişcări progresiste efemere, odată ajunse la putere nu au propus strategii de guvernare originale, dincolo de modele europeniste eşuate. În consecinţă, devine evident că panafricanismul a pierdut din popularitate şi credibilitate, a oferit, însă, un sprijin important mişcărilor de emancipare anticolonială, deşi nu a putut să definească şi să propună un mecanism economic şi un mediu social alternativ construit să susţină pretenţiile de suveranitate.

Tendinţele fostelor metropole de menţinere a unor forme de control asupra teritoriilor cândva „de peste mări” au fost transformate în mecanisme instituţionale cum au fost Programele de Modificări Structurale din anii 1980. Multe dintre ele au demontat o mare parte din mecanismele de interacţiune internă ale statelor din Africa sub-sahariană. Modificările aplicate pe baza unor asemenea programe, sponsorizate de forţe extra-continentale, au avut două consecinţe grave. Prima a fost agravarea sărăciei şi destabilizarea statului. A doua a fost sabotarea proiectelor de consolidare economică şi ideologică în urma şocurilor economice şi prelungirea conflictelor interne etnice, confesionale sau separatiste.

Procesul de căutare şi formulare a unor procedee de bună guvernanţă generate de experienţa africană, aplicabile contextului african presupune o revenire la panafricanismul dezvoltat în perioada interbelică şi în pregătirea valului de decolonizare, modificat şi rodat în trecerea de la părinţii naţiunilor la sisteme care împrumută tot mai mult din practicile şi valorile democraţiei occidentale.

Panafricanismul înglobează resurse intelectuale şi politice mobilizate pentru apărarea, reactivarea şi crearea unei lumi multilaterale mai echitabile şi pentru care sunt necesare eforturi şi construcţii raţionale. Transformările în timp ale conţinutului şi ale discursului panafricanist au dovedit că acesta nu este nici exclusiv progresist şi nici totalmente reacţionar. Prin amploare şi prin capacitatea de cuprindere a unor tendinţe şi evoluţii afro-centriste, componentele conceptului susţin multilateralismul şi suveranismul în egală măsură. Nativismul panafrican comportă şi anumite riscuri într-o perioadă în care identarismul atrage şi puncte de vedere radicale, dar ele sunt tangente cu caracteristicile de bază şi au doar asemănări superficiale cu unele idei incluse în anumite perioade de timp în funcţie de conjunctura politică continentală. Înţelegerea modului în care panafricanismul informează şi legitimează diverse agende politice devine crucială pentru descrierea corectă şi cuprinzătoare a relaţiilor internaţionale şi pentru viitorul ordinii mondiale.

Semn(al) de carte

Ioan A. German, *Alexandru Vaida Voevod şi Francisc Ferdinand de Habsburg,* Editura Fundaţiei Culturale Memoria, Bucureşti, 2021 (Editor şi Prefaţă, Ilie Popa, Cuvânt-înainte şi Despre autor, Alexandru Adrian German)

Începutul sec. XX găseşte Regatul României înconjurat de 3 imperii muribunde, dar încă destul de puternice ca să o strivească. Transilvania e sub stăpânirea Austro-Ungară. În 1906 Partidul Naţional Românesc (PNR) din Transilvania iese din letargie şi se avântă cu toate forţele în lupta pentru neatârnare. Cartea prezintă lupta PNR contra maghiarizării forţate şi pentru independenţa Ardealului, prin prisma acţiunilor unuia dintre corifeii României Mari: Alexandru Vaida Voevod.

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *DOOM, Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române,* Ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Coordonatoare Ioana Vintilă-Rădulescu (autoare: Cristiana Aranghelovici, Maria Rădulescu Sala – în faza iniţială, Ioana Vintilă-Rădulescu), Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2021

Academia Română a încredinţat Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan –Alexandru Rosetti” responsabilitatea actualizării normelor limbii române, pe care Secţia de specialitate le-a avizat, iar instituţiile publice au obligaţia legală de a le aplica.

Prezentul volum este o ediţie nouă, integral verificată şi substanţial îmbogăţită, a DOOM[2] (2005), totalizând cca 64.500 de cuvinte, dintre care cca 3.600 sunt nou introduse. Şi ediţia a treia urmează în linii mari opţiunile studiilor tradiţionale privitoare la limba română, însă cu modernizările reflectate în învăţământ. Normele de bază nu au fost modificate, dar s-au făcut peste 3.000 de recomandări punctuale noi, care ţin seama de dinamica limbii şi a societăţii, de sugestiile şi observaţiile privind DOOM[2], de raporturile dintre normă şi uz etc.

Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române este destinat tuturor celor interesaţi să scrie şi să vorbească corect româneşte. Consultarea şi respectarea DOOM[3] sunt în măsură să contribuie la îmbunătăţirea utilizării limbii române.

Alexandru Cazacu, *Ora H,* Editura Neuma, Apahida-Cluj, 2021

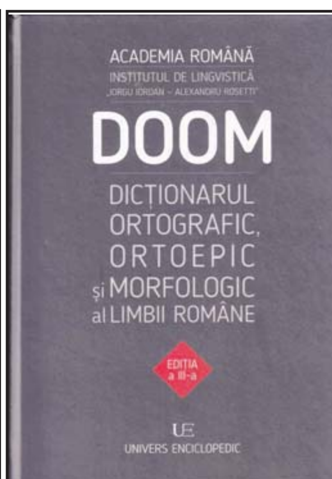
Cu texte succinte şi decise, Al. Cazacu descrie lumea în culori reci şi expune îndoieli. Ştim că dubiul oferă garanţia gândirii şi, implicit, a existenţei. Dacă, demult, *tinereţea noastră avea destinul eroinei lui Tolstoi,* maturitatea lirică oferă unele certitudini: *pace şi singurătate.* Poetul este un reflexiv care-şi maschează sensibilitatea cu silogisme. Talentul său indiscutabil încălzeşte însă „castelul de gheaţă” al gândirii cât să ne simţim confortabil. (Horia Gârbea, pe coperta a patra)

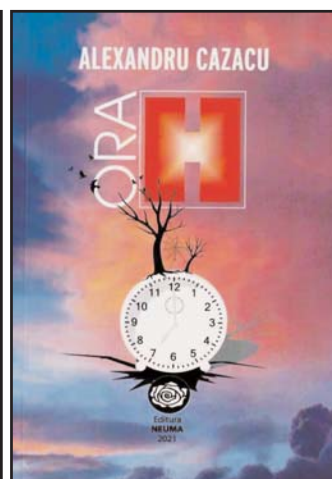
***De vorbă cu academicianul Alexandru Surdu,* Antologie şi prefaţă de Marian Nencescu, Editura Pim, Iaşi, 2021**

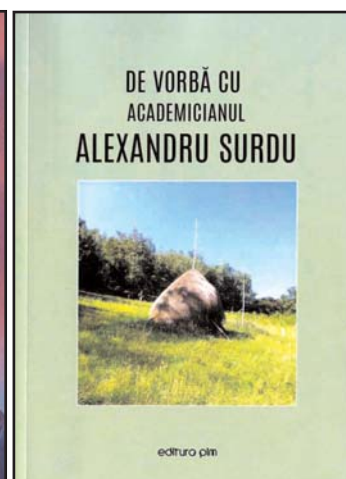
Interviurile ocupă un loc aparte in bibliografia sa, majoritatea datând din intervalul 1995-2020, când profesorul Alexandru Surdu a elaborat un adevărat corpus de răspunsuri şi intervenţii, scrise ori televizate, rod al contactului nemijlocit cu realitatea socială, în care era pe deplin ancorat, dar şi în acord cu exemplul lui Constantin Noica, el însuşi un mare şi generos risipitor de idei.

În acest sens, am adunat in acest volum o serie de intervenţii şi răspunsuri, publicate de Alexandru Surdu de-a lungul vremii, majoritatea apărute deja în seria *Filosofia ca sărbătoare*, ce au marcat împlinirea vârstei de 70, 75 şi respectiv 80 de ani, dar şi altele, susţinute oral în varii prilejuri, şi care văd acum (unele dintre ele) întâia oară lumina tiparului. Străbătute de duhul său inegalabil, aceste texte sunt mărturia unei conştiinţe intelectuale unice, în contextul cultural actual. (Marian Nencescu, în Prefaţă)

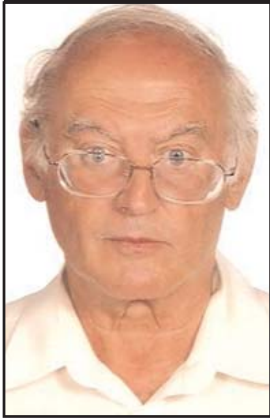

Orizont SF

Un critic cu program

Mircea OPRIŢĂ

Cătălin Badea-Gheracostea s-a remarcat în calitate de critic literar al generaţiei de după 1990 din SF-ul românesc. S-a născut la 10 septembrie 1968, în Braşov. A făcut studii superioare de filologie şi de teologie, acestea din urmă la Institutul Teologic din Blaj. Absolvent de română-engleză al Facultăţii de Ştiinţe din cadrul Universităţii „Transilvania" din Braşov, şi-a susţinut examenul de diplomă cu o lucrare din domeniul genului nostru, *Morfologia şi tipologia SF-ului românesc din 1980 şi până astăzi,* inclusă ulterior în sumarul volumului de debut, *Alternative critice* (2001). Extrem de ambiţios, s-a străduit să domine o bună parte a SF-ului românesc contemporan, impunându-şi opiniile poate nu atât ca director al variantei pe hârtie a revistei *Lumi virtuale* (care încerca să ducă mai departe cursa mai norocoasă, dar încheiată, a publicaţiei electronice cu acelaşi nume, nereuşind de fapt să treacă de numărul 5), cât prin colaborările constante şi de durată la revista *Observator cultural,* unde semnează rubrica de un provocator gust polemic „SFada cu literatura". În afara recenziilor, interviurilor şi articolelor critice publicate într-o serie de publicaţii literare (îndeosebi *Astra*, unde, în contextul dat de etapa imediat post-revoluţionară, a fost un colaborator frecvent) şi în cotidiene precum *Gazeta de Transilvania, Transilvania Expres, Transilvania Jurnal,* a năzuit la un moment dat spre învăţământul universitar; dar ceea ce i-a reuşit mai bine a fost statutul de liber profesionist neangajat decât faţă de propriile sale lecturi şi „alternative critice", ca să folosim chiar titlul pus în circulaţie de autor. Lucrarea sa de doctorat se intitulează *Fantastica românească după Al Doilea Război Mondial* şi, conform descrierii proprii, este „o aplicare a teoriei literare şi a antropologiei, mai puţin a psihologiei şi sociologiei, pe subiect", cu o „cazuistică" detaliată în volumul *Aducerea la zi,* acesta redactat în mod evident ca o a doua parte a culegerii de debut. La un moment dat îşi propusese să scrie studii monografice despre Vladimir Colin şi Ion Hobana, care mai întârzie încă în forma academică unitară, sugerată de formula amintită, însă cu bogate referinţe critice prezente în studiile consacrate de autor interpretării largi a genului. A fost membru al cenaclului Antares, membru fondator al asociaţiei culturale Brant, membru al ARSFan din 1996, ulterior al asociaţiei ARCA SF, unde îndeplinea la un moment dat funcţia de secretar; însă, din cauza unor divergenţe de orientare şi iniţiativă cu conducerea asociaţiei (preşedintele executiv, Cornel Secu, îl are în vedere în mai multe dintre articolele sale polemice publicate în *Helion* şi *Helion Online*), şi-a dat demisia, concentrându-şi activitatea pe formula *freelancer*. Este membru în juriul care acordă Premiile Vladimir Colin.

În abordarea domeniului asupra căruia îşi exercită misiunea critică, autorul mizează pe gustul său estetic şi pe prezenţa obligatorie a „raţionalităţii ştiinţifice" în conjuncturile imaginare propuse de textul analizat: „Îmi place tot ce e bine scris şi îl pot recunoaşte ca SF. Pentru mine contează construcţia de lume în care speculaţia, extinderea până la limită a puterii raţionalităţii ştiinţifice, logice, se confundă cu imaginaţia şi fantezia. Arta scriitorului SF este în a-şi păstra echilibrul în speculaţie, fără formule magice şi fără *deus ex machina*. Când citesc un text bun SF, parcă văd o acrobaţie la înălţime, pe sârmă. Alunecarea la stânga sau la dreapta se poate produce – textul pierde literaturitatea sau nu aduce nimic nou în conţinut –, dar când vezi că acrobatul ajunge în siguranţă pe platformă, adică textul scriitorului rezistă la citire şi chiar place, fiorul spectatorului-cititor este mai puternic."

Programul său privilegiază în mod categoric soluţiile literare în detrimentul tehnologiilor SF şi a speculaţiei ştiinţifice, convins de faptul că „vremurile lui Verne şi Wells au apus". Ceea ce nu înseamnă că, astăzi, domeniul ar trebui să excludă priza savantă, întrucât există autori de marcă ai genului (Greg Egan e oferit ca un asemenea exemplu) care îţi impun printr-un redutabil bagaj ştiinţific, pus însă în slujba construcţiei ficţionale a lumii şi repercutat asupra acţiunii personajelor. Totuşi, delimitarea dintre domenii trebuie să rămână clară: „Ce numesc eu construcţia de lume e mai degrabă o întreprindere literară decât de idei – mă interesează tocmai acel echilibru, cât de credibil este ceea ce se întâmplă în textul de citit. Că pot recunoaşte personaje, ţări, situaţii regionale sau mondiale în text, el devenind o alegorie sau o parabolă, mă cam lasă iar rece. Mă mai încălzeşte dacă are şi umor sau încheiere tragică."

Întrebat, într-un interviu, despre „reculul" românilor din producţia editorială de SF, criticul neagă fenomenul, dar nu ezită să propună şi soluţii practice menite să întărească poziţia autorilor în contextul unui fandom în schimbare faţă de tiparul fanului iniţial, uşor de mulţumit cu maculatură de gen. „Nu cred în reculul, ci în revirimentul SF-ului românesc – asta e ideea finală din volum. Scriitorii români de gen să facă bine să iasă la bătaie – să fie mai insistenţi la edituri, să vină la premieri, la lansări, să îşi facă site-uri de promovare personale etc. Anticipaţia în sine nu are imaginaţie, ci scriitorii de... Acum am fost rău. Dar e imaginaţie, tenacitate nu prea e şi nici ambiţie. Cititorul nu s-a schimbat. Numărul cititorilor şi timpul pentru lectură s-au schimbat. Iar aici includ şi lectura de informare, de educare. Nu poţi să ai un cititor competent de SF dacă acela citeşte numai SF."

Alternative critice (prima ediţie în 2001, cea de-a doua – revăzută şi amplificată – în 2010) pun în lumină un anume gust polemic, exprimat atât în raport cu autorii, cât şi cu ideile dezbătute. Cătălin Badea-Gheracostea nu e un recenzent „de serviciu", indiferent, dintre cei ce se rezumă să repovestească plat nişte cărţi şi să apeleze comod la concluziile altora. Dimpotrivă, el se implică uneori chiar şi emoţional, lucru vizibil atât în paginile care laudă o carte sau o manieră inedită de a aborda SF-ul, cât şi în cele polemice, unde obiecţiile la diverse figuri şi atitudini „sefiste", la maniere critice şi la teorii pe care le consideră inadecvate domeniului, aceste obiecţii, aşadar, le formulează pe ton alunecat dinspre fermitate spre vehemenţă. Ceea ce-l interesează pe critic este *alternativa*, soluţia din umbră, însă gata să facă saltul în scenă îndată ce soluţiilor consacrate li se găseşte punctul slab, cel ce le-ar predispune la înlocuire. E adevărat, nu întotdeauna o alternativă este şi superioară formulei critice pe care şi-a propus s-o substituie, dar nici nu putem porni cu prejudecata că ea ar fi din principiu greşită. Totul e în funcţie de caz, iar succesul criticului dornic să-şi impună alternativele proprii depinde de felul cum va şti el să pledeze pentru ele, dar şi de forţa reală a acestor mesageri ai noutăţii. Şi trebuie spus că nu puţine idei ale lui Cătălin Badea-Gheracostea au această forţă necesară.

Materialul pe care şi-a propus criticul să lucreze este anticipaţia de dată recentă, poate şi din spirit de generaţie, însă în mod precis din convingerea că această secvenţă a SF-ului nostru reprezintă ceva nou şi consistent, deosebit de etapele anterioare ale genului. Un capitol amplu din volum se intitulează *Morfologia şi tipologia literaturii SF româneşti între 1980 şi 2001,* iar baza lui de plecare trebuie căutată în mai vechea lucrare de diplomă universitară. În secvenţa pomenită, nu întâmplător vom fi martorii unui „studiu de caz" precum antologia-manifest a nouăzeciştilor, *Motocentauri pe Acoperişul Lumii* (şi Radu Pavel Gheo discuta pe larg lucrarea în cauză, ceea ce ne pune în faţa a două oglinzi unde detaliile subiectului se reflectă, critic, cu mai multă pregnanţă şi precizie). Comentariile lui Cătălin Badea-Gheracostea sunt inteligente şi cu o bună aplicaţie la scrisul unor individualităţi creatoare din anii '80-'90, autori deveniţi între timp reprezentanţi notabili ai SF-ului de azi. Când observă că maturizarea generaţiei pe care o urmăreşte în mod predilect a dus la scrierea unor lucrări importante sub sigla genului nostru, dar şi la „atenuarea conflictelor de legitimare, al căror cel mai vajnic reprezentant scriptural este pamfletul", criticul îşi descrie implicit propriul progres.

Un segment unde, faţă de sumarul primei ediţii, s-au produs înnoirile cele mai vizibile este ciclul de recenzii intitulat (cu o simpatică ironie) *Am mai citit pentru dumneavoastră.* Lecturilor vechi autorul le adaugă pe cele făcute după anul 2000 (Florin Pîtea, Dan Doboş, Bogdan Gheorghiu, Liviu Radu, Sebastian A. Corn şi alţi câţiva dintre prozatori, Cornel Robu şi Mircea Naidin dintre exegeţii genului, ba chiar şi două cărţi de importanţi scriitori străini, Boris Vian şi Kurt Vonnegut Jr., deşi nu autorii străini concentrează atenţia lui Cătălin Badea-Gheracostea. Mai puţin zgândărit acum de insistentul demon al polemicii, autorul *Alternativelor…* face un bun exerciţiu critic, punându-şi în valoare calităţile de analist atent, exigent şi preocupat de caracterizarea memorabilă. El nu se teme de chestiunile subtile ale textului, atunci când le descoperă analizând, de pildă, trilogia lui Dan Doboş (*Abaţia* şi celelalte romane), şi în raport cu sursele sale decelabile, dar şi sub aspectul plusului de invenţie, cerut de ambiţia autorului comentat de a se detaşa de modele într-o scriere cu justificate pretenţii la originalitate: „Dan Doboş a ales ambele modele: cei O Mie de Voluntari sunt atei şi luptă împotriva religiei cu o simplitate a motivaţiei demnă de Asimov, în timp ce Abaţia este un Bene Gesserit combinat cu un Bene Tleilaxu – inginerie religioasă pe fondul unui fundamentalism mascat de geniu financiar şi superioritate biotehnologică. Un scriitor mediocru ar fi avut dureri de cap. Doboş şarjează însă şi simplifică, până la un nivel îngrijorător, «dogmatica» internă a cărţii sale. Omenirea pare a fi atee ori retrasă într-un indiferentism religios motivat estetic […]."

Observaţii pertinente găsim şi în cazul altor autori comentaţi. Un roman precum *Aşteptând în Ghermana* de Dănuţ Ungureanu este considerat important nu pentru clişeele vechi pe care le exploatează deliberat, nici pentru recuzita SF care există şi ea din belşug, ci pentru „frumuseţea discursului". Pe Ovidiu Bufnilă îl citeşte, corect, prin prisma paradoxurilor pe care le cumulează scrisul acestuia: „Are personajele vii, deşi rareori ele capătă calităţi dincolo de nume (din nou Steinbeck). El nu le construieşte, el le permite împlinirea unor funcţii."

La Florin Pîtea, care prin pasiunea sa aproape fanatică pentru cyberpunk riscă să fie încadrat, la modul superficial, între epigonii lui William Gibson şi Greg Egan, criticul descoperă liniile originalităţii proprii, şi anume, „densitatea ideatică, simplitatea stilistică, poetica totalităţii sublimate", lucruri prin care autorul „a arătat (arată) ce este «de-adevăratelea» cyberpunk pe româneşte". În *Imperiul Marelui Graal,* Sebastian A. Corn, autor deconspirat de altfel ca preferinţă veche şi durabilă a criticului, este văzut construind „cu uşurinţa unui joc de mingi […] o lume în care realitatea şi virtualul, prin trecerea informaţiei în materie şi viceversa, devin un mare vortex. Dacă se suprapune peste principiul ludic inerent şi un şir de oglinzi paralele, obţinem o descripţie satisfăcătoare pentru lumea *Imperiului.*" Până şi o carte ratată a lui Aurelius Belei are parte, dacă nu de îngăduinţă, în orice caz de un tratament critic inteligent şi desfătător sub aspectul sugestiei critice: „Cu alte cuvinte, *Tehnoficţiuni* reprezintă vrând-nevrând un barometru al literaturii SF româneşti. Acest lucru nu este benefic nici pentru public, nici pentru tânărul debutant. Cu atât mai mult cu cât ceea ce indică noul barometru este «vreme în schimbare» către «secetă». "Atât în recenzii, cât şi în unele studii din partea terminală a volumului, găsim radiografii meticuloase ce vizează contextul general al anticipaţiei româneşti.

→

În ce priveşte volumul *Aducerea la zi* (2011), autorul mărturiseşte că majoritatea textelor incluse în acest volum au fost concepute ca piese de sprijin pentru cercetarea impusă de obligaţiile tezei sale de doctorat; dar impresia de lectură nu confirmă o eventuală presupunere că am avea de-a face cu pagini reziduale, cu petice căzute de la decuparea unei forme mai ample şi, poate, mai importante în strategia exegetului *Fantasticii româneşti după Al Doilea Război Mondial.* E adevărat, din perspectiva preocupărilor academice, Cătălin Badea-Gheracostea lasă la vedere şi o latură didactică a criticii sale: „Pe scurt, cred că o literatură vie, fie ea de nişă sau marginală, indiferent de eticheta sub care este recunoscută de public şi de academie, pentru a rămâne vie are nevoie de ochiul criticului de întâmpinare, simultan cu cel al istoricului literar, laolaltă cu cel al teoreticianului, fără să piardă acoperirea activistului/agentului literar sau cultural. Toţi ochii de mai sus trebuie să ferească vederea marelui public de naivităţi, căi greşite, kitsch."

E aici un program critic detaşat cu deliberare de simplul comentariu impresionist. Între constantele „strategice" ale discursului autorului se înscriu, cum am văzut deja, cele două teme-pivot, *Morfologia şi tipologia literaturii SF româneşti între 1980 şi 2001* şi „studiul de caz" *Motocentauri pe Acoperişul Lumii.* În special primul studiu face apel la sprijinul substanţial al unor opere teoretice de referinţă, precum cele semnate de Mihail Bahtin, Claude Bremond, Gilbert Durand, Umberto Eco, Wolfgang Kaiser, Jean-François Lyotard, Gianni Vatimo şi alţii cu greutate în teoria „generală" a literaturii din secolul XX, iar dintre români îi vom găsi citaţi pe Adrian Marino, Solomon Marcus, Virgil Nemoianu, Liviu Petrescu, Gheorghe Crăciun, Radu G. Ţeposu, ultimii în special pentru contribuţiile lor la promovarea unei teorii a postmodernismului. Acest interes pentru reperele teoretice ale literaturii se menţine şi în *Aducerea la zi,* unde apar printre pilonii cercetării teoretice universale Jean Baudrillard, Roger Caillois, Claude Lévi-Strauss, iar de la noi Lucian Boia (cu *Pentru o istorie a imaginarului*), Sorin Antohi (cu *Utopica. Studii asupra imaginarului social*) şi îndeosebi Cornel Robu, cu lucrările sale fundamentale privind o teorie a genului SF, la loc de cinste figurând *O cheie pentru science-fiction*. Am insistat ceva mai mult asupra acestui aspect al problemei, poate nu atât pentru a se vedea calitatea surselor teoretice ale lui Badea-Gheracostea, altfel excelente, cât spre a sublinia concepţia sa fermă privitoare la apartenenţa genului la literatură. La literatura de calitate, fiindcă nu aduci în discuţie concepţiile teoretice ale celor pomeniţi mai sus dacă în sinea ta ai fi convins că SF-ul reprezintă doar o subliteratură fără pretenţii estetice.

În *Aducerea la zi* impulsul de redactare a unor studii ample nu mai are aceeaşi forţă ca în cazul *Alternativelor critice*, dar câteva articole lasă totuşi să se ghicească şi o asemenea perspectivă rămasă eventual în seama viitorului. *Capcanele distopiei, Topologia utopiei şi distopiei, Speculantul de manifeste – pentru o piaţă literară a ideilor politice* reprezintă astfel de nuclee tematice asupra cărora s-ar putea reveni cu folos, in ideea unor dezvoltări ulterioare. Ele se adaugă altor „studii şi speculaţii" *in nuce* consemnate de ediţia a doua a *Alternativelor critice*, precum *Heruntica* (despre o viitorologie a textului), *Rudimenta geographica sau despre puterea de a-ţi imagina lumea*, ori *Războiul în imaginarul românesc recent*. Ca să nu mai vorbim de grupajul de texte publicat acum sub titlul *Micromonografie Ion Hobana*: o „fişă de autor", o „schiţă monografică" şi meditaţiile asupra ei, finalizate printr-un nou interviu cu Hobana privitor la relaţia sa profundă cu opera lui Jules Verne. Ele sunt interesante, bineînţeles, dar nu reprezintă monografia anunţată, ci doar piese pregătitoare în vederea adevăratei sinteze.

Prezenţa unor asemenea eseuri de orientare a cititorului într-un repertoriu tematic anunţat, dar încă nefinalizat, tinde să respecte oarecum structura caleidoscopică a volumului „adus la zi". Şi, tot ca în *Alternative critice*, găsim în cartea recentă un amplu compartiment de recenzii la volumele de SF tipărite din 2010 încoace. Dacă odinioară ele erau plasate sub un titlu de glumeaţă aluzie gazetărească (*Am mai citit pentru dumneavoastră*), acum le avem grupate în trei secvenţe, sugerând o dispersie a gestului critic pe arii problematice distincte: debuturi recente (*Prima carte între debut şi rebut*), creatori de-acum consacraţi (*Un autor, o scriere, o lume*) şi, în sfârşit, un domeniu căruia mai rar i se acordă o atenţie aparte, *Despre antologii şi antologatori.* Trebuie spus că destui dintre autorii „cu operă" spre care se îndreaptă astăzi traseul de lectură al criticului sunt nume remarcate de el încă din faza „debutului" lor în antologia-manifest *Motocentauri pe Acoperişul Lumii*, când, pe lângă opiniile din principiu entuziaste ale fanilor, au existat şi momente de respingere critică, tot din principiu, atunci când principiul consta în a refuza SF-ului orice şansă de a se exprima literar; ori măcar de ezitare critică, în cazul celor ce aveau nevoie de confirmări suplimentare (bineînţeles, cărţi de autor) pentru a-şi putea face o părere corectă. Cătălin Badea-Gheracostea îşi vede răsplătită astăzi investiţia de încredere în numele celor lansaţi la sfârşitul secolului trecut în aventura cyberpunk-ului românesc, unii dintre ei, precum Florin Pîtea şi Michael Haulică, evoluaţi şi în continuare pe coordonata respectivă, alţii diversificându-şi, ca Liviu Radu şi Sebastian A. Corn, direcţiile de interes.

Volumul intitulat *Cu cine şi cum ne SFădim* (2015) conţine o selecţie din articolele redactate pentru deja pomenita rubrică din *Observator cultural.* Dincolo de autorii comentaţi (mulţi debutanţi, alţii pe cale de a-şi construi temeinic o operă), apare acum o miză majoră, teoretic integratoare: judecarea SF-ului nu ca o entitate în sine, independentă de alte genuri ale literaturii, ci ca parte constituentă a „fantasticii", alături de formele derivate din fantasticul tradiţional (bunăoară literatura *fantasy*), de manifestările recrudescente ale goticului (literatura *horror*), poate de încă vreo câteva născociri postmoderniste, cum ar fi soluţiile *ciberpunk, steampunk* şi *new weird*. Din această pricină, fără îndoială, îi găsim printre debutanţii comentaţi ai momentului pe unii precum A.R. Deleanu, Lucian Mareş, Lavinia Călina, Dan Rădoiu sau Şerban Andrei Mazilu, de care un amator „canonic" de SF se poate apropia mai greu, găsindu-şi temele şi motivele trădate în favoarea altora, provenite din categoriile pomenite mai sus, ori chiar dintre cele cultivate cu frenezie de literatura *pulp*. Acordându-le credit, Cătălin Badea-Gheracostea îşi serveşte propriul obiectiv, cel al „fantasticii" integratoare, dar ne mai atrage atenţia şi asupra faptului că literatura generală a momentului se află în pragul unor insolite mutaţii. Preocupat şi de iradierea opiniilor sale în spaţiul internaţional, autorul a dat şi lucrarea *A Short (Hi)Story of Romanian Speculative Fiction* (2012), în fond o introducere (pe „ton relaxat, pe alocuri autoironic", cum observă undeva Florin Pîtea) în secvenţa românească a genului, acesta privit în dimensiunea augmentativă care îi pare autorului mai potrivită evoluţiei actuale a domeniului.

Semn(al) de carte

Radu-Ştefan Vergatti, Cristina-Narcisa Vergatti, *Prin Bucureştii veacului XIX, înainte şi după Tolstoi,* Editura Semne, Bucureşti, 2021

Cartea de faţă, de interes pentru orice om de cultură din România, din întreaga Europă, inclusiv din Rusia, are două părţi. Scriu că este însemnată pentru orice om de cultură din Rusia, deoarece din operele lui Tolstoi, publicate în ediţie completă din iniţiativa lui V.I. Ulianov Lenin, lipsesc paginile referitoare la perioada cât a stat în Bucureşti. În prima parte a cărţii, cei doi autori au surprins cu acurateţe, cu acribie, dar şi cu mult farmec evoluţia vieţii din tumultuosul Bucureşti al secolului al XIX-lea. (…) A doua parte a cărţii se referă exclusiv la viaţa marelui scriitor rus Lev Nicolaevici Tolstoi în Bucureşti. (Constantin Bălăceanu Stolnici, membru de onoare al Academiei Române, la începutul cărţii)

„Iertaţi-mă, dragă mătuşă, că vă scriu puţin, dar sunt încă ameţit: acest oraş mare şi frumos, toate prezentările astea, opera italiană, teatrul francez, (...) ...aşa se face că nici două ore n-am stat acasă să mă gândesc la treburile mele obişnuite."

„(...) Iar în oraş e o civilizaţie – cel puţin aparent – cum îmi imaginam c-ar fi la Paris sau la Viena." (Lev Tolstoi despre Bucureşti, 1854, pe coperta a patra)

Jipa Rotaru, *Asumarea răspunderii,* ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Fundaţiei Culturale Memoria, Bucureşti, 2021 (Proiectul „Românii din jurul României", coordonat de Vasile Şoimaru)

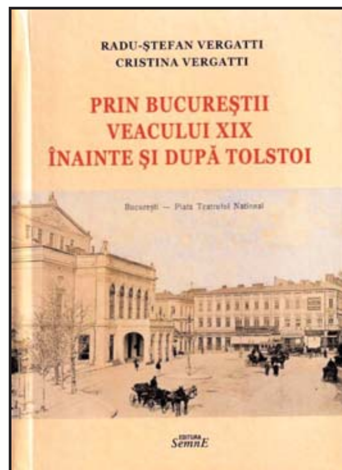
Ideea descifrării capacităţii şi a resorturilor unui om de a-şi pune până la urmă viaţa şi întreaga existenţă în slujba intereselor naţionale, printr-o dăruire şi asumare totală, s-a născut prin anii '80, atunci când, nevoit a mă documenta în scopul întocmirii tezei de doctorat cu tema: *Alianţele politico-militare ale României. 1934-1940*, am obţinut aprobarea de a studia în Arhivele Militare Române (depozitele de la Piteşti şi Bucureşti) şi în acele „fonduri speciale" ale unor mari biblioteci, cea Militară Naţională în special, în care se păstrau documentele şi lucrările aparţinătoare şi referitoare la perioada regimului Ion Antonescu şi a războiului nostru sfânt pentru reîntregirea fruntariilor grav ciuntite în anul de tristă amintire, 1940. (…)

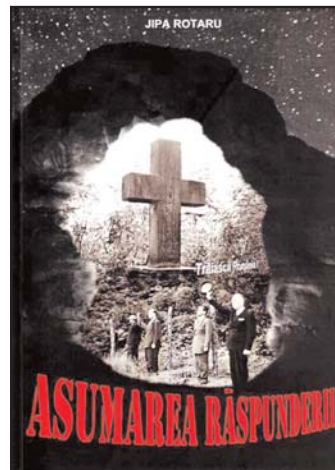
La locul unde au fost executaţi cei patru mari patrioţi [Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu şi generalul Constantin (Piki) Vasiliu], prin eforturile supraomeneşti ale generalului Dumitru Popescu, aflat în anii războiului, cu gradul de locotenent, în slujba Mareşalului, membru în organele conducătoare ale Ligii „Mareşal Ion Antonescu", a fost ridicată în anii imediat după 1989, o impresionantă cruce comemorativă, pe care am prezentat-o pe coperta acestei lucrări. Am socotit că, măcar aşa, crucea lotului Mareşalului va intra, simbolic, alături de eroii ei în veşnicie, pentru că altfel, fizic vorbind, monumentul de la Jilava a avut aceeaşi soartă ca şi cele câteva busturi ridicate spre cinstirea Mareşalului după 1989. A fost demolată samavolnic, cu buldozerul, prin anii 2000, la intervenţia insistentă a unor lideri ai comunităţii evreieşti (conform informaţiei obţinute de la domnul Şerban Alexianu, fiul lui Gheorghe Alexianu – unul dintre cei patru executaţi la 1 iunie 1946). (Autorul, la începutul şi la sfârşitul Prefeţei)

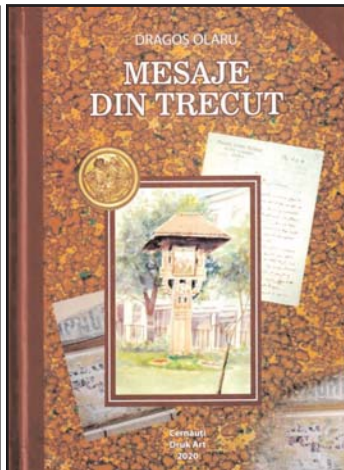
Dragoş Olaru, *Mesaje din trecut (Istoria ca lumină, speranţă şi leac). Articole, studii, memorii,* Editura Druk Art, Cernăuţi, 2020

…Am adunat de prin arhive şi cărţi aceste fragmente şi întâmplări din istoria ţinutului natal (îndeosebi a acelei părţi din el care la nord este apărată de valurile bătrânului Nistru, iar la sud... de vigilenţa grănicerilor ucraineni şi români), cu gândul de a le pune între coperţile unei cărţi, căci timpul fuge şi cine ştie cine mai apucă să le ducă mai departe. E într-un fel o încercare de a scoate din anonimat zeci şi sute de informaţii documentare, împrăştiate prin dosare de arhivă, cărţi, reviste şi calendare de pe timpuri, care, într-un fel sau altul, direct sau tangenţial, se referă la istoria neamului românesc. Sper ca, adunându-le împreună în paginile acestei cărţi, ele vor contura mai multe aspecte din istoria Bucovinei, a Cernăuţiului şi a oamenilor care l-au locuit odinioară.

Majoritatea textelor a apărut de-a lungul anilor (1982-2020) în ziare, reviste, almanahuri, culegeri de documente, precum şi în blogul personal „Trecutul ca lumină, speranţă şi leac". (Autorul, în Notă asupra ediţiei)

Ars longa...

Joie de vivre

Alexandru CAZACU

Dintotdeauna muzica a dorit să organizeze şi să transforme zgomotele lumii într-un sunet reprezentativ pentru emoţia dorită de compozitor sau interpret. Maniera în care acest lucru se întâmplă în cazul pianiştilor are o doză de fascinaţie aparte, începând de la apariţia acestui „rege al instrumentelor" datorată padovanului Bartolomeo Cristofori. Solitudinea interpretului de pian atât din anii de formare, disciplină şi repetiţii, dar şi din orele de concert pe fundamentul căreia se ridică acordurile aşteptate de auditoriu, nu transpare sub efectul concentrării niciodată. Iar dacă acest interpret este tânăr, şcolit internaţional, dar bun cunoscător al valorilor culturii native, având deja un impresionant număr de reprezentaţii în toată lumea şi recunoaşteri dintre cele mai prestigioase, atunci stima şi admiraţia survin în mod firesc.

Pianista **Sânziana Mircea** are însă ceva care face diferenţa şi transpare subtil şi în maniera sa interpretativă. Un anume *attegiamento* faţă de alegerile făcute, faţă de muzică, public şi relaţia ce apare între artist şi spectatori.

Tânăra interpretă are un parcurs tipic oricărui *enfant prodige* al domeniului: debutează pe scena Ateneului Român la numai şapte ani, urmează apoi grădiniţa muzicală, Liceul „George Enescu", cea mai mare universitate de muzică din Europa, Universitatea de Muzică şi Dans din Köln, bursieră Erasmus şi master de interpretare la Londra, absolventă a Academiei Pianistice Internaţionale de la Imola; urmează chiar un master în Managementul Artelor la prestigioasa Universitate Bocconi din Milano. La acestea se adaugă cursuri de măiestrie în Europa şi Statele Unite. Aşadar, un traseu al studiilor aflat la cel mai înalt nivel european şi internaţional. Programe universitare urmate în paralel cu o spectaculoasă carieră concertistică desfăşurată la festivaluri peste tot în ţară şi în lume, ce au făcut ca numele ei să fie prezent de la Tokyo la New York, de la Tallinn la Washington, turnee în SUA, Japonia, China, la care se adaugă prezenţe în cele mai importante oraşe din Europa şi din România. Muzica interpretată de tânăra artistă a fost difuzată de reţele de radio şi televiziune din Anglia, Italia, Suedia, Belgia, Polonia, Norvegia şi, bineînţeles, Radio România. Activitate încununată cu numeroase premii, dintre care trebuie amintite prestigiosul Goldon Classical Music Awards, Salzburg şi Amsterdam Grand Prize Virtuoso Competitions şi Young Steinway Artist. Cu un repertoriu ce include piese ale compozitorilor Mozart, Beethoven, Chopin, Schumann, Rahmaninov, Ravel, Şostakovici, Bach, Rogalski, Enescu; până la această oră, Sânziana Mircea are imprimate trei CD-uri: *Nihil sine Deo* (2016, Casa Radio); *Unending Love – A sound poem* (2017, Sheva Collection) şi *Fortuna-Piano Sensation* (2020, Electrecord). Ultimul album este şi rodul unei burse „Brătianu", primită din partea Ministerului Culturii. Din 2018 a deschis la Bucureşti propria sa şcoală de muzică, MuseArt Academy.

Un profil de excepţie, ce vine în continuarea unei tradiţii autohtone ce a produs nenumăraţi muzicieni extrem de bine văzuţi pe toate scenele lumii încă de la vârste chiar preşcolare, într-o lume dură, unde afirmarea presupune un amestec de sacrificiu atât din partea artistului, dar şi al celor care îl susţin, intersecţii de destin, tenacitate şi, de ce nu, chiar şansă pur şi simplu. În contextul în care limbajul muzical transcende orice teritoriu, iar competiţia este mondială şi deschisă pentru oricine doreşte să se exprime. Tocmai din acest motiv este mai mult decât lăudabilă iniţiativa pianistei aflate într-un punct important al carierei sale de a include piese ale compozitorilor români în paleta sa concertistică.

Specificul artistei este transpunerea sa şi a spectatorilor într-o zonă a bucuriei de a fi acolo „în notele piesei", trăind un *joie de vivre* ce înfrumuseţează şi conferă valoare în cel mai înalt sens al termenului efemerului timp în care este redată partitura. O imersare împreună cu audienţa în zonele înalte ale universului imaginat de compozitor. Nu întâmplător, pianista vorbea cu aceeaşi bucurie lucidă despre diferenţa lingvistică a verbului „a cânta" în română şi engleză, unde există verbele „to play" şi „to sing", primul folosindu-se şi în lumea teatrului. Conexiunea pianist-spectator are această notă particulară, acest *empowerment* pe care Sânziana Mircea îl realizează şi care vine din echilibrul, stăpânirea de sine, respectul faţă de public şi timpul acestuia, înţelegerea şi justa măsură în aprecierea lucrurilor. Totul grevat pe un fond de sărbătoare a existenţei trăite cerebral, motivată şi motivantă, pentru care artista ştie mereu să mulţumească divinităţii. Nu o stare euforică sau de beatitudine se propune, ci mai degrabă o încântare responsabilă în faţa a tot ce este bun şi frumos şi pe care muzica le poate releva încercând să ne transforme. Pentru ca la rândul nostru să transformăm în bine lucrurile din jur.

Sânziana Mircea are toate datele unei pianiste care poate cuceri orice tip de public, fiind deja un artist care a făcut paşi importanţi spre o binemeritată consacrare.

(Urmare din pag. 32)

Cele mai mari litere sunt cele din numele preotului Paşcanu, cele mai decorativ scrise sunt cele din numele doctorului Christian Pashcan. Celelalte nume diferă ca stil, probabil au fost scrise la date diferite.

Iar acum curg întrebările: Câte persoane sunt îngropate aici? (E loc pentru numai trei morminte, dar există obiceiul refolosirii locului.) Cine dintre cei de pe coloană? Unde este înmormântat preotul Filip Paşcanu? (Cumva la Biserica Sfântul Dumitru „din spatele Poştei", cum se spunea pe vremuri, din spatele Muzeului de Istorie a României de astăzi?) De ce este scris „Paşcan" şi de ce doctorul Christian Pashcan este scris… franţuzeşte? A fost coloana produsă în Franţa? Cine este Christian Pashcan? Ştim că în 1888 familia Ionescu-Buzău merge pentru un an la Paris, „invitată aici de medicul şi chimistul Cristian Pascani, fratele mamei lui Urmuz" (Radu Cernătescu, *Literatura luciferică,* Cartea Românească, 2010, pag. 223). Pe coloană apare deci altcineva decât fratele mamei, care era în viaţă la un deceniu după data indicată la Bellu. Avem aici un frate al preotului Paşcanu (se întreabă dna Ana Olos) sau e vreo eroare pe undeva?

Continuăm cu întrebările – atunci când răspunsurile sunt cunoscute de cititor, i-aş fi îndatorat dacă m-ar lumina şi pe mine (şi, desigur, îi cer scuze dacă unele întrebări sunt demult lămurite). Unde sunt înmormântaţi părinţii lui Urmuz? De ce nu apar pe coloană? E vreme de iarnă şi pandemie, am tot amânat un necesar drum la Bucureşti, cu o şedere mai pe îndelete la Bellu, la administraţia cimitirului, poate unele lucruri se ştiu, consemnate în documente.

Nu plângeţi… Nu fiţi ipocriţi

Pe tine te binecuvântez şi preamăresc
fermecătoare zeiţă cernită a morţii!

Pribeag, cu sufletul bolnav,
plin de revoltă, păcat şi remuşcare,
Cu inima 'nsângerată, zadarnic
Cerut-am haosului îndurare.
Doar tu din negrul şi tăcutul palat
ai coborât la mine, îndurătoare.
Cu braţe moi ai cuprins trupu-mi şubred,
la sânu-ţi cald l-ai strâns
şi buzele tale fragede pe buzele-mi arse,
au stins chinul istovitor din mine.
Slavă ţie, slavă, Venus Libitina!

*
* *

Călătorule,
de cobori în cetatea celor vii
spune-le
că-i dulce sărutarea morţii,
şi-i primitor
şi cald pământul,
mama şi mormântul
nostru
al tuturor.

CONST. IONESCU-BUZĂU
1885 – 1914

Chiar dacă nu apare pe coloană, despre Constantin ştim totuşi că odihneşte aici. La prima vizită la Bellu, prin bălării, dl Marian Nencescu a găsit o „placă de tablă" cu o inscripţie pe ea. Este cea din Figura 5 de la pag. 32. Are 40 cm pe 25 cm, patru găuri la colţuri, e grea, e probabil un aliaj de cupru cu plumb. Surpriza cea mare este că pe placă este gravat un poem-epitaf. Îl redau în cadrul alăturat, pentru a putea imita cât mai exact punerea în pagină.

Putea fi un epitaf pentru Constantin, scris de Urmuz, s-ar fi potrivit din multe puncte de vedere, mai ales că 1914 este anul în care „îl obsedează gândul morţii. Tremură de groaza ei" (Nicolae Balotă, în *Urmuz,* Editura Dacia, 1970, pag. 31), anul în care scrie mult citata „odă" dedicată revolverului, „suveran al lumii". Numai că se pare că este un auto-epitaf, scris chiar de Constantin.

A descoperit asta dna Ana Olos, care mi-a trimis câteva pagini scanate din *Memorii [Caleidoscopul unei jumătăţi de veac în Bucureşti (1900-1950)]* de Constantin Beldie, Editura Albatros, Bucureşti, 2000. Reiau câteva rânduri semnificative de la pagina 64:

„Dar deunăzi, plimbându-mi melancolia acestui început de primăvară prin Cimitirul Bellu, ca în tinereţile noastre romanţioase cu decoruri adecvate de cavouri mucede, cruci gârbovite de bătrâneţi şi sălcii plângătoare, – după ce privisem la resturile cochetăriei, câţiva piepteni şi mărgele, ale unei cucoane prestigioase de acum treizeci de ani, dezgropată ca să-i facă loc ginerelui, încă tânăr, al octogenarului meu profesor C. Rădulescu-Motru –, am nimerit întâmplător la mormântul lui Urmuz şi al familiei, cu fotografii în porţelan şi cu un lung epitaf în versuri libere pe mormântul frumosului său frate mai mic, «bulibaşa» cum îi spunea pentru pretenţiile lui de şef al boemei noastre zăpăcite de odinioară, titlu pentru care împrumutase toată recuzita necesară din *Scènes de la vie de bohème,* a lui Henri Murger, cartea care ne-a scos din minţi pe mulţi: părul mare şi buclat la ceafă sub borsalina cu borurile exagerate, bărbuţa oacheşă şi creaţă sub lavaliera neagră în falduri, macferlanul negru cu pelerină bogată şi o alură gravă şi funebră de «*poète maudit*».

Reproduc aici, cu stilul epocii şi generaţiei noastre de formaţie în multe privinţe artificioasă, epitaful ce singur şi-a elaborat frumosul nostru bulibaşă, răpus la 29 de ani de o Muză lascivă cu prea exigente ispite şi chemări de dragoste."

Urmează poemul, exact ca în cadrul alăturat, dar cu un semn de exclamare după titlu. Se înţelege (*poète maudit*) că a mai scris şi alte poeme Constantin – au rămas consemnate pe undeva? (Cu adevărat, exces de talent şi cultură în familia exigentului doctor Ionescu-Buzău – referirea la Venus Libitina, zeiţa romană a funeraliilor, nu era, e de presupus, la îndemâna oricui. Să fi existat şi vreo influenţă a lui Urmuz asupra fratelui şi, în particular, a „operei" acestuia?) Din detaliul cu ginerele lui C. Rădulescu-Motru s-ar poate deduce când a trecut C. Beldie pe la Bellu, moment în care „lungul epitaf" se afla pe mormântul lui Constantin. Pe de altă parte, C. Rădulescu-Motru a devenit octogenar în 1948 (n. 1868), iar C. Beldie a murit în 1954, deci vizita la Bellu a avut loc în intervalul 1948 – 1954. Au trecut vreo şapte decenii de atunci. Norocoasă întâmplare că placa de bronz a supravieţuit, şi mai norocoasă întâmplare că a fost şi găsită.

Sper că anul viitor, la un plănuit Simpozion Urmuz, să avem răspunsuri la întrebările de aici – şi la cele care sigur vor mai apărea, pentru că nu cred că ne va lăsa „pahucul" de Mitică în pace…

În pregătirea Anului Urmuz 2023

Gheorghe PĂUN

Pagina de faţă ar putea avea antetul *Urmuziana,* dar am ales să plasez aici articolul pentru a profita de culoarea copertei revistei, făcând astfel mai expresive imaginile de la mormântul lui Urmuz de la Cimitirul Bellu, chiar dacă fotografiile nu sunt cele mai reuşite, fiind realizate în „condiţii de iarnă”.

În editorialul din luna februarie, lansam deja o „alertă” privind apropierea Anului Urmuz 2023, când se împlinesc 140 de ani de la naşterea scriitorului (17 martie 1883, Curtea de Argeş) şi 100 de ani de la moartea sa (23 noiembrie 1923, Bucureşti). Formulam atunci o provocare, primită din partea dlui George Corbu (într-o scrisoare cu mai multe alte idei similare), pe care o reiau, pentru că este importantă:

„Declanşarea unei campanii mediatice de descoperire, identificare sau recuperare, după caz, de documente de orice natură, mai puţin cunoscute sau necunoscute, referitoare la viaţa, profesia, pasiunile, relaţiile sociale şi nu numai întreţinute de Urmuz”.

Anunţam atunci şi mai multe „teme de cercetare” pentru urmuzofili-urmuzologi, de interes în sine, de interes şi pentru aniversarea ce vine. Mă ţin acum de promisiune şi încep… prin a pune în discuţie chiar data de naştere.

Este reală aşa cum am scris mai devreme, am în faţă copia certificatului de naştere, l-am mai reprodus în revistă, numai că data este conformă cu calendarul iulian… Îl sărbătorim pe Mitică-Dimitrie sau pe Mitică-Demetru? În al doilea caz, ar trebui să adăugăm 13 zile. Obţinem 30 martie. Mai trebuia puţin şi ajungeam la 1 aprilie (gregorian), o zi care i s-ar fi potrivit, poate, mai bine.

Evident, remarca e mai degrabă o glumă, eventual o propunere de a-l sărbători pe Urmuz între ambele date, două săptămâni în şir… Dar, de vreme ce în dicţionarele literare data de naştere este cea din certificatul de naştere, subiectul se închide aici.

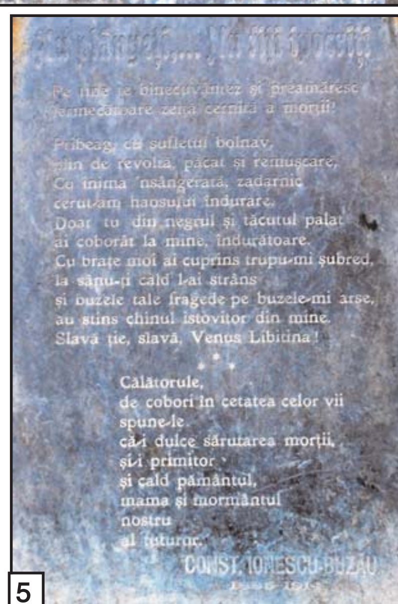
Nu se închid deloc alte subiecte.

Spuneam data trecută că, printr-un concurs de împrejurări norocoase, am reuşit să determin (pentru că eu n-am făcut nimic practic, cu mâinile mele) aducerea mormântului lui Urmuz de la Bellu de la starea din Figura 1 (nici n-o mai descriu) la cea din Figura 2. Iată, rapid, „filmul” operaţiunii.

Pe 2 decembrie 2021 aflu că dl Marian Nencescu merge a doua zi la Bellu, pentru chestiuni legate de mormântul academicianului Alexandru Surdu. Îl sun spre seară, cu rugămintea de a căuta „Figura 50, locul 3”, singura informaţie cunoscută, din cartea lui Saşa Pană din 1970. Primesc peste o zi fotografia din Fig. 1 şi mă sperii. Îl sun pe profesorul Lucian Costache, ca să deplângem împreună starea mormântului, îmi spune (probabilitate nulă, dar Urmuz le aranja pe toate de Sus) că… director la administraţia cimitirelor din Capitală (riguros: Compania Municipală Cimitire Bucureşti S.A.) este un fost elev al dumnealui, de la Dorohoi! Hotărâm brusc să mergem la Bucureşti, ajungem duminică 5 decembrie la Bellu, unde ne aştepta dl Alexandru Opriţa, elevul-director. Peste două zile, primesc de la dumnealui fotografii cu „jungla” defrişată! Coloana de marmură arăta „obosită” de vremuri, alături era placa cu poza lui Urmuz, Figura 3 (a supravieţuit pentru că a fost apărată de soare şi ploi de crengile crescute peste ea), iar în faţa coloanei, cu nasul în iarbă-pământ, aştepta… un îngeraş. Mai era nevoie de o etapă, ne-a sărit în ajutor (contactat tot de dl Lucian Costache) dl George Georgescu din Piteşti, care avea tocmai atunci o echipă de lucrători constructori prin Bucureşti. Am mers din nou la Bellu, pe 16 decembrie, iar pe 20, 21 decembrie situaţia a fost adusă la starea din Fig. 2, cu îngeraşul repus la locul lui pe coloană. Norocul de care vorbeam se traduce în şansa de a întâlni asemenea oameni entuziaşti şi eficienţi. Recunoştinţă tuturor.

În Figura 4 apare îngeraşul, privit mai de aproape (*îngeraşa*, de fapt, chiar dacă DOOM nu îngăduie femininul). Presupun că un cunoscător în arhitectură şi artă funerară ar putea spune mai multe despre cele două piese (datare, stil, poate şi locul de provenienţă-realizare). Oricum, sunt multe de spus despre informaţiile de pe coloană.

Şaisprezece nume sunt gravate pe ea, majoritatea urmate de date (ani) de naştere şi de deces. Iată-le:

Preot Filip-Paşcan[?u] [?? – ??]
şi soţia sa Maria [1827 –] 1898
Petru P. Paşcanu 1853 – 1933
Ana P. Paşcanu 1858 – 1944
Aurora N. Vorvoreanu 1893 – 1952
Colonel Nicu Vorvoreanu 1889 – 1938
Laetiţia Ionescu-Buzău 1899 – 1919
Dr. Daniel Ionescu-Buzău 1887 – 1921
Alice Ionescu-Buzău [?? –] 1919
Florica Stoicescu 1890 – 1988
Constantin Stoicescu 1886 – 1959
Familia Vorvoreanu
Eliza 1884 – 1973
G-ral Virgil 1884 – 1975
Ing. Virgil Const. 1914 – 1994
Marieta 1925 – [??]
Doctorul Christian Pashcan
Născut la 7 aprilie 1847
Decedat la 7 decemb. 1879

Semnele de întrebare sunt adăugate de mine, ca şi anul de naştere al Mariei Paşcanu. Aurora, Laetiţia, Florica şi Eliza sunt surorile lui Urmuz, Daniel este frate. Nu apar pe coloană doctorul Dimitrie Ionescu-Buzău (1855 – 1907) şi Eliza Ionescu-Buzău (1863 – ??), părinţii săi, şi nici Constantin (1885 – 1914), fratele. Urmuz are placa (de marmură) separată, în stânga coloanei. În dreapta coloanei e o cruce, a soţilor Florica şi Constantin Stoicescu. Există o serie de fotografii pe coloană (ca şi pe cruce), parte dintre ele deteriorate – nu şi a Letiţiei (vizibilă în Fig. 1).

(Continuare la pag. 31)

Număr ilustrat cu imagini ale unor cărţi din „bibliografia Urmuz”.

Semnează în acest număr

- **Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca**
- **Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia**
- **Mihaela MALEA STROE – scriitor, Braşov**
- **Theodor CODREANU – scriitor, Huşi**
- **Pr. Nicolae MOGA – Voineasa, Vâlcea**
- **Adrian RADU – artist plastic, Câmpulung**
- **Andrei BREABĂN – istoric, Suceava**
- **Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti**
- **Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti**
- **Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Piteşti**
- **Narcis ZĂRNESCU – prof. univ., Bucureşti**
- **Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti**
- **Daniela ŞONTICĂ – scriitor, Braşov**
- **Raia ROGAC – scriitor, Chişinău**
- **Florentin POPESCU – scriitor, Bucureşti**
- **Lucian COSTACHE – scriitor, Piteşti**
- **Ana OLOS – scriitor, Baia Mare**
- **Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin**
- **Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti**
- **Corneliu VASILE – scriitor, Bucureşti**
- **Nicolae CONSTANTINESCU – prof. univ., Bucureşti**
- **Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti**
- **Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca**
- **Alexandru CAZACU – scriitor, Bucureşti**